

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

MART 1964. GODINA VIII

3

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA VIII
Mart 1964.

Uredivački odbor:

SLAVKO KOMAR, *predsednik*, DRAGOLJUB BUDIMOVSKI,
BOŽIDAR ĐUROVIĆ, DUŠAN KVEDER, LJUBICA MIHIĆ,
ANTE NOVAK, JOVAN POPOVIĆ, VOJISLAV RAKIĆ,
DRAŽEN SESARDIĆ, ALEKSANDAR ŠOKORAC, DRAGO VUČINIĆ

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

IZDAVAČ: SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

SADRŽAJ

STANOVNIŠTVO

Pismenost i školska sprema stanovništva 101—108

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugo-
slavije 109—116
Razvoj Saveza sindikata Jugoslavije 117—121
Međunarodna aktivnost Saveza sindikata..... 121—124

PRIVREDA

Oprezivanje individualnih poljoprivrednih proizvo-
đača 125—129
Proizvodnja i potrošnja belih žita 130—135
Proizvodnja i potrošnja cementa 136—138

SPOLJNA POLITIKA

Pripreme za konferenciju UN o trgovini i razvoju 139—144

PISMENOST I ŠKOLSKA SPREMA STANOVNIŠTVA

Stanje pismenosti i školska sprema stanovništva predstavlja osnovne indikatore opšteg kulturnog nivoa stanovništva. Likvidacija nepismenosti i porast nivoa školskog obrazovanja stanovništva preduslov su za usvajanje savremenih kulturnih, tehničkih i drugih dostignuća, a time i važan faktor za brži ekonomski i društveni razvitak određene društvene zajednice.

PISMENOST STANOVNIŠTVA¹

Za poslednjih 40 godina procent nepismenog stanovništva u Jugoslaviji smanjen je za dva i po puta, mada je u istom periodu ukupan broj stanovnika bio u stalnom porastu.² Pri tom je procent nepismenih kod ženskog stanovništva smanjen za nešto više od jedan put, a kod muškog stanovništva za preko tri puta. (Tabela 1.)

TABELA 1 — UKUPNO I NEPISMENO STANOVNIŠTVO JUGOSLAVIJE STARO 10 I VIŠE GODINA PREMA POPISIMA STANOVNIŠTVA U PERIODU 1921—1961*

	Popis stanovništva				
	1921	1931	1948	1953	1961
Stanovništvo staro 10 i više godina-ukupno	8.508	9.883	12.438	13.381	14.611
muško	4.101	4.829	5.884	6.389	7.030
žensko	4.407	5.054	6.554	6.992	7.581
Nepismeno stanovništvo-ukupno	4.402	4.408	3.163	3.404	2.881
muško	1.693	1.558	907	898	695
žensko	2.709	2.850	2.256	2.506	2.186
% nepismenih-ukupno	50,5	44,6	25,4	25,4	19,7
muško	40,4	32,3	15,4	14,1	9,9
žensko	60,0	56,4	34,4	35,8	28,8

* U popisima 1921. i 1931. obuhvaćena je teritorija Jugoslavije pre drugog svetskog rata (1921. bez nepopisanog dela Dalmacije sa ukupno 300.000 stanovnika). U popisima 1948. i 1953. obuhvaćena je današnja teritorija, sem srezova Kopar i Buje.

U popisu 1921. utvrđivana je pismenost stanovništva od 12 i više godina starosti, u popisu 1931. stanovništva od 11 i više godina starosti, a u ostala tri popisa stanovništva od 10 i više godina starosti.

U popisima 1921, 1931. i 1948. u pismeno stanovništvo uključena su i lica koja znaju samo da čitaju, dok su u popisima 1953. i 1961. takva lica uključena u nepismeno stanovništvo.

¹ Za ispitivanje pismenosti uzima se u obzir po pravilu samo stanovništvo staro 10 i više godina, jer se smatra da stanovništvo ispod 10 godina starosti nije u faktičkoj mogućnosti da stekne pismenost.

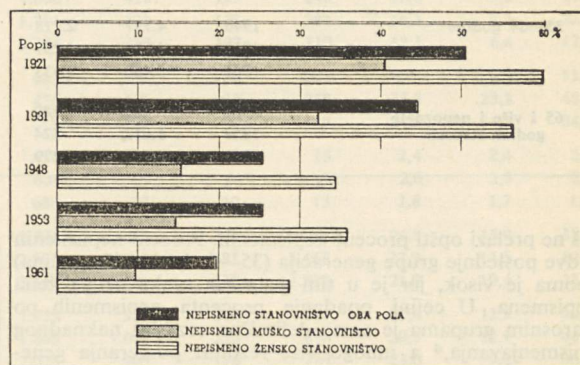
U popisima 1953. i 1961. primenjena su tri modaliteta obeležja »pismenost«: »čita i piše«, »samo čita« i »nepismen«. Prema metodološkim uputstvima za oba ova popisa, smatralo se da »čita i piše« ono lice koje ume da napiše i da pročita sastav (tekst) u vezi sa svakidašnjim životom, i to na bilo kojem jeziku. Samo takva lica su svrstana u grupu »pismeno«, dok su lica s odgovorom »samo čita« svrstana u grupu »nepismeno«. U popisu 1948. takođe su primenjena ova tri modaliteta, ali se uputstvima nije bliže objašnjavalo ko spada u koju grupu, već je svakom pojedincu prepušteno da sam oceni u koju grupu spada. Pored toga, pri obradi podataka ovoga popisa, pridržavajući se prakse iz popisa 1921. i 1931, lica sa odgovorom »samo čita« bila su svrstana u grupu »pismeno«. Računa se da je takvih lica u 1948. bilo oko 0,5%.

² Podaci o pismenosti upotrebljeni u ovom napisu uzeti su, ukoliko u tekstu nije drukčije označeno, iz sledećih izdanja Saveznog zavoda za statistiku: za 1921, 1931. i 1948 — »Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine«, knjiga V; za 1953 — »Rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1953«, knjiga III; za 1961 — Statistički bilten, br. 250/62.

Iako je pad nepismenosti ženskog stanovništva bio čak i nešto brži od pada nepismenosti muškog stanovništva (31,2 prema 30,5), odnos između procenata nepismenog muškog i nepismenog ženskog stanovništva u 1961. pogoršan je u poređenju sa 1921. godinom od 1,5 na 2,9.

Relativno visok procent nepismenog stanovništva, naročito ženskog, posledica je nasleđa prošlosti (u 1931. u zemlji je bilo 2,850.000 nepismenog ženskog prema 1,558.000 nepismenog muškog stanovništva). Mada je broj nepismenih žena znatno smanjen i danas je gotovo svaka treća osoba ženskog pola stara 10 i više godina — nepismena. (Grafikon 1.)

GRAFIKON 1 — PROCENTI NEPISMENOG STANOVNIŠTVA PO POLU PREMA POPISIMA U PERIODU 1921—1961.

Na 10 pismenih žena dolaze četiri nepismene (prema 16 u 1921), a na 10 pismenih muškaraca svega jedan nepismen (prema 7 u 1921). (Tabela 2.)

TABELA 2 — BROJ NEPISMENIH NA 100 PISMENIH STANOVNIKA PREMA POPISIMA STANOVNIŠTVA U PERIODU 1921—1961.

Godina popisa	Broj nepismenih na 100 pismenih stanovnika starih 10 i više godina		
	ukupno	muških	ženskih
1921	106	70	158
1931	82	49	133
1948	34	18	64
1953	34	16	56
1961	25	11	41

PISMENOST STANOVNIŠTVA PO STAROSTI. Ovako visoki procenti nepismenih posledica su uglavnom ranijih uslova: zaostalog privrede, nerazvijenosti školske mreže, kao i drugih političkih i socijalnih faktora. Uticaj tih faktora može se, delimično, uočiti iz analize nivoa pismenosti (procenata nepismenih) u pojedinim grupama generacija stanovništva.³ (Tabela 3.)

Upadljivo je smanjenje broja nepismenih u najmlađoj grupi (10—19 godina), tj. među generacijama koje su se školovale posle rata. Međutim, već u narednoj grupi generacija (20—34 godine), naročito kod ženskog stanovništva, nije za poslednjih 13 godina postignut očekivani uspeh, mada i u toj grupi ima generacija koje su se školovale posle rata. I pored toga, procent nepismenih u ovoj grupi

³ Podaci o nepismenosti prema godinama starosti za ranije godine mogli su se prilagoditi podacima iz popisa stanovništva 1961. samo počev od 1948. Međutim, okolnost da se daju uporedni podaci samo za tri posleratna popisa, ne utiče na mogućnost sticanja predstave o napretku u pismenosti i o uzrocima relativno još uvek visoke nepismenosti.

TABELA 3 — UKUPNO I NEPISMENO STANOVNIŠTVO JUGOSLAVIJE STARO 10 I VIŠE GODINA PO STAROSNIM GRUPAMA I POLU, PREMA POPISIMA 1948, 1953. I 1961.

(U hiljadama)

Starosna grupa	Godina popisa	Stanovništvo staro 10 i više godina			Nepismeno stanovništvo			% nepismenih		
		ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih
Ukupno	1948	12.438	5.884	6.554	3.163	907	2.256	25,4	15,4	34,4
	1953	13.381	6.389	6.992	3.404	898	2.506	25,4	14,1	35,8
	1961	14.611	7.030	7.581	2.881	695	2.186	19,7	9,9	28,8
10—19 godina	1948	3.521	1.781	1.740	494	169	325	14,0	9,5	18,7
	1953	3.362	1.709	1.653	409	124	285	12,2	7,2	17,3
	1961	3.211	1.630	1.581	165	51	114	5,1	3,2	5,2
20—34 godine	1948	3.299	1.506	1.793	538	106	432	16,3	7,1	24,1
	1953	4.224	2.020	2.204	688	111	577	16,3	5,5	26,2
	1961	4.787	2.388	2.399	620	107	513	13,0	4,5	21,4
35—64 godine	1948	4.737	2.218	2.519	1.640	468	1.172	34,6	21,1	46,5
	1953	4.784	2.237	2.547	1.755	492	1.263	36,5	22,0	49,6
	1961	5.450	2.533	2.917	1.584	392	1.192	29,1	15,5	40,9
65 i više i nepoznate godine starosti	1948	882	380	502	491	163	328	55,7	43,1	65,3
	1953	1.012	424	588	553	172	381	54,7	40,5	63,5
	1961	1.163	479	684	511	145	366	43,9	30,2	53,6

još ne prelazi opšti procent nepismenih. Procent nepismenih u dve poslednje grupe generacija (35—64 i 65 i više godina) veoma je visok, jer je u tim grupama svaka druga žena nepismena. U celini, opadanje procenta nepismenih po starosnim grupama je samo delimično rezultat naknadnog opismenjavanja,⁴ a mnogo više rezultat pomeranja generacija, tj. pritanja mladih generacija koje su imale povoljnije uslove za školovanje. Takav proces će se i dalje nastavljati, ali procent nepismenih u grupi od 20 do 34 godine, koji je još uvek relativno visok, ukazuje na izvesno usporavanje tempa podizanja pismenosti.

PISMENOST STANOVNIŠTVA PO POJEDINIM PODRUČJIMA. Prema procentu nepismenih, u Jugoslaviji se mogu izdvojiti tri grupe područja. U prvu grupu, sa relativno malim brojem nepismenih (ispod 15%), spadaju Slovenija, Vojvodina i Hrvatska (u Sloveniji je nepismenost praktično likvidirana), to jest područja čije je stanovništvo odranije živelo pod boljim uslovima. Bosna i Hercegovina i Kosovo i Metohija čine grupu gde je broj nepismenih vrlo velik (više od 30%). To su oblasti koje su se najduže nalazile pod okupacijom feudalne Otomanske imperije. Ostala područja se nalaze između ove dve grupe, sa brojem nepismenih između 21,7% i 24,5%.

Po procentu nepismenih u muškom stanovništvu ne bi se mogla izdvojiti grupa sa veoma visokim procentom nepismenih, ali zato prema procentu nepismenih u ženskom stanovništvu samo Slovenija i Vojvodina pripadaju grupi sa malim učešćem nepismenih. Za Sloveniju je, pored toga, karakteristična ujednačenost procenta nepismenog muškog i ženskog stanovništva, što nije slučaj s ostalim područjima. (Tabela 4.)

Napredak u podizanju nivoa pismenosti postignut u poslednjih 13 godina, posmatran relativno, manji je na područjima sa visokim procentom pismenih, što je i razumljivo, a najveći je na područjima sa visokim procentom nepismenih, što je rezultat povoljnijih prilika i sistema obrazovanja posle rata.

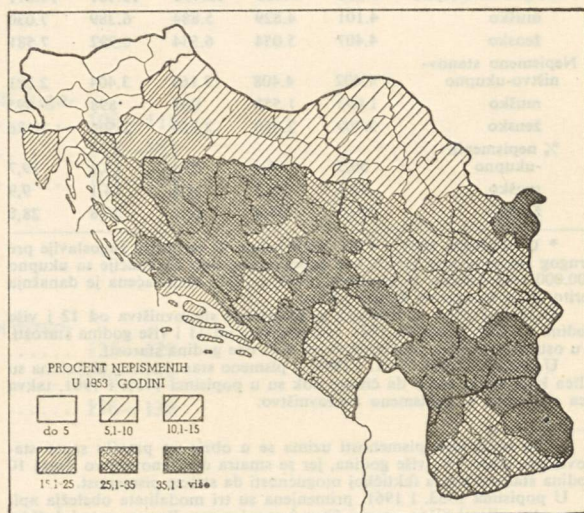
Uslovi školovanja, kao odlučujući faktor, a i ostali faktori od uticaja na nivo pismenosti, nisu u prošlosti bili jednaki čak ni u okviru teritorije pojedinih republika. To pokazuju podaci o geografskom rasporedu stanovništva prema nivou pismenosti po manjim teritorijalnim jedinicama:

⁴ O akciji i rezultatima opismenjavanja u periodu do 1952. vidi: »Jug. pregled«, 1958, januar, str. 1—4 (1—4) i »Jug. pregled«, 1963, februar, str. 79—82 (13—16).

stalnim rejonima za demografska istraživanja I stupnja.⁵ (Kartogrami 1 i 2.)

Područja sa veoma visokim procentom nepismenih zauzimaju centralni pojas zemlje, koji se proteže od severozapadnog dela Bosne i Hercegovine do krajnjeg juga i jugoistoka zemlje. Međutim, u 1961. taj lanac je na izvesnim mestima prekinut usled porasta procenta pismenog stanovništva pojedinih krajeva. Među stanovništvom severnih,

KARTOGRAM 1 — RASPORED NEPISMENIH PO DEMOGRAFSKIM REJONIMA PRVOG STUPNJA, PREMA POPISU 1953.

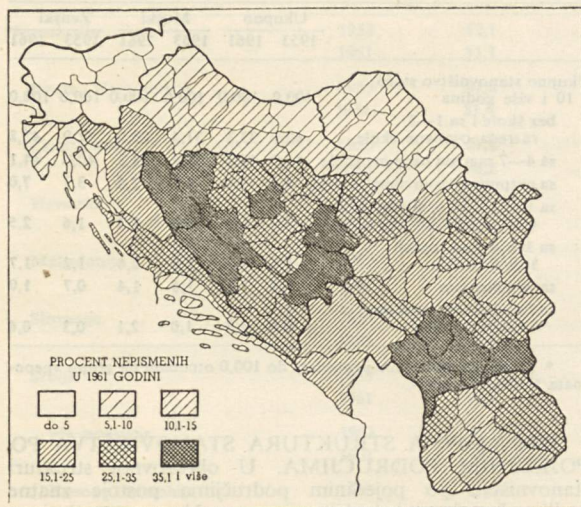
⁵ Stalne rejeone za demografska istraživanja ustanovio je Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu, na bazi ispitivanja određenih demografskih karakteristika pojedinih manjih teritorijalnih jedinica. Cilj je bio da se otklone problemi koje u ispitivanju razvoja stanovništva stvaraju promene u politickoteritorijalnoj podeli zemlje, i da se na taj način stvori mogućnost posmatranja razvoja stanovništva kroz duže periode na stalnim teritorijama. Podela na rejeone vezana je uz politickoteritorijalnu podelu samo utoliko što granice rejeona ne prelaze granice republika i autonomnih pokrajina. Pored rejeona I stupnja, postoje i rejoni II stupnja, koji objedinjavaju po nekoliko geografski koncentrisanih rejeona I stupnja. Detaljnije o rejonima videti: »Šema stalnih rejeona za demografska istraživanja«, Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd, 1963.

TABELA 4 — UKUPNO I NEPISMENO STANOVNIŠTVO STARO 10 I VIŠE GODINA PO POLU I REPUBLIKAMA, PREMA POPISIMA 1948, 1953. I 1961.

(U hiljadama)

Republika	Godina popisa	Stanovništvo staro 10 i više godina			Nepismeno			% nepismenih		
		ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih
Jugoslavija	1948	12.438	5.884	6.554	3.163	907	2.256	25,4	15,4	34,4
	1953	13.381	6.389	6.992	3.404	898	2.506	25,4	14,1	35,8
	1961	14.611	7.030	7.581	2.881	695	2.186	19,7	9,9	28,8
Bosna i Hercegovina	1948	1.860	878	982	835	253	582	44,9	28,7	59,3
	1953	2.123	1.016	1.107	853	222	631	40,2	21,8	57,0
	1961	2.376	1.140	1.236	773	183	590	32,5	16,0	47,7
Crna Gora	1948	281	129	152	74	18	56	26,4	13,8	37,1
	1953	319	150	169	96	21	75	30,1	14,0	44,5
	1961	352	168	184	76	15	61	21,7	9,1	33,2
Hrvatska	1948	3.063	1.407	1.656	477	129	348	15,6	9,2	21,0
	1953	3.204	1.490	1.714	522	138	384	16,3	9,3	22,4
	1961	3.410	1.605	1.805	412	102	310	12,1	6,4	17,1
Makedonija	1948	853	430	423	344	116	228	40,3	27,0	53,9
	1953	958	482	476	342	112	230	35,8	23,3	48,3
	1961	1.041	522	519	256	76	180	24,5	14,5	34,6
Slovenija	1948	1.131	521	610	27	12	15	2,4	2,4	2,5
	1953	1.191	553	638	32	14	18	2,6	2,5	2,7
	1961	1.301	613	688	23	10	13	1,8	1,7	1,9
Srbija	1948	5.250	2.519	2.731	1.405	379	1.026	26,8	15,0	37,6
	1953	5.586	2.699	2.887	1.559	391	1.168	27,9	14,5	40,4
	1961	6.131	2.981	3.150	1.341	309	1.032	21,9	10,4	32,8
uže područje	1948	3.366	1.614	1.752	923	208	715	27,4	12,9	40,8
	1953	3.605	1.740	1.865	1.063	225	838	29,5	12,9	44,9
	1961	3.933	1.907	2.026	905	176	729	23,0	9,2	36,0
Kosovo i Metohija	1948	510	257	253	310	121	198	62,5	46,9	78,4
	1953	574	291	283	315	111	204	54,8	38,0	72,1
	1961	666	336	330	274	89	185	41,1	26,5	56,0
Vojvodina	1948	1.375	649	726	162	50	112	11,8	7,7	15,5
	1953	1.407	668	739	181	55	126	12,9	8,3	17,0
	1961	1.532	738	794	162	44	118	10,6	5,9	14,9

KARTOGRAM 2 — RASPORED NEPISMENIH PO DEMOGRAFSKIM REJONIMA PRVOG STUPNJA, PREMA POPISU 1961.

a naročito severozapadnih krajeva Jugoslavije, nivo pismenosti je mnogo veći. U Sloveniji, na primer, nema krajeva sa većim brojem nepismenih.

Veći broj nepismenog stanovništva je redovno u vezi sa dužinom trajanja težih političkih i uopšte socijalnih uslova, ali isto tako i sa stepenom razvoja privrede na pojedinim područjima. Pozitivan uticaj razvoja privrede na pismenost pokazuje činjenica da su se u 1961. iz dotadašnjeg lanca područja sa velikim brojem nepismenih izdvojili baš krajevi koji su u periodu posle rata doživeli znatniju industrijalizaciju (na primer, dolina reke Bosne). Takođe je očigledna povezanost izvesnih demografskih pojava sa procentom nepismenih: krajevi sa visokim natalitetom i visokom stopom emigracije odlikuju se visokim procentom nepismenih.

ŠKOLSKA SPREMA⁶

Razvoj školskog sistema i proširenje mreže škola pozitivno su uticali na promene u obrazovnoj strukturi stanovništva Jugoslavije. Međutim, ta struktura još uvek ne zadovoljava. Prema podacima popisa stanovništva od 1961, gotovo 5 miliona (33,3%) stanovnika starih 10 i više godina je bez ikakve škole, odnosno nema završen ni niži stupanj osnovne škole, a više od 7 miliona (48,5%) nema završenu osnovnu (osmogodišnju) školu. Sa završenom osnovnom

⁶ Podaci o školskoj spremi odnose se samo na stanovnike stare 10 i više godina, jer se smatra da stanovnici mlađi od 10 godina nisu u mogućnosti da steknu neku školsku spremu, pošto navršetkom 10 godina života mogu završiti tek niži stupanj osnovne škole.

Podatak o školskoj spremi stanovništva dobio je na celoj teritoriji Jugoslavije prvi put u popisu stanovništva od 15. marta 1948, a zatim u oba naredna popisa (1953. i 1961). Pre toga se ovo pitanje postavilo

školom ili školskom spremom iznad osnovne škole ima svega 2,6 miliona, od čega sa spremom iznad osnovne škole nešto više od 1,5 milion stanovnika. To znači da je od ukupnog stanovništva starog 10 i više godina 81,8% bez školske spreme i sa nepotpunom osnovnom školom, a da ukupan procent stanovništva sa potpunom (osmogodišnjom) osnovnom školom, tj. obaveznom školskom spremom, iznosi samo 7,3%, a sa školskom spremom iznad osnovne škole svega 10,5%.

Za poslednjih osam godina je ipak postignut znatan napredak u podizanju nivoa školskog obrazovanja, odnosno u poboljšanju obrazovne strukture stanovništva. Tako je broj stanovnika bez škole ili sa 1 do 3 razreda osnovne škole smanjen za skoro 800 hiljada, dok je broj stanovnika u svim ostalim grupama školske spreme povećan, negde više a negde manje, u zavisnosti od toga koja je grupa školske spreme u pitanju. Naročito je vidno povećanje u grupi »osnovna škola« i grupi »fakulteti, visoke i više škole« (2 odnosno 2,5 puta). Posebno je značajno povećanje, i u apsolutnom broju i u relativnom učešću, u grupi »fakulteti, visoke i više škole«; za poslednjih osam godina gotovo 120 hiljada stanovnika steklo je spremu ovog nivoa. Od toga gotovo tri četvrtine otpada na muškarce.

OBRAZOVNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PO POLU. Obrazovna struktura ženskog stanovništva, i pored napretka u poslednjih osam godina, nepovoljnija je od obrazovne strukture muškog stanovništva. Dok muškaraca starih 10 i više godina sa spremom ispod završene osnovne škole ima oko 5,3 miliona, ili 76,3%, dotle stanovništvo ženskog pola iste kategorije broji 6,6 miliona, ili 86,9% od ukupnog broja. Sa školskom spremom iznad osnovne škole ima svega oko 6% žena, prema 16% muškaraca. Učešće žena u pojedinim grupama školske spreme iznad osnovne škole znatno je niže, pa čak i u grupi »gimnazijak« (u kojoj žene ipak učestvuju s priličnim procentom) od učešća žena u ukupnom stanovništvu. Najveće učešće žena je u grupi stanovništva bez škole ili sa 1 do 3 razreda osnovne škole (66,7%). Jedino u toj grupi je učešće žena veće nego njihovo opšte učešće u ukupnom stanovništvu. Prosečan nivo školskog obrazovanja stanovnika ženskog pola kreće se oko drugog i trećeg razreda osnovne škole.

Učešće žena u ukupnom stanovništvu i u stanovništvu starom 10 i više godina smanjeno je u odnosu na 1953, ali je povećano u svim grupama školske spreme (osim u grupi »škole za srednji stručni kadar«), što ukazuje na izvestan napredak. (Tabela 5.)

u popisima 1910, ali samo na teritoriji koja obuhvata uglavnom sadašnju teritoriju Slovenije, Hrvatske i Vojvodine.

Definicije i klasifikacije obeležja »školska sprema« bile su gotovo istovetne u popisima 1953. i 1961. Svrstavanje pojedinih stanovnika u odnosne grupe (nive) školske spreme vršeno je prema po rangu najvišoj školi koju je to lice s uspehom završilo. Tako su u grupu »bez škole i sa 1—3 razreda osnovne škole« svrstana sva lica koja nisu završila ni prvi razred osnovne škole i lica koja su završila prvi, drugi ili treći razred osnovne škole. U grupu »4—7 razreda osnovne škole« ušla su lica koja su završila navedene razrede osnovne škole, zatim lica koja su pohađala osmi razred osnovne škole i u momentu popisa nisu ga završila i lica koja su završila prvi ili drugi ili treći razred ranije niže gimnazije, odnosno odgovarajuće škole za opšte obrazovanje, ili su pohađala raniju nižu stručnu školu ali je nisu završila. U grupu »osnovna škola« svrstana su sva lica koja su u celosti završila osnovnu osmogodišnju školu ili raniju »osmoletku« i lica koja su pohađala ali nisu završila neku srednju školu (na primer, koja su završila prvi, drugi ili treći razred sadašnje gimnazije ili ranije više gimnazije, odnosno peti, šesti ili sedmi razred ranije potpune gimnazije). U grupi »škole za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike« obuhvaćena su lica sa završenom nekom od takvih škola (u 1953. g. nazivale su se »niže stručne škole«), kao i lica koja su, po završenju nekoj takvoj školi, pohađala srednju stručnu školu ali je nisu završila. Grupa »škole za srednji stručni kadar« (u 1953. g. »srednje stručne škole«) obuhvata lica sa završenom takvom školom, bez obzira da li su nastavila školovanje na nekoj višoj ili visokoj školi ili na fakultetu, ako u vreme popisa nisu završila te škole najvišeg ranga. Isti princip je primenjen i za grupu »gimnazijak«. Naposljetku, u grupu »fakulteti, visoke i više škole« svrstana su lica koja su diplomirala na nekoj od tih škola, što znači da studenti i absolventi ovih škola nisu ušli u ovu grupu, već u grupu koja odgovara najvišoj završenoj školi iz koje su produžili školovanje na fakultetu, visokoj ili višoj školi.

TABELA 5 — UKUPNO STANOVNIŠTVO JUGOSLAVIJE PO NIVOIMA ŠKOLSKE SPREME I POLU, PREMA POPISIMA 1953. I 1961.

(U hiljadama)

	Godina popisa	Broj stanovnika		% ženskih	
		ukupno	muških		ženskih
Ukupno stanovništvo	1953	16.937	8.205	8.732	51,6
	1961	18.549	9.043	9.506	51,2
stanovništvo staro 10 i više godina	1953	13.381	6.389	6.992	52,2
	1961	14.611	7.030	7.581	51,9
bez škole i sa 1—3 razreda osnovne škole	1953	5.632	2.006	3.626	64,4
	1961	4.864	1.617	3.247	66,7
sa 4—7 razreda osnovne škole	1953	6.161	3.360	2.801	45,5
	1961	7.093	3.748	3.345	47,2
sa potpunom osnovnom školom	1953	556	300	256	46,1
	1961	1.068	534	534	50,0
sa školom za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike	1953	531	420	111	20,8
	1961	878	688	190	21,6
sa školom za srednji stručni kadar	1953	191	105	86	45,3
	1961	312	183	129	41,4
sa gimnazijom	1953	154	104	50	32,3
	1961	176	99	77	43,5
sa fakultetom, visokom i višom školom	1953	81	62	19	23,1
	1961	196	148	48	24,5
sa nepoznatom školskom spremom	1953	75	32	43	57,1
	1961	24	13	11	46,2

Poređenje podataka o obrazovnoj strukturi stanovništva prema popisima 1953. i 1961. pokazuje da je u 1961. u svim grupama školske spreme, osim u prvoj, procent učešća stanovnika određene školske spreme veći nego u 1953. Karakteristično je, međutim, da je učešće stanovnika sa završenom gimnazijom u ukupnom stanovništvu starom 10 i više godina procentualno na istom nivou, a kod muškog stanovništva čak i smanjeno. (Tabela 6.)

TABELA 6 — OBRAZOVNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA JUGOSLAVIJE STAROG 10 I VIŠE GODINA PO NIVOIMA ŠKOLSKE SPREME I POLU, PREMA POPISIMA 1953. I 1961.

(U %*)

	Ukupno		Muški		Ženski	
	1953	1961	1953	1961	1953	1961
Ukupno stanovništvo staro 10 i više godina	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
bez škole i sa 1—3 razreda osnovne škole	42,1	33,3	31,4	23,0	51,9	42,8
sa 4—7 razreda osnovne škole	46,0	48,5	52,6	53,3	40,0	44,1
sa potpunom osnovnom školom	4,1	7,3	4,7	7,6	3,7	7,0
sa školom za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike	4,0	6,0	6,6	9,8	1,6	2,5
sa školom za srednji stručni kadar	1,4	2,1	1,6	2,6	1,2	1,7
sa gimnazijom	1,2	1,2	1,6	1,4	0,7	1,0
sa fakultetom, visokom i višom školom	0,6	1,3	1,0	2,1	0,3	0,6

* Razlike u zbiorovima procenata do 100,0 otpadaju na grupu »nepoznata školska sprema«.

OBRAZOVNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PO POJEDINIM PODRUČJIMA. U obrazovnoj strukturi stanovništva po pojedinim područjima postoje znatne razlike. I ovde se izdvajaju tri grupe. U prvu, s relativno povoljnom ukupnom obrazovnom strukturom stanovništva, spadaju Slovenija, Hrvatska i Vojvodina, koje zauzimaju i prva tri mesta u opštem redosledu. Drugu grupu, s nepovoljnijom ukupnom strukturom, sačinjavaju Srbija i uže područje Srbije, Crna Gora i Makedonija (koje zauzimaju

četvrto odnosno peto, šesto i sedmo mesto), dok se Bosna i Hercegovina i Kosovo i Metohija, sa 92,9% odnosno 96,1% stanovništva sa završenom osnovnom školom ili ispod te školske spreme, nalaze u trećoj grupi, s najnepovoljnijom obrazovnom strukturom stanovništva (ova područja zauzimaju osmo i deveto mesto u opštem redosledu). Gotovo isti redosled bio je i u 1953, s tom razlikom što je u 1961. Srbija došla na četvrto, a uže područje Srbije palo na peto mesto, što je posledica poboljšanja obrazovne strukture stanovništva u Vojvodini i na Kosovu i Metohiji. (Tabela 7.)

Redosled područja u grupi »bez škole i sa 1 do 3 razreda osnovne škole« je gotovo isti kao i opšti redosled, tj. Slovenija ima najniži procent učešća ovakvog stanovništva (svega 10,4%), a zatim dolaze Hrvatska i Vojvodina (24,4%). Jedino u ova tri područja taj procent je niži od procenta za Jugoslaviju kao celinu (33,3%). Najviši procent učešća stanovništva u ovoj grupi je na Kosovu i Metohiji: više od polovine ukupnog broja stanovnika ove pokrajine starih 10 i više godina ili je sasvim bez školske spreme ili nema završena ni četiri razreda osnovne škole.

U grupi »4—7 razreda osnovne škole« na prvom mestu je Vojvodina (sa 55,2% stanovništva u grupi), a slede Hrvatska (54,9%), Slovenija (54,3%), Makedonija (49,6%), Srbija (48,0%), uže područje Srbije (47,5%), Crna Gora (47,5%), Bosna i Hercegovina (37,4%) i Kosovo i Metohija (34,7%).

Znatnije razlike se pojavljuju u grupi »osnovna škola«. U ovoj grupi je Slovenija na prvom mestu (sa 17,6%), a slede Vojvodina (8,0%), Hrvatska (7,8%), Makedonija (7,0%), Crna Gora (6,9%), Srbija (6,2%), uže područje Srbije (5,8%), Kosovo i Metohija (4,4%) i Bosna i Hercegovina (4,1%). Znatna napredak je postignut u Makedoniji, koja je po procentu učešća stanovništva sa završenom osnovnom školom u 1953. zauzimala sedmo mesto, i u Sloveniji, koja je sa četvrtog došla na prvo mesto.

Stanovništva sa završenom nekom od stručnih škola procentualno najviše ima Slovenija: ona je u obe grupe stručnih škola na prvom mestu. Vojvodina i Hrvatska su na drugom odnosno trećem mestu po učešću stanovništva sa završenom školom za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike (ranije niže stručne škole), ali po učešću stanovništva sa završenim školama za srednji stručni kadar (ranije srednje stručne škole) Vojvodina se nalazi na šestom mestu, dok Hrvatska i uže područje Srbije dele četvrto i peto mesto. U grupi »škole za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike« Bosna i Hercegovina (šesto mesto) stoji ispred Crne Gore i Makedonije, ali je u grupi »škole za srednji stručni kadar« redosled izmenjen: Bosna i Hercegovina je na osmom mestu, Makedonija na sedmom, a Crna Gora na drugom. Redosled u 1953. uglavnom je bio isti.

Po učešću stanovništva sa završenom gimnazijom, na prvom mestu je Crna Gora, a za njom dolaze uže područje Srbije, Hrvatska, Srbija, Slovenija, Makedonija, Vojvodina, Bosna i Hercegovina i Kosovo i Metohija.

Najviši procent učešća stanovništva sa završenim fakultetom, visokom ili višom školom ima uže područje Srbije, a zatim Slovenija. U 1953. ova dva područja su u tome bila izjednačena. Crna Gora i Makedonija su unekoliko popravile mesto u redosledu, dok su Bosna i Hercegovina i Kosovo i Metohija i dalje ostali na poslednjem mestu.

Geografska rasporedenost stanovništva prema nivou školskog obrazovanja je veoma slična sa geografskom raspoređenošću stanovništva po pismenosti. I po školskoj spremi stanovništva najbolje stoje severni i severozapadni krajevi, a najslabije područja u centralnom delu zemlje. (Kartogrami 3, 4 i 5.)

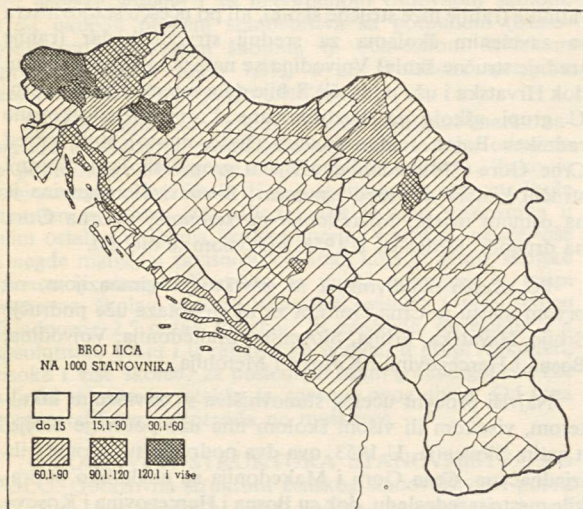
Područja u centralnom delu zemlje imaju nisku stopu stanovništva sa stručnim školskim obrazovanjem. Ovo naročito važi za stanovništvo sa završenim fakultetom,

TABELA 7 — STRUKTURA UKUPNOG STANOVNIŠTVA STAREOG 10 I V GODINA PO ŠKOLSKOJ SPREMI I REPUBLIKAMA, PREMA POPISIMA 1953. I 1961.

Republike	Godina popisa	(U %*)						
		Bez škole i sa 1—3 razreda osnovne škole	Sa 4—7 razreda osnovne škole	Sa potpunom osnovnom školom	Sa školom za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike	Sa školom za srednji stručni kadar	Sa gimnazijom	Sa fakultetom, višom i visokom školom
Jugoslavija	1953	42,1	46,0	4,1	4,0	1,4	1,2	0,6
	1961	33,3	48,5	7,3	6,0	2,1	1,2	1,3
Bosna i Hercegovina	1953	67,2	26,1	2,4	2,7	0,8	0,5	0,3
	1961	51,4	37,4	4,1	4,2	1,5	0,6	0,8
Crna Gora	1953	47,2	40,9	5,7	2,3	1,6	1,4	0,5
	1961	36,2	47,5	6,9	3,7	2,6	1,7	1,4
Hrvatska	1953	30,5	56,0	4,8	4,4	1,6	1,3	0,7
	1961	24,4	54,9	7,8	7,5	2,3	1,4	1,5
Makedonija	1953	50,7	40,3	3,5	1,9	1,0	0,9	0,3
	1961	36,8	49,6	7,0	2,4	2,0	1,0	1,1
Slovenija	1953	15,2	68,1	4,5	7,5	2,3	1,4	0,8
	1961	10,4	54,3	17,6	11,6	2,8	1,3	1,6
Srbija	1953	43,2	44,5	4,4	3,9	1,4	1,3	0,6
	1961	35,4	48,0	6,2	5,4	2,2	1,3	1,4
uže područje	1953	44,5	43,2	4,0	3,8	1,6	1,6	0,8
	1961	35,9	47,5	5,8	5,1	2,3	1,6	1,7
Kosovo i Metohija	1953	71,3	22,8	1,9	1,3	0,7	0,3	0,1
	1961	57,0	34,7	4,4	1,6	1,2	0,5	0,5
Vojvodina	1953	28,4	56,5	6,5	5,1	1,4	1,0	0,5
	1961	24,4	55,2	8,0	7,9	2,1	1,1	1,1

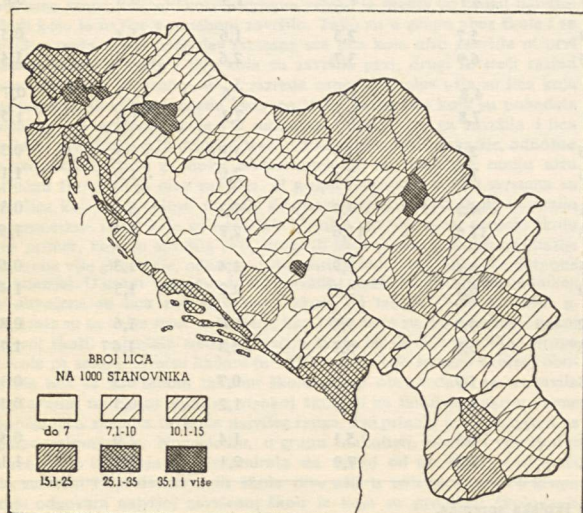
* Razlike u zbirovima procenata do 100,0 otpadaju na grupu »nepoznata školska sprema«.

KARTOGRAM 3 — RASPORED STANOVNIKA SA ZAVRŠENOM ŠKOLOM ZA KVALIFIKOVANE I VISOKOKVALIFIKOVANE RADNIKE PO DEMOGRAFSKIM REJONIMA PRVOG STUPNJA, PREMA POPISU 1961.

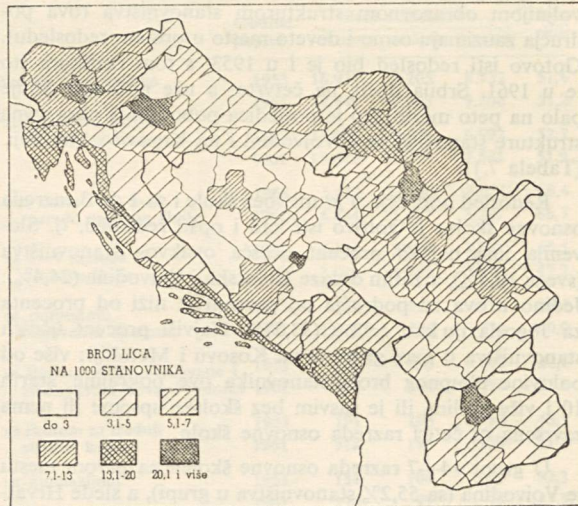

visokom ili višom školom, čiji je raspored najviše vezan za određene uslove, u prvom redu za razvijenost privrede uopšte, a posebno industrije. Raspored kadrova sa završenim školama za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike i školama za srednji stručni kadar ukazuje, uglavnom svuda, na koncentraciju takvih kadrova oko većih industrijskih centara. Ako se izuzme Slovenija, usled relativno visoke stope stručnog školskog obrazovanja stanovništva i teritorijalno ravnomerno razvijene privrede, u svim ostalim republikama veći deo ovakvog kadra nalazi se u rejonima sa većim industrijskim centrima. Stanovništvo koje ima završenu neku od škola za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike (kartogram 3) koncentrisano je, uglavnom, oko Zagreba, Rijeke, Splita, Novog Sada, Beograda, Kragujevca, Niša, Skopja, Sarajeva i Zenice. Na Kosovu i Metohiji se rejon Zvečan (zahvaljujući »Trepči« i Kosovskoj Mitrovici kao centru) izdvaja iznad ostalih rejona ove pokrajine, mada ni on nema dovoljno ovakvog kadra.

KARTOGRAM 4 — RASPORED STANOVNIKA SA ZAVRŠENOM ŠKOLOM ZA SREDNJI STRUČNI KADAR PO DEMOGRAFSKIM REJONIMA PRVOG STUPNJA, PREMA POPISU 1961.

KARTOGRAM 5 — RASPORED STANOVNIKA SA ZAVRŠENIM FAKULTETOM, VISOKOM ILI VIŠOM ŠKOLOM PO DEMOGRAFSKIM REJONIMA PRVOG STUPNJA, PREMA POPISU 1961.

Karakteristično je da i Makedonija, osim u dolini Vardara, ima veoma malo ovakvog kadra, ali zato bolje stoji u pogledu kadra sa završenom nekom od škola za srednji stručni kadar, i u pogledu kadra sa završenim fakultetom ili visokom i višom školom (kartogrami 4 i 5).

Činjenica je da raspored stanovnika koji imaju školsku spremu ove tri grupe zavisi od privredne razvijenosti, ali postoji i izvesna povezanost s nekim demografskim fenomenima. Područja s malim brojem stanovnika ovih grupa školske spreme, slično kao i područja sa visokom nepismenošću, redovno se poklapaju s visokonatalitetnim područjima koja imaju i visok prirodni priraštaj i prilično visoku emigraciju.

OBRAZOVNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PREMA STAROSTI pruža mogućnost za ispitivanje rezultata određene školske politike u vreme kad su se pojedine generacije stanovništva školovale, odnosno kada su po svom uzrastu bile za školovanje, kao i za ispitivanje uticaja ranijih političkih, socijalnih i drugih prilika. Ona takođe ukazuje na to šta se, pod određenim uslovima, može eventualno očekivati u daljem razvoju.

Podaci o starosnoj strukturi stanovništva pojedinih grupa školske spreme prema popisima 1953. i 1961. pokazuju da je u 1961. izvršeno pomeranje ka starijim godištimama u grupama zaključno sa završenom osnovnom školom. Naročito je značajno opadanje učešća mladih i srednjih generacija u grupi stanovništva bez škole, jer ukazuje na mogućnost daljeg povoljnog razvoja u podizanju nivoa školskog obrazovanja stanovništva. Pomeranje ka starijim generacijama u najnižim grupama školske spreme ukazuje da će u određenom periodu doći do znatnijeg podizanja opšteg nivoa školskog obrazovanja. (Tabela 8.).

Smanjenje učešća stanovnika starih 15—19 godina u grupi »škole za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike« je karakteristično, ali najverovatnije proističe iz činjenice da je učešće stanovnika ove grupe starosti u ukupnom stanovništvu nisko (zbog malobrojnosti generacija koje su rođene za vreme drugog svetskog rata). Karakteristično je i smanjenje učešća stanovništva sa završenom gimnazijom u starosnoj grupi 20—34 godine, što je verovatno posledica svojevremene veće orijentacije mlade generacije ove starosne

TABELA 8 — STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA JUGOSLAVIJE STAROG 10 I VIŠE GODINA PO GRUPAMA ŠKOLSKE SPREME, PREMA POPISIMA 1953. I 1961.

(U %)

	Godina popisa	Starosne grupe (godine)					
		10—14	15—19	20—34	35—49	50—64	65 i više i nepoznato
Ukupno stanovništvo staro 10 i više godina	1953	12,0	13,1	31,6	21,1	14,6	7,6
	1961	12,4	9,5	32,8	20,0	17,4	7,9
bez škole i sa 1—3 razreda osnovne škole	1953	12,9	8,8	24,1	24,3	18,4	11,5
	1961	12,5	2,9	23,9	20,1	27,0	13,6
sa 4—7 razreda osnovne škole	1953	13,5	15,4	35,1	18,2	12,7	5,1
	1961	16,8	10,3	34,3	19,7	13,4	5,5
sa potpunom osnovnom školom	1953	2,3	38,3	35,3	14,4	7,2	2,5
	1961	2,5	35,8	31,5	17,3	9,5	3,4
sa školom za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike	1953	0,0	13,7	47,6	26,6	9,8	2,3
	1961	0,2	8,4	51,8	23,1	13,2	3,3
sa školom za srednj stručni kadar	1953	—	6,8	52,9	24,6	11,5	4,2
	1961	—	5,3	61,4	19,1	10,7	3,5
sa gimnazijom	1953	—	3,9	72,7	14,9	6,5	2,0
	1961	—	9,1	64,2	16,5	7,4	2,8
sa fakultetom, visokom i višom školom	1953	—	—	35,8	37,0	19,8	7,4
	1961	—	—	45,1	35,2	14,1	5,6

Podaci: za 1953. izračunato na bazi podataka iz publikacije »Rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1953«, knjiga III, a za 1961. na bazi podataka dobivenih ocenama na osnovu uzorka iz popisa stanovništva od 31. marta 1961 — Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 223/62.

grupe na školovanje u stručnim školama nego u gimnazijama. S druge strane, porast učešća stanovništva ove školske spreme u starosnoj grupi 15—19 godina ukazivao bi na ponovno vraćanje ka školovanju u gimnaziji.⁷ Nesumnjivo je da će se u narednom periodu, kad sadašnja grupa 15—19 godina pređe u narednu starosnu grupu, iz viška toga porasta u ovoj starosnoj grupi vršiti preliivanje najvećim delom u grupu »fakulteti, visoke i više škole«. Međutim, i škole za srednji stručni kadar, mada u manjoj meri, gube karakter završnog školovanja, što se može nepovoljno odraziti na srazmere između kadrova pojedinih nivoa obrazovanja, a naročito između kadrova sa srednjim stručnim i kadrova s najvišim školskim obrazovanjem.

Podaci o učešću pojedinih grupa školske spreme u pojedinim starosnim grupama ukazuju na znatno podizanje nivoa školskog obrazovanja stanovništva. Vidan je napredak u starosnoj grupi 15—19 godina, u kojoj je učešće lica sa završenom osnovnom školom za poslednjih osam godina povećano za više nego dva puta (od 12,1% na 29,7%), dok je učešće lica bez školske spreme u istoj meri opalo. Međutim, srazmerno visok procent lica bez školske spreme u ovoj starosnoj grupi (10,2%) pokazuje da izvestan broj stanovnika ni posle 1953. nije završio niže razrede osnovne škole, mada je bio u uzrastu za pohađanje škole. Relativno visok procent lica bez školske spreme u najmlađoj starosnoj grupi (33,0%) ukazuje na činjenicu da se u vreme popisa stanovništva 1961. veći procent lica starih 10, 11 i 12 godina još nalazio na školovanju u trećem odnosno četvrtom razredu osnovne škole. Od ostalih grupa školske spreme, najveći napredak postignut je u starosnoj grupi 20—34 godine, što je i normalno s obzirom da su ta lica u poslednjih osam godina završavala škole iz tih grupa. (Tabela 9.)

TABELA 9 — OBRAZOVNA STRUKTURA POJEDINIH STAROSNIH GRUPA STANOVNIŠTVA JUGOSLAVIJE, PREMA POPISIMA 1953. I 1961.

(U %)

Starosne grupe	Godina popisa	Učešće pojedinih grupa školske spreme u odnosnoj grupi starosti							
		bez škole i sa 1—3 razreda osnovne škole	sa 4—7 razreda osnovne škole	sa potpunom osnovnom školom	sa školom za kvalifikovane i visokokvalifikovane radnike	sa školom za srednji stručni kadar	sa gimnazijom	sa fakultetom, visokom i višom školom	
Ukupno	1953	42,1	46,0	4,1	4,0	1,4	1,2	0,6	
	1961	32,8	48,4	7,9	5,9	2,2	1,2	1,5	
10—14 godina	1953	45,2	51,9	0,8	0,0	—	—	—	
	1961	33,0	65,3	1,6	0,1	—	—	—	
15—19	1953	28,3	54,2	12,1	4,1	0,8	0,3	—	
	1961	10,2	52,4	29,7	5,2	1,3	1,2	—	
20—34	1953	32,1	51,2	4,6	6,0	2,4	2,7	0,7	
	1961	23,8	50,7	7,6	9,3	4,1	2,4	2,0	
35—49	1953	48,5	39,7	2,8	5,0	1,7	0,8	1,1	
	1961	33,0	47,6	6,8	6,8	2,1	1,0	2,6	
50—64	1953	52,7	39,7	2,0	2,7	1,1	0,5	0,8	
	1961	50,7	37,3	4,3	4,5	1,3	0,5	1,2	
65 i više godina i nepoznato	1953	64,2	30,9	1,4	1,2	0,8	0,3	0,6	
	1961	57,4	34,1	3,5	2,5	1,0	0,4	1,0	

* Razlike u zbirovima procenata do 100,0 otpadaju na grupu »nepoznata školska sprema«.

Podaci: kao kod tabele 8.

⁷ U školskoj 1961/62. godini broj učenika gimnazije bio je za oko 15.000 veći nego u prethodnoj školskoj godini (Statistički godišnjak SFRJ, 1963).

TABELA 10 — ODNOS IZMEĐU KADROVA SA SREDNJOM I KADROVA SA NAJVIŠOM ŠKOLSKOM SPREOM PO STAROSNIM GRUPAMA, PREMA POPISIMA 1953. I 1961*

	Godina popisa	Starosne grupe (godine)			
		20-34	35-49	50-64	65 i više i nepoznato
Škole za srednji stručni kadar	1953	3,5	1,6	1,4	1,3
Fakulteti, visoke i više škole	1961	2,0	0,8	1,1	1,0
Škole za srednji stručni kadar i gimnazije	1953	7,3	2,3	2,0	1,8
Fakulteti, visoke i više škole	1961	3,2	1,2	1,6	1,4
Škole za kvalifikovane i visoko-kvalifikovane radnike i škole za srednji stručni kadar.	1953	12,2	6,3	4,6	3,3
Fakulteti, visoke i više škole	1961	6,6	3,4	4,9	3,5

* Broj stanovnika sa završenim fakultetom, visokom i višom školom uzet je uvek kao »1«.

Podaci o obrazovnoj strukturi stanovništva po starosnim grupama pokazuju i odnos između kadrova pojedinih nivoa školske spreme u određenim grupama generacija, što omogućava da se sagleda, iako ne sasvim precizno, u kojoj su meri zadovoljene potrebe za kadrom jednog odnosno drugog nivoa u odnosu na potrebe društvenog i privrednog razvoja, kao i tendencija kretanja tih odnosa. (Tabela 10.)

Naročito je karakteristično da je u generacijama ispod 50 godina za poslednjih osam godina u priličnoj meri smanjena razlika između broja lica sa završenom nekom od škola za srednji stručni kadar, s jedne, i broja lica sa završenim fakultetom, visokom i višom školom, s druge strane.

G. P.

VI PLENUM CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Pod predsedništvom generalnog sekretara SKJ Josipa Broza Tita, 16. marta je u Beogradu održan VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije.

Na dnevnom redu Plenuma su se nalazila sledeća pitanja: Aktuelni idejni problemi i uloga SKJ — referat Veljka Vlahovića; Osnovne smernice za pretkongresnu aktivnost — dokument koji će biti upućen svim organizacijama Saveza komunista i Pripreme za Osmi kongres SKJ — referat Velimira Stojnića.

U diskusiji na Plenumu učestvovali su: Radovan Stijačić, Mika Tripalo, Slobodan Penezić, Risto Džunov, Mika Špiljak, Dragi Stamenković, Dušan Kveder, Josip Cazi i Miloško Drulović. Na kraju diskusije generalni sekretar SKJ Josip Broz Tito se osvrnuo na neka pitanja o kojima je bilo reči na Plenumu.

Posle toga Plenum je odlučio da se Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije održi u novembru u Beogradu. Izvršni komitet je ovlašćen da utvrdi tačan datum održavanja kongresa i njegov dnevni red, i to najmanje dva meseca pre održavanja kongresa. Plenum je zatim usvojio zaključke i izabrao Komisiju za izmene i dopune Statuta SKJ u sastavu: Velimir Stojnić, Lidija Šentjarc, Dobrovoje Radosavljević, Todo Kurtović, Mito Hadživasiljev, Ljubo Kovačević, Mitja Ribičić, Ilija Kurteš, Jefto Šašić, Marijan Cvetković, Drago Stojović, Dragi Stamenković, Đorđe Radosavljević, Aćim Mićević i Ivan Laća.

OSNOVNE SMERNICE ZA PRETKONGRESNU AKTIVNOST SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

I

1. Savez komunista Jugoslavije održava svoj Osmi kongres u vreme daljih društveno-ekonomskih promena u procesu stalnog razvijanja neposredne socijalističke demokratije i jačanja materijalne osnove našeg društva.

Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije i rad na njegovim pripremama obavezuju nas da se osvrnemo na pređeni put, da razmotrimo rezultate i uspehe, probleme i teškoće, sadašnje objektivne društvene uslove i nove momente u razvoju društveno-ekonomskih odnosa, da bismo otkrili i utvrdili perspektive, zadatke i ciljeve svesne društvene akcije komunista i radnih ljudi u narednom periodu.

Od predstojećeg Osmog kongresa SKJ očekuje se svestranija analiza problema koje je dosadašnji razvoj stavio na dnevni red naše društvene, idejne i političke prakse, jasnu orijentaciju ka bitnim zadacima i osnovnim problemima koje treba rešavati i odluke koje će rezultirati iz opsežne

i svestrane diskusije komunista i ostalih radnih ljudi u toku priprema Osmog kongresa.

2. Na Sedmom kongresu donet je Program SKJ koji ima veliki značaj kao principijelna osnova našeg celokupnog društvenog kretanja i kao idejni putokaz društvene akcije komunista i svih radnih ljudi u njihovoj borbi za socijalizam. Dosadašnja praksa, uspehi koje smo postigli i problemi koji traže dalje razrešavanje potvrdili su i u novoj svetlosti istakli osnovne postavke Programa SKJ, pre svega ulogu, zadatke i način idejno-političkog delovanja Saveza komunista u sistemu neposredne socijalističke demokratije. Ta su pitanja u pojedinim etapama našeg razvoja, a u skladu sa potrebama i zahtevima stalnog produbljivanja direktnog socijalističkog demokratizma, dalje i konkretnije razrađivana na plenumima CK SKJ i na drugim političkim forumima i u dokumentima Saveza komunista.

Pretkongresna diskusija i Osmi kongres SKJ doprineće daljoj razradi uloge Saveza komunista u novim, sve slobodnijim i demokratskijim odnosima u ekonomskom i društveno-političkom životu.

3. U proteklom periodu još više se afirmisao značaj društveno-političke aktivnosti socijalističkih snaga organizovanih u Socijalističkom savezu radnog naroda Jugoslavije, Savezu sindikata, Savezu omladine, Savezu udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata, Konferenciji za društvenu aktivnost žena i drugim društveno-političkim organizacijama. U tome pogledu od osobitog su značaja odluke Petog kongresa Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, koji je još više usmerio razvitak Socijalističkog saveza u pravcu prerastanja u najširi politički oslonac samoupravljanja radnih ljudi, u masovnu demokratsku tribinu gde se građani, slobodnim suočavanjem mišljenja, dogovaraju i sami neposredno donose političke zaključke o pitanjima iz svih oblasti društvenog i političkog života.

4. U daljoj izgradnji društveno-političkog sistema u periodu između Sedmog i Osmog kongresa najveći značaj ima dalji, snažni razvitak društvenih odnosa koji su afirmisani i ozakonjeni donošenjem novog Ustava. Društveno-ekonomski odnosi, kakvi se razvijaju u našoj zemlji i čiju bitnu sadržinu čini samoupravljanje radnih ljudi i raspodela dohotka prema radu, Ustavom SFRJ postali su neprikosnoveni osnova celokupnog društvenog života, neotuđiva tekovina radnih ljudi — novi uspeh svih svesnih socijalističkih snaga u njihovoj borbi za socijalizam.

Aktivnost na doslednom ostvarivanju ustavnih odredaba otvara novo područje političke akcije komunista i svih svesnih socijalističkih snaga da se naš samoupravni sistem ispuni što potpunijim i neposrednijim demokratizmom, stvarnim odlučivanjem radnih ljudi u svim društvenim poslovima. To znači da nam predstoji stalna borba za razvijanje i usavršavanje našeg sistema neposredne demokratije, za dalje jačanje uloge čoveka, građanina, proizvođača i samoupravljača i njegovih neposrednih organa, a protiv svih nesocijalističkih tendencija birokratske stihije, malograđanske neodgovornosti, samovolje i oglašivanja o prava, potrebe i interese radnih ljudi.

5. Uporedo sa krupnim političkim i društvenim promenama koje su razrešile inicijativu radnih ljudi postigli smo brz i snažan industrijski razvitak i stvorili uslove za likvidaciju dugogodišnjeg zaostajanja poljoprivredne proizvodnje, za njen brzi uspon. Jačanje proizvodnih snaga i produktivnosti rada omogućili su povećano učešće u međunarodnoj robnoj razmeni i postepeno i stalno poboljšavanje materijalnih i kulturnih uslova života radnih ljudi. Po stopi privrednoga rasta Jugoslavija se uvrstila među zemlje sa najbržim tempom ekonomskog razvitka u svetu.

6. Snažan i dinamičan privredni razvitak proširio je materijalnu bazu samoupravljanja, koje je postalo osnova našeg celokupnog privrednog i društvenog kretanja, glavni oblik upravljanja društvenim poslovima. Jasnije je određen i učvršćen društveno-samoupravni položaj radnih kolektiva, komuna, republika i federacije. Razvijanjem neposredne raspodele dohotka prema radu, i pored teškoća i otpora,

nastavlja se proces oslobađanja rada od ostataka najamnih odnosa, produbljuju se sve slobodniji socijalistički društveni odnosi u privredi i društvenim službama, bitno se menja položaj radnog čoveka kao neposrednog upravljača materijalnog i društvenog života, povezuju se i prožimaju interesi pojedinaca, radnog kolektiva, komune i zajednice kao celine.

Društvenim odnosima, koji se zasnivaju na samoupravljanju, slobodnom stvaranju, neposrednijoj i samostalnijoj raspodeli dohotka prema radu, odgovara i sve neposrednije odlučivanje u oblasti političkog života i stalno jačanje političkog samoupravljanja građana.

Učvršćivanje i celovito uobličavanje našeg socijalističkog društveno-ekonomskog i političko-pravnog sistema, čije je osnove i principe formulisao novi Ustav, polazeći od iskustava i zahteva naše društvene prakse, znače istorijsku pobedu i revolucionarno delo socijalističkih snaga naše zemlje predvođenih Savezom komunista Jugoslavije. Stoga, svaka delatnost koja se ne uklapa u osnovne smernice razvitka ovakvog našeg sistema ili mu protivreči neminovno dobija nesocijalistički karakter.

7. U razdoblju između dva kongresa, Savez komunista je uložio velike napore da se socijalistički produkcionni odnosi razvijaju na principima samoupravljanja i raspodele dohotka prema radu, da sve veći broj funkcija države postepeno prerasta u slobodnu aktivnost radnih ljudi kroz njihove samoupravne organe, da se na najbolji način regulišu i usklade funkcije države i samoupravljanja, da neposredni proizvođač bude odlučujući činilac u svim pitanjima proizvodnje, raspodele i potrošnje, u svim pitanjima društvenog života uopšte.

I pored velikih uspeha i rezultata, mi smo na tome putu naišli na niz problema i teškoća koje izviru, kako iz objektivnih materijalnih uslova i protivrečnosti društvenih kretanja, tako i naših subjektivnih slabosti, neusavršenosti privrednog sistema i mera tekuće ekonomske politike, iz otpora birokratske i malograđanske stihije neposrednom socijalističkom demokratizmu i ostvarivanju samoupravnih prava radnog čoveka i građanina.

U periodu između dva kongresa usledilo je više intervencija rukovodećih organa Saveza komunista koje su bile usmerene u pravcu borbe protiv raznih subjektivnih slabosti, pre svega, među članovima Saveza komunista, a naročito kod komunista na odgovornim položajima. Mnoge slabosti su otklonjene, neke se još ispoljavaju u određenim sredinama ili se manifestuju u novim oblicima.

II

1. Dosadašnja naša ostvarenja i iskustva pokazala su da je dalje učvršćivanje i jačanje materijalne osnove samoupravljanja, samostalnosti i odgovornosti neposrednog proizvođača i upravljača u odlučivanju o svim pitanjima proizvodnje, raspodele i proširene reprodukcije, bitan uslov daljeg porasta proizvodnje i produktivnosti rada i, na toj osnovi, još bržeg porasta lične potrošnje i uopšte životnog standarda radnih ljudi.

Zbog toga je neophodno da se naš privredni sistem i ekonomska politika stalno razvijaju u skladu sa samoupravljanjem i raspodelom dohotka prema radu kao suštinom naših društveno-ekonomskih odnosa, da se iz sistema planiranja, proizvodnje i investicione politike, politike cena, kredita, formiranja potrošnje i ličnih dohodaka itd., sve više potiskuju i odstranjuju elementi etatističko-tehnokratskog privredivanja. Time će se sužavati područje birokratizma, subjektivizma, neodgovornosti i svakojakih oblika samovolje i sve se više proširivati prostor za slobodan razmah proizvodnje, njene modernizacije, racionalnog poslovanja, punijeg iskorišćavanja proizvodnih kapaciteta, za porast produktivnosti rada, životnog standarda i materijalnog i društvenog uspona uopšte.

Planiranje u našim uslovima može da usmerava i obezbeđuje relativno brz i što skladniji privredni razvoj samo ako polazi od suštine društveno-ekonomskih odnosa, od

materijalnog interesa radnog čoveka, njegove radne organizacije i zajednice, od odgovarajućih objektivnih materijalnih proporcija. U planiranju moraju učestvovati svi faktori društvene proizvodnje na svim nivoima, a pogotovo radni ljudi u radnim organizacijama, kao osnovni nosioci društvenog procesa reprodukcije. Otuda shvatanje o planiranju kroz takozvane prenapregnute bilanse, koje u ime »bržeg razvitka« ne bi vodilo računa o spomenutim činionicima, u stvari spada u oblast etatističko-birokratskih idejnih kategorija. Takva politika neminovno bi dovela do privrednih i političkih teškoća i, u krajnjoj liniji, do usporavanja privrednog rasta.

2. Analiza sadašnjih odnosa u materijalnoj proizvodnji i društvenoj reprodukciji uopšte, pokazuje da su, uprkos pozitivnim dostignućima, potrebni dalji ozbiljni napori kako bi društvena reprodukcija, sredstva i način raspodele sredstava u toj oblasti još više bili pod uticajem neposrednih proizvođača, odnosno organa neposredne demokratije. Time bi se smanjila sfera političke i administrativno-budžetske distribucije ovih sredstava, jer ona predstavlja na svim nivoima društveno-ekonomskih odnosa jedan od izvora birokratsko-centralističkih, lokalističko-partikularističkih, nacionalističkih i drugih nesocijalističkih pojava i tendencija.

Ove pojave dolaze do izraza i u integracionim procesima u našoj privredi. Integracija predstavlja objektivnu zakonitost koja izvire iz razvitka tehnologije, iz potreba moderne, krupne i racionalne proizvodnje, unutrašnje, podele rada, specijalizacije i kooperacije u raznim vidovima, iz potreba zajedničkog proširivanja unutrašnjeg tržišta i izvoza, razvoja naučnoistraživačkog rada, dogovora oko investiranja na bazi podele rada itd.

Otuda se integracija mora i može razvijati jedino putem unutrašnje ekonomske logike, putem proizvodnih i društvenih interesa preduzeća, odnosno radnih kolektiva, a ne birokratskom centralizacijom, njihovim administrativnim ujedinjavanjem, što najčešće vodi autarizmu, razbijanju i sužavanju tržišta, kočenju privrednog razvoja i gušenju samoupravljanja, kao i još većem zatvaranju u lokalne i republičke granice.

3. Dosadašnje iskustvo pokazuje da je najviše slabosti i grešaka bilo u radu onih društvenih i privrednih organa i organizacija u kojima je zanemarena borba svesnih socijalističkih snaga za demokratsko funkcionisanje samoupravnih tela i organa, za efikasnost u donošenju i sprovođenju odluka, za jačanje samostalne uloge i odgovornosti neposrednih proizvođača kao i njihovih organa i foruma, za dalju demokratizaciju i samoupravljanje građana u političkom životu. Iskustvo nam takođe govori da će se upornijom borbom stalno podsecati koreni pojava kao malograđanske stihije, tako i birokratizma, od čijih tendencija nisu pošteđene ni društveno-političke organizacije ni organi samoupravljanja, radnički saveti, skupštine, državna uprava, kulturne, umetničke, sportske i druge društvene organizacije. Stoga su komunisti dužni da se zajedno sa svim radnim ljudima stalno bore za demokratskost i javnost rada ovih organa i organizacija, za njihovu aktivnost, efikasnost i kulturu rada, više se oslanjajući na modernu analitičku i naučnoistraživačku službu, suzbijajući javašluk, primitivizam, začaurenost, stihiju u radu i slično.

4. U sistemu samoupravljanja izbor kadrova za samoupravne organe i rukovodstva društveno-političkih organizacija takođe postaje sve više sastavni deo samoupravljanja građana. Zbog toga se Savez komunista danas mora odlučno da bori protiv još uvek raširene prakse da se o izboru kadrova i kadrovskoj politici uopšte odlučuje u začaurenim krugovima. Dužnost je komunista da se zalažu za javno izgrađivanje principa, kriterijuma, demokratskog načina odabiranja kadrova, za javnost njihovog raspoređivanja, za sprovođenje i dalje razvijanje društvenih normi iz oblasti kadrovske politike.

Neposredan zadatak kadrovske politike je da se poboljša sastav i funkcionisanje organa uprave svih društveno-političkih zajednica, a pre svega da se na svim mestima

podizanjem stručnosti službi i strožijim zahtevom na stručnim kvalifikacijama i sposobnostima pojedinaca zaustavi stihijno povećanje administracije u privredi, društvenim službama i državnoj upravi.

Neophodno je brže poboljšavanje kvalifikacione strukture zaposlenih u privredi, društvenim delatnostima i javnoj upravi, usklađivanje sistema stručnog obrazovanja sa potrebama privrednog i društvenog razvika i usavršavanje politike stipendiranja i školovanja, naročito radničkog podmlatka.

Potrebno je povesti odlučniju borbu za demokratsku praksu pri zasnivanju radnog odnosa i izboru ljudi na rukovođe mesta i razne dužnosti. U tome treba smielije pronalaziti one oblike i mere koji bi garantovali i obezbedili stvarno demokratski postupak i objektivna društveno korisna merila. Posebno se moramo energično suprotstavljati pojavama izigravanja konkursa kao jedne od demokratskih mera u zasnivanju radnog odnosa.

Potrebno je zalagati se da u inostranstvo na ekonomske, političke i druge poslove odlaze što kvalitetniji ljudi, sprečavati njihovu suvišnu koncentraciju u pojedinim centrima i zapostavljanje drugih područja, perspektivnih sa gledišta naših budućih odnosa, naročito ekonomskih. I dalje se susreću pojave zloupotreba principa konkurencije na račun kolektiva i društvene zajednice, kao i putovanja koja se obavljaju mimo samoupravnih organa i punijeg uvida radnih kolektiva u rad pojedinaca i predstavništava. Sve to u krajnjoj liniji pogađa radnog čoveka.

5. U nekim radnim organizacijama dosta sporo se razvijaju, pa i stagniraju, samoupravljanje i neposredna raspodela dohotka, usporava se ili koči prenošenje određenih prava i sredstava na ekonomske jedinice i njihovo izražavanje u upravljačke jedinice, primenjuju se stari oblici raspodele u kojima utvrđene plate, »startne osnove«, fiksno nagrađivane norme, formalne kvalifikacije i poseban režim u nagrađivanju administrativnog i tehničko-rukovođećeg kadra, predstavljaju glavnu osnovu nagrađivanja. Upravo u takvim radnim organizacijama najčešće i dolazi do raznih negativnih pojava, do slabog rada organa upravljanja, nepoštovanja samoupravnih prava neposrednih proizvođača, do nedovoljne informisanosti radnika o stanju i problemima u kolektivu, do sukobljavanja između radnika u proizvodnji i osoblja u tehničkim i administrativnim službama, do samovolje i birokratskih postupaka, prenebraganja mišljenja i predloga članova kolektiva, gušenja konstruktivne i opravdane kritike, zataškavanja grešaka, do protekcije, privilegija, do grupšenja i familijarnosti, što, s druge strane, dovodi do nepoštovanja radne discipline i drugih radnih obaveza, nemarnog odnosa prema društvenoj imovini itd.

Umesto da raspodela dohotka prema radu bude stvar jednog čvrstog i dugoročnog sistema koji će formulisati i prihvatiti sami neposredni proizvođači i koji će dohotke svih članova kolektiva staviti u zavisnost od ličnog rada i kolektivno ostvarene produktivnosti rada i dohotka, ona u jednom broju kolektiva ostaje u rukama užeg kruga rukovođećih ljudi ili stručnih i administrativnih službi, što ima za posledicu zadržavanje jednostranog uticaja na rešavanje problema i sistema nagrađivanja, mogućnost privilegovanog položaja jednih i nezadovoljstva drugih, političke probleme i sukobe u radnoj organizaciji, pritisak u pravcu uravnilovke, opadanje produktivnosti rada i sužavanje mogućnosti da se na toj osnovi podiže životni standard radnih ljudi.

Proces uvođenja neposredne raspodele dohotka prema radu u društvenim službama i kulturnim ustanovama razvija se sporo ne samo zbog nekih još nerešenih problema njihovog finansiranja i sticanja dohotka u skladu sa rezultatima njihovog rada, već i zbog kolebanja, neodlučnosti i nedovoljne upornosti u savladavanju teškoća u tome radu. Tome doprinose i nedostatak iskustva i neshvatanje suštine njihovog prevođenja iz budžetsko-činovničkog položaja na nove društveno-ekonomske odnose i socijalističku raspodelu prema radu. Zbog toga se u takvim kolektivima još

uvek diskutuje o opštim načelima, i da li treba ići novim putem, umesto da se kolektiv jednodušno i svestrano lati istraživanja puteva za praktičnu primenu utvrđenih načela koja će u svakom pogledu dati najpovoljnije rezultate. Sporost u primeni principa nagrađivanja prema radu naročito se ogleda u školama i na univerzitetima. Naše društvo je zainteresovano za što bolju i sadržajniju nastavu, a dosadašnji sistem nagrađivanja ne daje prednost kvalitetnom radu, što ima za posledicu niske lične dohotke, pre svega, onog dela prosvetnih radnika koji ulažu velike napore i postižu kvalitetne rezultate.

Borba za neprestano unapređivanje sistema neposredne raspodele dohotka prema radu predstavlja trajni zadatak, jer je to ekonomska suština samoupravljanja.

6. Dostignuti nivo materijalnog i društvenog razvoja omogućuje i nalaže nam da idemo kursom postepenog ali još bržeg porasta životnog standarda radnih ljudi. Lična potrošnja i standard predstavljaju realnu i objektivnu ekonomsku proporciju s kojom mora računati naša ekonomska i investiciona politika. Veća proizvodnja i veća društvena produktivnost rada traže i veću ličnu potrošnju, a svako zaostajanje u toj oblasti dovodi ne samo do političkih teškoća i problema, već i do usporavanja društvenog i privrednog razvoja. Zbog toga je neophodno da naša ekonomska politika polazi od onog što je najbitnije — od akumulacije, od investicija, od unutrašnje organizacije u preduzećima, od iskorišćavanja neiskorišćenih rezervi itd., gde se i nalaže mogućnosti za bolje nagrađivanje radnih ljudi i povećanje njihovog životnog standarda.

Iz samog sistema neposredne raspodele prema radu proizlazi da istovremeno mora da raste i produktivnost rada i, u skladu s tim, životni standard radnih ljudi koji sve više sami raspodeljuju rezultate svoga rada. S druge strane, društveno-ekonomski odnosi zahtevaju da životni standard raste da bi rasla i produktivnost rada i da bi privreda mogla normalno da funkcioniše i da se razvija. Zato je životni standard bitan element društvene reprodukcije, objektivna zakonitost s kojom mora računati naša ekonomska politika, obezbeđujući i odgovarajuće materijalne bilanse i rezerve na svim nivoima od radne organizacije do federacije za takav skladan privredni razvitak koji je i najbrži mogući razvitak, s obzirom na proizvodne snage i tehnologiju. Narušavanje ove zakonitosti koje se ispoljava u ekstenzivnom investiranju, u ekonomski nesnovanom dupliranju proizvodnih kapaciteta, u podizanju fabrika koje će da rade s pola snage, s tim da se takva investiciona politika vodi na bazi restrikcije lične potrošnje i sličnih mera neopravdanog »stezanja kaiša« — neizbežno rada veoma ozbiljne disproporcije, remeti odnose cena i tržište, stvara političko nezadovoljstvo, degeneriše društvene odnose u pravcu birokratizma, sužava ili ukida ona prava organa samoupravljanja koja oni u našem društveno-ekonomskom sistemu treba da imaju, jednom reči, vuče unazad i društveni i privredni razvoj.

Teškoće koje se kod nas javljaju u oblasti životnog standarda, pored drugih razloga, rezultat su i znatnog nesklada između povećavanja proizvodnje i produktivnosti rada, s jedne strane, i brzog porasta potreba u svim oblastima društvenog života, kao i snažnog porasta stanovništva u gradovima i industrijskim centrima, s druge strane. Ogroman broj ljudi je prelaskom iz sela u grad poboljšao svoj život, ali su im, posle nekoliko godina života i rada u gradu, porasle i potrebe i zahtevi.

Te teškoće dolaze i od ekonomski i društveno neopravdanog povećanja službeničkog aparata na raznim nivoima nauštrb racionalnog i celishodnog zapošljavanja stručnih ljudi. To povećanje se vrši bez dovoljno društvene kontrole i uticaja samoupravnih organa, često primitivno, na štetu razvojnih službi, pre svega naučnoistraživačkih, plansko-analičkih i kadrovskih. U nekim preduzećima se taj neopravdani porast izražava i u nesrazmernom povećanju raznih direktorskih i šefovskih položaja. Neproduktivnost i nestručnost jednog dela službeničkog aparata je očigledna, a materijalni položaj i druge beneficije, naročito prilikom

određivanja ličnog dohotka i dodele stanova, direktno utiču na smanjenje produktivnosti rada, na kršenje principa raspodele prema radu.

Teškoće u oblasti životnog standarda imale su i mogu imati svoj izvor i u planovima razvoja — od preduzeća pa do federacije — koji su se pravili mimo kolektiva, često suprotno odlukama i smernicama najviših političkih foruma. U praksi se dešavalo da su se smernice formalno prihvatala, a razni faktori vršili su politički pritisak na odgovorne organe za vođenje ekonomske politike, pa su usled toga i planovi ponekad bili rezultat subjektivističkih i tehnokratskih procena. Pored toga, ovi planovi nisu u dovoljnoj meri usklađivali kretanje produktivnosti rada i nominalne zarade sa troškovima života.

Na životni standard utiče i sporo otkrivanje i uočavanje velikih rezervi koje se kriju u našoj privredi, a naročito mogućnosti daleko većeg iskorišćavanja postojećih proizvodnih kapaciteta i potencijala, usavršavanja tehnologije i organizacije proizvodnje, stručnog osposobljavanja radnika, prekvalifikacije i razmeštaja viška radne snage, bržeg uvođenja više smena itd.

Na životni standard utiče i nedovoljan porast poljoprivredne proizvodnje za tržište, s obzirom na rastuće potrebe gradskog stanovništva, koje se od rata naovamo stalno povećava. Tako isto, i pored postignutih rezultata, još se nisu dovoljno razvili masovna i racionalna proizvodnja artikala široke potrošnje, komunalne, zanatske i druge usluge i službe, posebno za rešavanje onih problema koji proizlaze iz položaja zaposlene žene: rasterećenje radne porodice od poslova u domaćinstvu, a naročito pomoć u podizanju i vaspitanju dece.

Važan sastavni deo životnog standarda je i stambena izgradnja, kojoj u narednom periodu moramo posvećivati još veću pažnju. Mnogi stanovi, koje sada gradimo, skupi su i nepristupačni za radne ljude sa nižim primanjima, dok pojedine kategorije sa većim ličnim dohocima lakše dolaze do stanova i pored toga što ne participiraju u troškovima izgradnje stanova. Naš je hitan zadatak da povećamo napore za modernizaciju građevinske operative, industriji građevinskog materijala i projektantskih službi radi modernije, racionalnije industrijske stambene izgradnje.

Naša privredna politika treba u mnogo većoj meri da prati pojave i kretanja u našem društvu, da blagovremeno sagledava poremećaje i disproporcije do kojih dolazi na pojedinim područjima, da se ne zadovoljava samo visokom stopom rasta proizvodnje, globalnim ciframa i prosecima, iza kojih je ponekad teško sagledati stvarne probleme radnih ljudi i njihovih pojedinih kategorija, da se što više oslanja na modernu, naučnu analizu naše privredne problematike.

7. Naša celokupna privredna i investiciona politika mora da se orijentuje ka stvaranju moderne, racionalne industrije koja omogućuje izvoz i obezbeđuje adekvatno mesto Jugoslavije u međunarodnoj podeli rada. Bez toga mi ćemo veoma sporo i kroz velike teškoće ići napred. Otuda su i štetne izvesne, u osnovi autarhističke, »teorije« po kojima mi treba sve da proizvodimo u našoj zemlji, oslanjajući se manje-više isključivo na domaću sirovinu bazu. Naše tržište samo za sebe nije dovoljno. Pored ostalog, zbog toga i ne možemo ići na ekstenzivnu, već i na intenzivnu, visokospecijalizovanu proizvodnju, sposobnu za izvoz, za kooperaciju i druge oblike saradnje domaćih proizvođača sa inostranim. To je bitan uslov našeg brzog privrednog uspona. S tim u vezi, nužne su i dalje mere kojima će se izvoz neposrednije vezati za interese proizvođača i stvarati normalnija ekonomska povezanost i zavisnost između izvoza i uvoza.

8. Dosadašnja praksa je pokazala da smo krenuli pravilnim putem u daljem razvijanju poljoprivredne proizvodnje i socijalističkih odnosa u poljoprivredi. Sve društvene snage treba da podstiču dalje jačanje društvenih poljoprivrednih organizacija, kao osnovnih ekonomsko-proizvodnih nosilaca razvika poljoprivredne proizvodnje, povećanje njihovih obradivih površina, primenu moderne organizacije

rada i tehnoloških postupaka, visoku i rentabilnu proizvodnju, unapređivanje stimulativnijeg sistema unutrašnje raspodele i boljeg rada organa samoupravljanja, u cilju veće proizvodnje i jačanja socijalističkih društvenih odnosa.

Neophodno je dalje jačati i brže osposobljavati poljoprivredne zadruge, kako bi proizvodnja postala njihova osnovna delatnost. Društvena poljoprivredna dobra i poljoprivredne zadruge treba još više da se orijentišu na proširivanje proizvodne saradnje sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima u raznim oblicima.

Pri tome posebnu pažnju treba posvetiti razvoju stočarske kooperacije koja će, s jedne strane, da olakša našoj privredi rešavanje problema masa, a s druge, da u većoj meri angažuje radnu snagu na selu i da time olakša modernizaciju i socijalistički preobražaj ratarstva.

Od sopstvenog rada, proizvodnje i produktivnosti koju će radni seljaci ostvarivati na svome posedu, saradjujući sve tešnje i sa društvenim sektorom poljoprivredne proizvodnje, zavisi i njihova perspektiva, povećanje životnog standarda i spajanje njihovog ličnog interesa sa interesima društva.

9. Društvena zajednica posvećuje posebnu pažnju bržem razviku proizvodnih snaga u privredno nedovoljno razvijenim republikama i krajevima. Radi toga ona obezbeđuje sredstva i preduzima druge mere da bi se postepeno smanjivale razlike u materijalnim uslovima društvenog života i rada radnih ljudi, da bi se ostvarila materijalna osnova ravnopravnosti naroda Jugoslavije i da bi se što skladnije razvijala naša privreda kao celina u interesu kako nerazvijenih, tako i razvijenih područja.

Sredstva koja zajednica odvaja u tu svrhu treba da budu stalna proporcija u raspodeli nacionalnog dohotka, usklađena sa mogućnostima i zadacima naše privrede i sa potrebama daljeg ubrzanog privrednog razvoja tih područja. Usavršavanje sistema finansiranja investicione izgradnje u ovim područjima povezano je sa usavršavanjem celog našeg privrednog sistema i ono treba da obezbedi što veću efikasnost i racionalnost ulaganja.

Rešavanje problema neravnomernog razvoja u praksi jača solidarnost radnih ljudi i učvršćuje bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda.

10. Donošenje sedmogodišnjeg perspektivnog društvenog plana, čije je pripremanje u toku, predstavljaće jedan od najvećih i najodgovornijih zadataka naše zajednice u narednom periodu.

Sedmogodišnji perspektivni plan treba da bude ne samo okvir koji će osigurati relativno brz razvoj proizvodnje, produktivnosti rada i nacionalnog dohotka, već i po svojoj metodologiji treba da znači korak dalje u razvoju našeg sistema planiranja, čvrsto prilagođenog društveno-ekonomskim odnosima i samoupravljanju. Pri tome, kao što je rekao drug Tito, »mora se voditi računa da Plan ne bude prenapregnut, da investicije ne zadiru u standard života radnih ljudi, da proizvodimo ono što brže može dati rezultate i najlakše naći plasman na spoljnom i unutrašnjem tržištu«.

III

1. Savez komunista treba stalno i još više da ulaže napore da svoju vodeću ulogu ostvaruje u skladu sa potrebama i zahtevima neposredne socijalističke demokratije i samoupravljanja radnih ljudi. Kao najprogresivnija snaga našeg društva, kao organizovani najsvesniji deo radničke klase i svih radnih ljudi, Savez komunista treba stalno da razvija i potvrđuje svoju vodeću idejno-političku ulogu u društvenom razviku. Ta uloga nije automatski data. Ona svakodnevno treba da se potvrđuje borbom za dalji napredak socijalističkih društvenih, ekonomskih i humanih odnosa, za neposrednu demokratiju, za sveobuhvatni rad samoupravnih organa na svim nivoima, borbom protiv raznih deformacija, što se postiže stalnom idejnom i političkom aktivnošću na svim područjima našeg života, a naročito na rešavanju konkretnih problema. U skladu s tim, Savez komunista

treba stalno da razvija nove, demokratske odnose u sopstvenim redovima, nove organizacione oblike, nov stil i metod rada.

2. Ostvarivanje vodeće uloge Saveza komunista postiže se danas, pre svega, borbom za dalje demokratizovanje političkog života društva i prenošenje opštedruštvenih poslova na javne društvene tribine, gde se radni ljudi — dakle i komunisti kao njihov neodvojiv deo, kao članovi samoupravnih organa i kolektiva — svakodnevno javno i demokratski dogovaraju i odlučuju.

3. Sistem društvenog samoupravljanja omogućuje razrešavanje društvenih protivrečnosti na demokratskoj osnovi, u procesu demokratskog razvoja.

U pogledu načina prevazilaženja objektivnih protivrečnosti u društvu ispoljavaju se i neka politički pogrešna i štetna shvatanja uloge Saveza komunista:

Štetno je birokratsko shvatanje koje u Savezu komunista i u njegovoj vodećoj ulozi vidi samo spoljni faktor koji deluje odozgo, a u članu Saveza komunista čoveka koji je pozvan da propisuje šta je socijalističko a šta nije, što se u krajnjoj liniji može da svede na određeni vid komandovanja. Takvim shvatanjem prema kome proces demokratizacije znači degradaciju uloge Saveza komunista, potcenjuje se i zanemaruje uloga samoupravnih organa i aktivnost društveno-političkih organizacija, kao i obaveze komunista u njima;

Štetno je isto tako i pseudoliberalističko potcenjivanje i negiranje vodeće uloge Saveza komunista, što, prirodno, vodi tolerisanju raznih deformacija, idejnoj neopornosti prema negativnim uticajima, slabljenju socijalističke društvene svesti, nejedinstvu i pasivnosti komunista, a u krajnjoj liniji to vodi prepuštanju vodeće uloge nesocijalističkim ili birokratsko-konzervativnim društvenim snagama i tendencijama.

4. Da bi Savez komunista uspešno ostvarivao vodeću ulogu, mora stalno da postiže visok stepen jedinstva svojih redova.

Savez komunista na demokratski način izgrađuje jedinstvene stavove o bitnim pitanjima razvika socijalizma kao i o onim političkim pitanjima čije rešavanje obezbeđuje postizanje dugoročnih ciljeva socijalističkog razvika društva. Savez komunista insistira da se u svim osnovnim pitanjima mora izgrađivati jedinstvo, da ono mora biti rezultat demokratskog konstituisanja odluka, da bude stvaralačko, a ne mehaničko, i da se njegovi članovi i rukovodstva moraju disciplinovanu pridržavati usvojenih stavova i politike i biti odgovorni za njihovo sprovođenje.

Što se tiče konkretnog rešavanja pojedinih problema iz svakodnevnog života, komunisti na osnovu načelnih postavki i usvojenih stavova samostalno učestvuju u donošenju odluka unutar svoje radne organizacije, sindikata, Socijalističkog saveza ili, kao izborna lica, u predstavničkim telima i organima samoupravljanja. Komunisti u tim organima ne mogu i ne smeju delovati kao faktor koji spolja nameće unapred pripremljene odluke, već kao ravnopravni članovi i kao unutrašnja idejna i politička snaga koja u samoupravnim organima i društvenim organizacijama deluje razvijanjem socijalističke svesti i demokratskom borbom mišljenja za najprogresivnija rešenja.

5. U izgrađivanju jedinstva i u svakodnevnoj idejnoj borbi Savez komunista posvećuje stalnu pažnju onim idejnim problemima koji se javljaju u društveno-ekonomskoj bazi, u proizvodnji i raspodeli, zalažući se za dalje razvijanje samoupravnih odnosa i potpunije ostvarivanje načela da materijalni i društveni položaj čoveka proizlazi iz njegovog rada i doprinosu društvu. To je najuže povezano i sa borbom za prevazilaženje onih shvatanja i teorija koje u suštini odgovaraju najamnim odnosima, najamnoj psihologiji i mentalitetu. Sve to podrazumeva i dalje izgrađivanje i razvijanje novih socijalističkih društvenih normi.

Niz drugih idejnih problema proizlazi iz neravnornosti u razviku, iz razlika objektivnog položaja i uslova

privređivanja između razvijenih i nerazvijenih područja i republika, između pojedinih privrednih grana i radnih organizacija iste grane. Uspešno rešavanje tih problema bitan je uslov da se rešavaju i problemi u vezi sa razlikama u životnom standardu, a takođe uslov za pravilnije sagledavanje idejnih i političkih pitanja u oblasti međunarodnih odnosa. Na tom području idejno-politička aktivnost Saveza komunista treba i dalje da bude usmerena ka jačanju bratstva i jedinstva naših naroda, ravnopravnosti, solidarnosti i produbljivanju socijalističke svesti o zajedničkim interesima svih naroda Jugoslavije, ka razvijanju socijalističkog patriotizma i internacionalizma, ka daljem izgrađivanju našeg društvenog sistema koji će učvršćivati takve odnose među našim narodima. Istovremeno, neophodna je nepomirljiva borba protiv svih idejnih shvatanja koja podrivaju bratstvo i jedinstvo naših naroda. Potrebno je voditi borbu za naučno, marksističko osvetljavanje naše društvene stvarnosti, naše istorijske i kulturne prošlosti, protiv romantičarsko-idealističkih mitova i raznih drugih nacionalističkih zastranjivanja, kao i borbu protiv partikularističkih, uskonalističkih, centralističkih i hegemonističkih shvatanja, tendencija i postupaka.

Savez komunista će i u narednom periodu morati da posvećuje stalnu pažnju stvaranju sve boljih uslova za svestranu razvoj i socijalističko vaspitanje mlade generacije, za njen stvaralački odnos prema radu, za stvaranje radnih navika i kulture rada, za podsticanje njenih želja za naukom, tehnikom i kulturnim životom, za odnose među ljudima koje karakteriše socijalistički humanizam. Omladina treba da bude sposobna da vodi stalnu borbu protiv negativnih uticaja na svest mladih ljudi, da iznalazi puteve i oblike za efikasno delovanje na tokove našeg života, prvenstveno što širim uključivanjem u celokupni sistem samoupravljanja. Samim tim omladina će preuzimati na sebe i širu društvenu odgovornost.

Dosadašnjim naporima čitave zajednice stvorena je široka mreža škola i drugih ustanova za obrazovanje, znatno se podigao prosvetni i kulturni nivo radnih ljudi. Radi rešavanja krupnih zadataka koji nas očekuju u narednom periodu, moramo uložiti još veće napore na daljem jačanju materijalne baze prosvete i kulture, na razvijanju kvaliteta obrazovnog rada, nastavnih programa i njihove jasne idejne usmerenosti.

U kulturnom i umetničkom razviku i stvaralaštvu treba, polazeći od dosadašnjih značajnih ostvarenja, i dalje nastojati da se obezbeđuju atmosfera i potrebni materijalni i društveni uslovi za još smelija stvaralačka traženja. Savez komunista ne može biti ravnodušan prema tendencijama nametanja pravaca i monopola u kulturi, prema uskostaleškim i birokratskim shvatanjima i interesima, prema antisocijalističkim i nehumanim tendencijama i deformacijama pod firmom umetnosti, kao i prema pokušajima da se Savez komunista potisne u stranu od zbivanja i idejnih strujanja u oblasti kulturnog stvaralaštva. Komunisti i svi progresivni kulturni radnici treba da se bore protiv negativnih pojava u oblasti kulture javnom i principijelnom, marksističkom kritikom.

Na području društvenih nauka možemo, s obzirom na stvorene uslove i kadrove, s pravom očekivati veće napore za stvaralačko razvijanje marksističke misli u naučnom istraživanju savremenih društvenih procesa i problema koje rađa socijalistička praksa kod nas i u svetu. Dalje razvijanje naučnog rada i naučnoistraživačkih institucija pretpostavlja i njihovu veću koordinaciju i međusobnu saradnju.

6. Savez komunista može i dalje biti inicijator i dosledan borac za neposrednu demokratiju ako u svojim redovima razvija demokratske odnose. Utoliko pre što mnoge od negativnih pojava u našem društvenom životu ne samo utiču na komuniste, nego često dolaze i od njih samih. Nisu retki slučajevi da se komunisti u organima samoupravljanja još uvek postavljaju birokratski, da pokušavaju da nameću odluke, a ponekad i da komanduju, zloupotrebljavajući svoje pozicije u radnom kolektivu, društvenim organima i organizacijama, čime krnje ugled Saveza komunista.

Nedovoljno razvijen demokratizam u nekim organizacijama Saveza komunista jedan je od izvora koji rađaju takve tendencije i pojave. Borbom protiv takvih pojava i drugih negativnih manifestacija, kao što su lokalizam, nacionalizam, razne birokratske, centralističke, tehnokratske i etatiističke tendencije, Savez komunista stalno potvrđuje svoju vodeću ulogu.

Demokratizam u Savezu komunista može uspešno da se razvija jedino zajedničkim naporima kako rukovodstava, tako i članstva i organizacija Saveza komunista. To zahteva široku diskusiju i svestranu konfrontaciju mišljenja o svim značajnim pitanjima u procesu izgrađivanja stavova, ali i punu odgovornost komunista za njihovo sprovođenje. Na razvijanje demokratizma u Savezu komunista bitno utiče učesće komunista u javnom i političkom životu, na tribinama radnih ljudi, u njihovim samoupravnim organima, kao i dosledna borba da ti organi rade i odlučuju na demokratski način.

Ovakvo složena i odgovorna uloga komunista, a posebno rukovodećih kadrova, zahteva njihov stalan i sistematski rad na sopstvenom ideološkom i teoretskom obrazovanju. Na bazi dosadašnjih iskustava treba unapređivati kvalitet nastave u institucijama koje se bave ideološkim obrazovanjem, a naročito poboljšavati njihove programe radi većeg povezivanja sa životom da bi članovi Saveza komunista i drugi radni ljudi uspešnije sagledavali i rešavali probleme iz svakodnevne društvene prakse.

7. Razvoj demokratizma u društvu i u organizacijama Saveza komunista uslovljen je i razvijanjem konstruktivne kritike. Takva kritika treba da bude sastavni deo svakodnevnog života Saveza komunista, društveno-političkih organizacija, samoupravnih organa, celog društva. Savez komunista je pozvan da u svim oblastima podstiče stvaralačku kritiku negativnih pojava i njihovih nosilaca, jer njeno odsustvo stvara i osnovu za kritizerstvo. U raznim oblastima društvenog života, i pored znatnog napretka, kritika je još nedovoljno razvijena. Otuda pojave pasivnosti, nezajšnjavanja, nezauzimanja stavova, nesuprotstavljanja štetnim shvatanjima, predstavljaju širi idejni i politički problem.

8. Metodu i stilu svoga rada Savez komunista stalno posvećuje odgovarajuću pažnju, jer izgrađivanje adekvatnih metoda rada u suštini znači borbu za dalje razvijanje neposredne demokratije u društvu, čime jača i demokratizam u Savezu komunista. Tamo gde postoji administrativni način rešavanja stvari i kancelarijski stil rada i nametanja rešenja društvenim organima i organizacijama, nisu u pitanju samo slabosti u metodi rada, nego se radi o ozbiljnim političkim greškama koje vode slabljenju moralno-političkog uticaja Saveza komunista.

U izgrađivanju metoda rada potrebno je uvek imati u vidu da borba za ostvarivanje vodeće uloge Saveza komunista znači, pre svega, okretanje komunista prema problemima odnosa među ljudima, sposobnost da se pomaže radnim ljudima da se svako na svom području konkretno bori za razvijanje socijalističkih društvenih odnosa. Pri tome Savez komunista deluje ne kao snaga koja se stavlja iznad radnih ljudi i propisuje šta treba ili šta mora da se čini u ovom ili onom slučaju, nego koja idejno-politički deluje među radnim ljudima i tako utiče na njihovu aktivnost i sposobnost da donose najcelishodnija rešenja u izgradnji socijalizma.

Savez komunista treba da se stalno zalaže i da podstiče aktivnost, samostalan rad i odlučivanje drugih društvenih organizacija. To znači da komunisti na svim javnim tribinama, zajedno sa ostalim radnim ljudima, donose zajedničke odluke, čime se jača odgovornost za pravilnost tih odluka.

Razmatranje istih problema u raznim organizacijama i sa raznih stanovišta ne mora da znači dupliranje poslova. Ako toga ne bi bilo, sužavala bi se inicijativa radnih ljudi. Razmatranje istih problema na raznim mestima u stvari je normalan oblik konfrontacija mišljenja u socijalizmu.

To je i borba protiv uniformisanosti, protiv bilo kakvog monopola na misao, na isključive ocene o pojedinim društvenim problemima.

9. Da bi u Savez komunista stupali radni ljudi koji se odlikuju visokom svesću i odanošću stvari socijalizma, zalaganjem i požrtvovanjem, ličnim primerom u svakodnevnom životu i radu, odnosom prema ljudima itd., neophodno je dalje produbljivati i stvarati takve demokratske odnose u Savezu komunista koji će služiti kao primer i podsticaj za razvijanje demokratizma u društvu.

Učlanjivanje u Savez komunista i aktivnost u njemu jeste akt slobodne volje, višeg stepena svesti i spremnosti pojedinaca da daju veći doprinos razvitku socijalizma i socijalističkih društvenih odnosa. Otuda ima razloga da se u Statutu SKJ jasnije definišu, a u praksi izgrađuju i učvrste prava i odgovornosti člana Saveza komunista, u smislu još veće mogućnosti da aktivno i što neposrednije učestvuje u izgrađivanju politike i zaključaka svoje organizacije i foruma, da se slobodno izjašnjava o svim društvenim, političkim i idejnim pitanjima, što podrazumeva i njegovo veće udubljivanje u probleme, veću aktivnost i neposrednu ličnu odgovornost. To bi uticalo na dalje izgrađivanje i učvršćivanje adekvatnih merila za prijem u Savez komunista, za podizanje kvaliteta, idejnog nivoa i odgovornosti člana Saveza.

Mnoge subjektivne slabosti u vezi sa pripremanjem i primanjem novih članova u Savez previše se opravdavaju objektivnim teškoćama. Nema dovoljno nastojanja da se primi što više neposrednih proizvođača u nekim kolektivima, što više žena, naročito radnica. U nekim organizacijama postoje shvatanja koja potcenjuju mogućnosti za prijem seljaka — individualnih proizvođača, kao i poljoprivrednih radnika i radnica u Savezu komunista. Na socijalni sastav članstva odražava se i zapostavljanje priprema za prijem u Savez komunista kao važnog političkog i organizacionog rada, a takođe i primena i skidanje disciplinskih mera, koji se često vrše na kampanjski način i bez sistema, naročito kada su u pitanju radnici.

Ne mogu biti članovi Saveza komunista oni ljudi koji nisu spremni da se dosledno bore za programske stavove i odluke Saveza komunista. Pojedini članovi Saveza, pod firmom borbe mišljenja, iskorišćuju razne tribine, časopise i listove da bi propagirali politički štetne stavove koji su suprotni liniji Saveza komunista u pojedinim oblastima društvenog razvika. Takvi ne mogu ostati u Savezu komunista, kao ni oni koji svoje egoističke interese ostvaruju na štetu drugih radnih ljudi i interesa zajednice, koji birokratski, tobože u ime jedinstva i jačanja vodeće uloge Saveza komunista, guše inicijativu radnih ljudi i svojim nedemokratskim i nesocijalističkim postupcima narušavaju socijalističke društvene odnose i koče razvitak samoupravljanja.

U Savezu komunista jedan broj članova je nedovoljno aktivan u društveno-političkom životu, delimično i zbog nerazvijenih demokratskih odnosa i metoda rada unutar izvesnog broja organizacija. Neaktivnost je delom i posledica uverenja da komunist može biti aktivan samo ukoliko ima izborne funkcije, što je izraz nerazumevanja uloge Saveza komunista u društvenom samoupravljanju.

10. Ostvarivanje uloge Saveza komunista u uslovima društvenog samoupravljanja nameće potrebu za stalnim razvijanjem organizacionih oblika i metoda rada radi osposobljavanja komunista za samostalnu delatnost i odgovornost u svakodnevnoj idejno-političkoj praksi.

Očigledna je potreba da se prouče stečena iskustva i da se svestranije razmotri uloga Saveza komunista u opštini, a posebno uloga i način rada osnovnih organizacija u preduzeću, naselju, ustanovi i na selu, kao i drugi oblici okupljanja i organizovanja komunista. Isto tako potrebno je da se prouče metodi i organizacioni oblici rada svih rukovodstava Saveza komunista.

Stečena iskustva u organizacionoj izgradnji Saveza komunista treba da nađu svoj izraz i u izmenama u Statutu SKJ.

11. Sedmi kongres SKJ dao je jasne smernice, kako kadrovske politike Saveza komunista, tako i kadrovske politike u sistemu samoupravljanja. Te smernice su dalje razrađivane na plenumima CK SKJ i drugim političkim forumima. U ostvarivanju ovih smernica Savez komunista se zalagao za dalju demokratizaciju kadrovske politike.

Samo putem širokih demokratskih formi odabiranja i rasporeda kadrova i doslednom primenom principa rotacije i reizbornosti moguće je danas pravilno odabirati i razmeštati kadrove, podsticati stvaralačko takmičenje i uzdizanje mladih ljudi. Zbog toga Savez komunista mora svim snagama i dalje da podržava ova načela i forme kadrovske politike, da se bori protiv svega što ometa brže uzdizanje i pravilno raspoređivanje kadrova.

Kroz socijalističku praksu svakodnevno izrasta sve veći broj kadrova iz redova neposrednih proizvođača, žena, omladine, sposobnih da vrše društveno-političke i druge funkcije. Akumulacija funkcija, do koje je došlo u uslovima koji su diktirali centralistički način rukovođenja, danas je u sistemu samoupravljanja, neosnovana, predstavlja anahronizam i mora se brže prevazići.

12. Savez komunista treba da se zalaže za demokratski način izbora svojih rukovodstava i za takav njihov sastav koji bi u uslovima neposredne demokratije najbolje obezbeđivao uspešan rad Saveza komunista i brže izrastanje i osposobljavanje mladih kadrova. Potrebno bi bilo da se brižljivo sumiraju stečena iskustva u toj oblasti i da se, u vezi s tim, razmotri kako bi se princip rotacije i drugi mogli na odgovarajući način formulisati i u Statutu Saveza komunista.

IV

1. Savez komunista je u proteklom periodu posvećivao veliku pažnju analizi međunarodnih problema, intenzivno je pratio kretanja u međunarodnom radničkom pokretu, uporno se zalagao za što širu, ravnopravnu saradnju među partijama i pokretima koji se bore za mir i socijalizam, iznalazio razne oblike pružanja pomoći svim pokretima i narodima koji vode borbu protiv imperijalizma, kolonijalizma i drugih oblika ugnjetavanja, orijentisao politiku socijalističke Jugoslavije u pravcu najšire ekonomske i političke saradnje sa drugim narodima i državama, bez obzira na društveno uređenje, odlučno se borio za pobedu politike mira i aktivne koegzistencije.

2. Razvitak međunarodnih odnosa potvrđuje ispravnost naše dugogodišnje orijentacije na politiku aktivne koegzistencije. Mir je postao osnova i zajednička potreba ljudi, bez obzira na društvene sisteme u kojima žive. Pobjeda politike mira moguća je jedino u uslovima neprekidnog proširivanja i jačanja koegzistencije među narodima i državama.

Orijentacija socijalističke Jugoslavije na politiku aktivne koegzistencije zasniva se na sagledavanju suštine i karaktera promena u svetu, tendencija daljeg kretanja i saznanja da je tim putem moguće savladati sadašnje krize i teškoće u međunarodnim odnosima.

Društvene promene u svetu, koje je započela oktobarska revolucija, ubrzano se razvijaju u najrazličitijim oblicima. One se ogledaju u novim poredcima socijalizma, u raspadanju kolonijalizma, u činjenici da se ogromno suzio prostor za akciju najreakcionarnijih snaga, u stvaranju mogućnosti za samostalnu politiku velikog broja zemalja, za rešavanje problema razoružanja, za smanjenje jaza koji je staro društvo stvorilo između ogromne većine nerazvijenog dela čovečanstva i privredno razvijenih država. Savremena stvarnost, u kojoj je većina čovečanstva osuđena na gladno ili polugladno tavorenje i na zaostalost, nosi u sebi opasnost novih sukoba i ratova.

3. Socijalističke snage neravnomerno stupaju na svetsku pozornicu. Socijalizam nasleđuje jedan deo grehova starog društva, ne samo u obliku ekonomske i kulturne zaostalosti. Njegovo prerastanje u svetski proces veoma je razno-

liko i manifestuje se ne samo u svesnim, već i u stihijnim oblicima, u unutrašnjim protivrečnostima i konfliktima. Uprkos teškoćama, razvitak socijalizma sve više otvara nove vidike i omogućuje dalje, nove i dublje promene.

Zahtev za socijalističkim društveno-ekonomskim odnosima sve se snažnije ispoljava i u novooslobođenim zemljama. Narodima tih zemalja, a i čitavom svetu, postaje sve jasnije da se te zemlje u današnjim uslovima ne mogu razvijati kapitalističkim putem, jer na ogromnim geografskim prostorima kapitalizam nije bio u stanju da obezbedi minimalne životne i ljudske potrebe velikog broja nacija. Iz te činjenice proizlazi priroda i suština političkih oblika i pravaca razvika većine novooslobođenih zemalja.

Snage socijalizma neprekidno rastu, ali se gomilaju i rezerve koje ostaju neiskorišćene. Rezerve socijalizma su, pre svega, unutar svakog naroda. One se nalaze i u mogućnostima koje otvara dalja afirmacija politike aktivne mirosljubive koegzistencije.

Nezavisnost naroda bivših kolonija znači ujedno priznanje i odluku istorije da kapitalizam više nije sposoban da život u tim zemljama organizuje na način kakav bi on želeo. To priznanje ne znači odricanje od stečenih pozicija. Naprotiv, ono je praćeno planovima za stvaranje novih oblika kolonijalizma, koji u savremenim uslovima mogu predstavljati krajnje ozbiljnu opasnost za mir u svetu. U uslovima »hladnog rata«, otežavanja politike koegzistencije, nedovoljnog sagledavanja sopstvenih mogućnosti od strane socijalističkih snaga, neokolonijalizam može ozbiljno da ugrozi politiku mira i društvenog progressa.

4. Zahtev za afirmacijom politike aktivne koegzistencije jeste ujedno i zahtev za promenama i preuređenjem mnogih odnosa u današnjem svetu. To je zahtev za likvidacijom »hladnog rata«, za pružanjem podrške oslobodilačkoj borbi naroda koji se, još uvek, nalaze pod tuđom dominacijom, protiv uplitanja u unutrašnje stvari drugih naroda. Koegzistencija se rodila u jeku dubokih procesa i promena, ona ih odražava i zahteva nove, ali bez svetskih ratova i nuklearnih katastrofa. Politika koegzistencije ubrzava polarizaciju snaga u svetu, pri čemu snage mira narastaju, a snage rata slabe. Koegzistencija pruža mogućnost vladama i pristalicama raznih društvenih sistema da na demokratski način, u uslovima mira, u praksi dokazuju prednost svojih gledišta i svoje politike.

5. Ubrzane promene u svetskim odnosima počinju da stvaraju šire mogućnosti za delovanje progresivnih snaga. Donedavno te mogućnosti nisu se mogle ni zamisliti.

Veliki broj zemalja, u čije je ime do juče istupalo svega nekoliko razvijenih zemalja, afirmišu se danas sve samostalnije na liniji mira i progressa. Jačanje nacionalne nezavisnosti i samostalnosti unutrašnjeg razvika jedna je od bitnih karakteristika savremenih društvenih kretanja. To omogućava i podstiče razne puteve socijalističkog razvika u nerazvijenim i razvijenim zemljama, što je od posebnog značaja za dalji uspon socijalizma. Samostalna politika socijalističke Jugoslavije se čvrsto povezala sa samostalnom politikom drugih zemalja.

Predstojeća Svetska ekonomska konferencija jeste izraz povećanog stepena ravnopravnosti u odnosima među narodima i državama. To je bila osnovna karakteristika Beogradske konferencije, a predstojeća konferencija, koja se sada priprema, bez sumnje će doprineti daljem stvaranju novih ekonomskih i političkih odnosa u svetu, zasnovanih na politici ravnopravnosti, mira i aktivne koegzistencije.

6. Socijalistička Jugoslavija će i ubuduće biti aktivna snaga u borbi za dalje pozitivne promene u svetskim odnosima, a naročito:

u naporima da pobedi saznanje da se svetskim ratovima ne može odlučivati o postojanju ili prevlasti kapitalističkog ili socijalističkog društvenog sistema, a da se time ne ugroze same osnove civilizacije, života čovečanstva i društvenog progressa;

u naporima da se shvati ozbiljnost problema koji se rađaju iz dubine jaza koji deli razvijene i nerazvijene zemlje, da se nađu putevi za brži razvitak nedovoljno razvijenih zemalja, da se uoči značaj koji takav razvoj ima za dalju afirmaciju socijalizma kao svetskog procesa;

u naporima da se zaustavi trka u naoružanju, da se ozbiljno preduzmu mere u pravcu razoružanja, a pre svega, da se postigne zabrana dalje proizvodnje termonuklearnog oružja i uništenje postojećih zaliha tog oružja, sve to u cilju opšteg i potpunog razoružanja;

u naporima da se spreče pokušaji vaskrsavanja fašizma i revanšizma;

u naporima da se svakom narodu obezbedi pravo da samostalno i potpuno slobodno određuje i izgrađuje svoje društveno i političko uređenje, kao i pravo na samoopredeljenje i nacionalnu nezavisnost onih naroda koji se još nalaze u zavisnosti, uključujući tu i pravo da ovi narodi

moгу voditi i oružanu borbu radi izvojevanja svoje slobode i nezavisnosti.

7. Peti plenum Saveza komunista postavio je dugoročne zadatke u pogledu jačanja saradnje sa socijalističkim zemljama, komunističkim i radničkim partijama i oslobodilačkim pokretima.

Ostvarivanje tih zadataka ogleda se, između ostalog, i u naporima Saveza komunista da svoj socijalistički internacionalizam ispolji podrškom svih pozitivnih socijalističkih stremljenja, osudom politike koja vodi razjedinjavanju i cepanju međunarodnog radničkog pokreta i ostalih progresivnih snaga, osudom pokušaja da se socijalističkom razvitku nametne hegemonizam i tutorstvo, kao što to čine rukovodioci Komunističke partije Kine, i u naporima za razvijanje ravnopravne saradnje sa komunističkim, radničkim i drugim naprednim partijama i pokretima, uz puno poštovanje samostalnosti pojedinih partija i pokreta i njihovog stvaralačkog iskustva.

RAZVOJ SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE

Period od 1959. do 1964. tj. vreme između IV i V kongresa Saveza sindikata Jugoslavije, predstavlja značajno razdoblje u razvoju sindikalne organizacije. U tom periodu Savez sindikata se snažno afirmisao kao značajan faktor daljeg razvijanja socijalističkih društvenih odnosa u zemlji.

Aktivnost sindikalnih organizacija i organa u tom periodu odvijala se u uslovima dubokih društvenih i ekonomskih promena, od kojih su najvažnije: ostvarivanje socijalističkog principa »svako prema svojim sposobnostima — svakome prema radu«; otklanjanje ostataka najamnog radnog odnosa, afirmacija rada kao osnovnog merila društvenog i materijalnog položaja pojedinca; proces ujedinjavanja društvenog i ekonomskog položaja svih ljudi; napredak u integraciji radničke klase; dalji razvoj neposrednog samoupravljanja u proizvodnji i raspodeli; uvođenje sistema dohotka i principa samoupravljanja u svim oblastima društvenih delatnosti; poboljšanje uslova života radnika i službenika. U svemu tome Savez sindikata imao je konstruktivnu ulogu aktivnog učesnika i inicijatora u traženju novih rešenja u radnim organizacijama, lokalnim zajednicama, u republičkim i u saveznim okvirima. Inicijativama i neposrednim akcijama, sindikalne organizacije i rukovodstva postali su neposredni učesnici u izgrađivanju i usklađivanju društvenog i privrednog sistema, u rešavanju ekonomskih, socijalnih i kulturnih pitanja i u ostvarivanju konkretnih zadataka.

Zato je i novi Ustav (Osnovna načela, IV) ovako definisao ulogu i mesto sindikata:

»U socijalističkim društvenim odnosima i uslovima društvenog samoupravljanja radni ljudi se dobrovoljno udružuju u sindikate radi što neposrednije saradnje u ostvarivanju i razvijanju socijalističkih društvenih odnosa i društvenog samoupravljanja, u usklađivanju svojih pojedinačnih i zajedničkih interesa sa opštim interesima, u ostvarivanju načela raspodele prema radu i u osposobljavanju radnika za rad i upravljanje, kao i radi preduzimanja inicijative i mera za zaštitu svojih prava i interesa i radi poboljšavanja svojih životnih i radnih uslova, razvijanja solidarnosti, usklađivanja mišljenja i međusobnih odnosa i rešavanja drugih pitanja od zajedničkog interesa.«

PROMENE U ORGANIZACIONOJ STRUKTURI I METODIMA RADA

U sklopu razvoja i usavršavanja celokupnog društveno-ekonomskog i komunalnog sistema i da bi se uspešnije rešavali složeni i kvalitativno novi zadaci, u strukturi sindikata i Saveza sindikata izvršene su u 1963. znatne organizacione izmene.

Početkom 1963. održan je IX plenum Centralnog veća Saveza sindikata, na kojem je doneta preporuka o prilagođavanju organizacije i metoda rada sindikata i Saveza sindikata novim uslovima. Plenum je preporučio:

1) da se, na osnovu srodnih ekonomskih i društvenih uslova, izvrši međusobno spajanje strukovnih sindikata, i to:

a) metalnih radnika; radnika rudarstva, metalurgije i hemijske industrije; tekstilnih, kožarskih i gumarskih radnika; radnika industrije drveta i šumarstva; i radnika štampe i papira — u Sindikat radnika industrije i rudarstva;

b) trgovinskih i ugostiteljskih radnika i komunalnih i zanatskih radnika — u Sindikat radnika uslužnih delatnosti; i

c) službenika državnih organa i društvenih službi; prosvetnih i naučnih radnika; zdravstvenih radnika; i radnika umetnosti i kulture — u Sindikat radnika društvenih delatnosti;

2) da se ukinu sreski odbori sindikata (izuzev onih čije je postojanje neophodno zbog posebnih uslova); da se formiraju opštinski odbori sindikata u svim opštinama, a gde za to ne postoje uslovi — da postojeća opštinska veća SSJ prilagode svoju unutrašnju organizaciju tako da podržnice svih sindikata mogu doći do punog izražaja; i

3) da se, u skladu sa gornjim promenama, svi organi sindikata i Saveza sindikata reorganizuju i posebnu pažnju posvete kadrovskoj politici i usavršavanju metoda rada.

U skladu sa preporukama Plenuma, došlo je do odgovarajućih strukturalnih i organizacionih promena u sindikatima i u Savezu sindikata Jugoslavije. Na kongresima sindikata, održanim krajem februara i početkom marta 1963, usvojene su preporuke o spajanju, a na zajedničkim osnivačkim kongresima, koji su posle toga održani, formirani su novi sindikati. Od 14 sindikata, koliko ih je bilo u vreme održavanja IV kongresa SSJ,¹ integracijom je formirano 6 novih, i to:

- Sindikat radnika industrije i rudarstva,
- Sindikat poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika,
- Sindikat građevinskih radnika,
- Sindikat radnika saobraćaja i veza,
- Sindikat radnika uslužnih delatnosti i
- Sindikat radnika društvenih delatnosti.

Ove promene imale su za cilj:

— jačanje uloge sindikata i Saveza sindikata uopšte, a naročito u radnoj organizaciji i u opštini, i prilagođavanje njihove organizacije i metoda rada širem i neposrednom angažovanju radnih ljudi pri rešavanju problema i zadataka u radnim organizacijama i lokalnim zajednicama;

— osposobljavanje sindikata da neposredno i efikasno učestvuju u rešavanju problema raspodele dohotka prema radu i u uspostavljanju pravilnih odnosa u raspodeli između pojedinih delova radničke klase;

— jačanje takvih oblika organizacije i metoda rada sindikata i Saveza sindikata kojima se, polazeći od potpunijeg izjednačavanja društvenog i ekonomskog položaja svih radnih ljudi, jača jedinstveno određivanje i ostvarivanje osnovnih društveno-političkih zadataka u celini;

— proširivanje uloge i aktivnosti sindikata na sve zadatke u oblasti privrede i na području društvenih delatnosti.

Prema podacima Centralnog veća, organizaciona struktura sindikata i Saveza sindikata u periodu 1959—1963. kretala se ovako (tabela 1):

Podaci o kretanju organizacione strukture pokazuju da je broj sindikalnih odbora radnih organizacija (koje se formiraju u organizacijama sa većim brojem podržnica) i broj opštinskih odbora sindikata u stalnom porastu, a naročito u poslednje dve godine, da su opštinska veća SSJ formirana u 564 od ukupno 581 opštine i da je broj sreskih odbora sindikata smanjen sa 309 u 1959. na svega 28 u 1963.

Posebna pažnja je posvećivana organizacionom učvršćivanju i osamostaljivanju podržnica, sindikalnih odbora radnih organizacija, opštinskih odbora sindikata i opštinskih veća SSJ, s obzirom da se u radnoj organizaciji i komuni ostvaruju osnovni zadaci socijalističke izgradnje.

¹ Vidi »IV kongres SSJ«, »Jug. pregled«, 1959, april, str. 151—158 (31—38).

TABELA 1 — ORGANIZACIONA STRUKTURA SINDIKATA I SAVEZA SINDIKATA 1959—1963.

	1959	1960	1961	1962	1963*
Podružnice	22.112	24.173	25.499	26.371	26.416
Sindikalni odbori u radnim organizacijama	162	330	574	747	... **
Opštinski odbori sindikata	136	255	387	396	628
Sreski odbori sindikata	309	330	245	156	28
Pokrajinski odbori sindikata	13	16	13	14	11
Republički odbori sindikata	75	76	78	78	35
Centralni odbori sindikata	15	14	14	14	6
Opštinska veća SSJ	708	692	673	560	564
Sreska veća SSJ	75	75	75	40	40
Pokrajinska veća SSJ	2	2	2	2	2
Republička veća SSJ	6	6	6	6	6
Centralno veće SSJ	1	1	1	1	1

* Prethodni podaci.

** Ne raspolaze se podacima.

SINDIKALNE PODRUŽNICE. Najveći deo zadataka sindikata i stavova i odluka viših sindikalnih rukovodstava realizuje se u radnim organizacijama preko podružnica. Od njihove aktivnosti u velikoj meri zavisi informisanost viših sindikalnih rukovodstava o privrednim kretanjima i problemima u radnoj organizaciji, a time i efikasnost delovanja tih organa.

S obzirom na takav značaj i ulogu podružnice, organi sindikata i Saveza sindikata poklanjali su posebnu pažnju metodi i sadržini njenog rada. U periodu između dva kongresa Centralno veće je donelo niz pravilnika, uputstava i preporuka u cilju što većeg osamostaljivanja podružnica pri sagledavanju i analizi aktuelnih problema u radnoj organizaciji i zauzimanju stavova prema konkretnim i aktuelnim zadacima u njoj. Radi razmene pozitivnih iskustava iz ove oblasti, Centralno veće organizovalo je (22. i 23. maja 1961) savetovanje o zadacima i radu sindikalnih podružnica u privrednim organizacijama. Na ovom savetovanju je podneseno 12 referata o iskustvima iz delatnosti i aktivnosti podružnica.

Republička, pokrajinska i sreska veća SSJ, kao i centralni i republički odbori sindikata, takođe su analizirali rad i stanje u podružnicama i radnim organizacijama, pružali pomoć pri zauzimanju stavova u vezi s aktuelnim problemima i zadacima i davali preporuke i savete za njihovo rešavanje. I orijentacija na formiranje opštinskih odbora sindikata imala je u prvom redu za cilj veću i konkretniju pomoć podružnicama u njihovom radu i potpunije upoznavanje radnih organizacija sa zajedničkim problemima u okviru opština. Posle izvršene reorganizacije u sindikatima pomoć ovih organa podružnicama bila je još efikasnija i sadržajnija.

Sve ovo je doprinelo da podružnice, na osnovu konkretnih uslova i u sklopu opšte politike Saveza sindikata, samostalnije utvrđuju svoje zadatke i metode rada i da se više okrenu prema problemima u radnoj zajednici, tj. da se odlučnije orijentišu na unapređivanje proizvodnje i produktivnosti rada, na ostvarivanje principa raspodele prema radu i na podizanje životnog standarda. Samoupravljanje u radnim zajednicama i sprovođenje sistema raspodele prema radu zahtevali su od podružnica da idejno-političko, društveno-ekonomsko i stručno obrazovanje usmeravaju na osposobljavanje čitave radne zajednice i svakog njenog člana. To je, istovremeno, od podružnice zahtevalo više inicijative u radu i sistematsko praćenje i bolje poznavanje kretanja i problema u svojoj radnoj organizaciji, kao i u drugim sličnim radnim organizacijama u opštini ili u široj društvenoj zajednici, u cilju njihovog razjašnjavanja neposrednim proizvođačima i pronalazjenja efikasnih rešenja. Najčešći oblik rada podružnica bile su konferencije i dogovori radnih zajednica na kojima su razmatrana sva pitanja, pojave i problemi iz unutrašnjeg života radne organizacije i donošene konkretne odluke.

Integraciona kretanja u privredi, koja su snažno došla do izražaja u periodu između IV i V kongresa, dovela su do spajanja većeg broja preduzeća, a time i do stvaranja velikih radnih organizacija sa većim brojem odvojenih pogona. Uporedo sa tim promenama odvijao se i proces prilagođavanja organizacionih formi i metoda rada sindikalne organizacije, što je omogućilo aktivniju ulogu podružnica u sprovođenju nove organizacije preduzeća, jačanje uloge radnih jedinica u proizvodnji i raspodeli, kao i približavanje samoupravljanja radnim ljudima.

U velikim radnim organizacijama sindikalni odbori su se orijentisali na pružanje neposredne pomoći u rešavanju zadataka radnih jedinica i pogona. Oni su učestvovali u formiranju politike proizvodnje i raspodele dohotka radne organizacije, saradivali na obezbeđivanju ravnopravnih uslova privređivanja i raspodele i informisali celu radnu zajednicu o kretanjima proizvodnje i dohotka i o svim problemima i pojavama u radnoj organizaciji, kao i o zadacima i politici na području opštine i šire društvene zajednice. Sindikalne podružnice u pogonima i drugim organizacionim jedinicama najčešće su ispoljavale punu samostalnost u radu, a sindikalni ili koordinacioni odbori (odnosno komisije) vodili su brigu o usklađivanju stavova i interesa cele radne organizacije i putem zajedničkih sastanaka, savetovanja i dogovora sindikalnih aktiva obezbeđivali informisanje celokupnog članstva o radu centralnih organa upravljanja i o stanju i problemima u radnoj organizaciji.

Sindikalne podružnice bavile su se i podizanjem nivoa opšteg i stručnog obrazovanja radnika u radnim organizacijama.

Pored toga, podružnice su razvijale i aktivnost na političkom obrazovanju radnika i na razvijanju njihove socijalističke svesti. Prema podacima Centralnog veća, samo u 1962. godini sindikalne podružnice organizovale su 45.058 masovnih predavanja o privrednom razvoju zemlje i o unutrašnjim i spoljopolitičkim kretanjima i događajima.

OPŠTINSKA VEĆA SSJ, koja su formirana 1958, afirmisala su se kao veoma značajan društveno-politički faktor u opštini. Ona su, zajedno sa drugim organima sindikata u komuni, odigrala značajnu ulogu u jačanju i razvijanju svih oblika samoupravljanja građana, obezbeđivala uticaj radničke klase na celokupnu politiku opštine, potpomagala unapređivanje proizvodnje i produktivnosti rada i angažovala se na unapređivanju društvenih delatnosti i na rešavanju problema raspodele, životnog standarda i obrazovanja radnika. Na sednicama opštinskih veća raspravljano je o privrednim planovima preduzeća i društvenim planovima opština, o raspodeli dohotka prema radu, standardu u komuni, radničkom i društvenom samoupravljanju, razvoju komunalnih i zdravstvenih ustanova, razvoju prosvete i kulture, zatim o stambenoj problematiki, integraciji i kooperaciji u privredi, decentralizaciji samouprave u radnim organizacijama, slabostima u radu opština i radnih organizacija, cenama, kadrovima u privredi, skraćanju radnog vremena, itd.

Radi usmeravanja aktivnosti opštinskih veća, Centralno veće donelo je krajem 1959. Uputstvo o sagledavanju i analiziranju osnovnih problema u oblasti standarda radnika i službenika, namenjeno sindikalnim organizacijama i rukovodstvima na području komune.

Centralno veće je organizovalo (21. juna 1961) savetovanje o radu opštinskih veća, na kojem su učestvovali predstavnici 136 opštinskih veća i oko 50 predstavnika sreskih i republičkih veća SSJ i centralnih odbora sindikata. Na savetovanju je, pored uvodnog referata i izlaganja predsednika Centralnog veća o zadacima opštinskih veća, podneseno još 13 referata u kojima su razmatrani problemi iz oblasti standarda i raspodele, obrazovanja radnika, organizacije i metoda rada opštinskih veća, i sl. Na savetovanju je ukazano da je jedan od osnovnih zadataka opštinskih veća da prate i pomažu rad sindikalnih podružnica.

Radi rešavanja postojećih problema, opštinska veća su organizovala niz zajedničkih konferencija, savetovanja i

seminara sa predstavnicima radnih organizacija, organa opštinskih skupština i društveno-političkih organizacija na području opštine.

Pored ukazivanja pomoći podružnicama i radnim zajednicama u sagledavanju i rešavanju konkretnih problema radnih organizacija i radnika, opštinska veća postaju sve značajniji faktor i pri formiranju politike opšteg privrednog razvoja u opštini, a naročito razvoja zanatstva, trgovine i komunalnih usluga, usklađivanja razvoja privrednih i vanprivrednih delatnosti, zatim razvoja prosvetnih i kulturnih institucija, razvoja ličnog i društvenog standarda, itd.

Međutim, pored uspeha, u radu opštinskih veća postojale su i slabosti, a naročito u nerazvijenim opštinama, koje su posledica neizgrađenog metoda rada, nedovoljne saradnje sa organima opštine i nedovoljnog uticaja na njenu politiku, kao i nedostatka kadrova, materijalnih sredstava, radnih prostorija, itd.

OPŠTINSKI ODBORI SINDIKATA. Pošto opštinska veća nisu bila u stanju da svojom aktivnošću obuhvate sva područja privrede i društvenih delatnosti, nametala se potreba osnivanja opštinskih odbora sindikata. Reorganizacijom sindikata stvoreni su za to povoljni preduslovi, pa su u toku 1963. u većem broju opština osnovani opštinski odbori.

Iako relativno mladi organi, opštinski odbori predstavljaju značajan faktor u razvijanju rada podružnica i njihovom povezivanju sa rukovodstvima sindikata u republiki i federaciji i doprinose boljem informisanju rukovodstava o stanju i problemima u radnim organizacijama. U nizu opština opštinski odbori sindikata ostvarili su plodnu saradnju sa opštinskom skupštinom i njenim organima, kao i sa Socijalističkim savezom, i doprineli uspešnom rešavanju privrednih i drugih problema na području opštine.

CENTRALNO VEĆE SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE. Aktivnost Centralnog veća Saveza sindikata u periodu između IV i V kongresa bila je veoma obimna i raznovrsna. U središtu delatnosti Centralnog veća i njegovih organa nalazili su se privredni problemi i problemi raspodele i standarda, ali nisu zanemareni ni drugi problemi, kao što su: problemi društvenih službi, idejno-vaspitni problemi, društveni i radni odnosi i problemi sa područja organizaciono-političke izgradnje sindikata.

U periodu od 1959. do marta 1964. održano je 12 sednica plenuma Centralnog veća, 19 savetovanja i 61 sednica Predsedništva Centralnog veća.

Na sednicama plenuma razmatrani su: problemi javnih službi i zadaci sindikata, problemi društvenih odnosa u radnim kolektivima i komunama, obezbeđenje i korišćenje slobodnog vremena, sprovođenje Rezolucije Savezne narodne skupštine o obrazovanju stručnih kadrova, socijalno osiguranje i zdravstvena zaštita, životni i radni uslovi radničke omladine, ideološki problemi, aktuelni problemi međunarodnog sindikalnog pokreta, promene u organizacionoj strukturi i metodi rada sindikata, društveni plan, materijalni i društveni uslovi života radničke klase, zadaci sindikata u vezi s novim Uputstvom o raspodeli čistog prihoda privrednih organizacija i Sporazumom o jedinstvenim pokazateljima poslovnog uspeha, finansijsko poslovanje sindikalnih organizacija, kao i neki problemi društvenih odnosa u radnim organizacijama.

Na savetovanjima (koja je Centralno veće organizovalo samo ili u zajednici sa drugim organima i organizacijama — Sekretarijatom SIV-a za rad, Saveznom privrednom komorom, Savezom omladine, i dr.) razmatrana su pitanja u vezi sa unapređenjem proizvodnje, produktivnosti rada, kooperacije, raspodele, samoupravljanja i standarda, pitanja iz stambene problematike, društvenih odnosa, izrade statuta i drugih normativnih akata radnih organizacija i komuna, pitanja zaštite na radu, opšteg stručnog i ekonomskog obrazovanja radnika, informisanja u radnim zajednicama, organizacije i metoda rada podružnica i opštinskih sindikalnih veća, kao i pitanja u vezi sa iskustvima, sadržinom i

metodima saradnje sa inostranim sindikalnim organizacijama i pokretima.

Na sednicama Predsedništva Centralnog veća razmatrani su problemi iz oblasti privrede, standarda i radničkog samoupravljanja (stanje i kretanje standarda, stanovanje i ishrana, nacrti društvenih planova, instrumenti raspodele, kretanje proizvodnje, produktivnosti i ličnih dohodaka, stanje u zanatstvu, reorganizacija na železnici, sprovođenje izbora za radničke savete), kao i problemi iz oblasti radnih odnosa, higijensko-tehničke zaštite i socijalnog osiguranja (nacrti propisa o radnim odnosima i o finansiranju socijalnog osiguranja, beneficirani radni staž, analiza molbi i žalbi radnika), kao i drugi problemi iz oblasti društvenih službi, zatim odmor i rekreacija radnika, međunarodna saradnja i organizaciono-kadrovska pitanja (programi rada Centralnog veća, problemi učlanjivanja neorganizovanih radnika, obrazovanje sindikalnih kadrova, informativna služba, finansijsko poslovanje, i dr.).²

U okviru delatnosti Centralnog veća na vaspitno-obrazovnom i idejno-političkom uzdizanju kadrova značajnu ulogu u ovom periodu imali su Centar za obrazovanje sindikalnih kadrova (osnovan 1961) i Centar za propagandu (osnovan 1960), kao i informativno-publicistička delatnost lista »Rad« i izdavačkog preduzeća »Rad«.

U 1963. Centralno veće je posebnu pažnju posvetilo razmatranju novog Ustava SFRJ i sprovođenju skupštinskih izbora, kao i organizaciji pružanja pomoći za obnovu i izgradnju Skopja.

Zahvaljujući ovako obimnoj aktivnosti u rešavanju brojnih i složenih zadataka, kao i pojačanoj aktivnosti centralnih odbora sindikata u rešavanju svih bitnih pitanja, Centralno veće je, u zajednici sa republičkim većima i drugim organima Saveza sindikata, efikasno usmeravalo delatnost sindikalnih organizacija i time doprinelo porastu uloge sindikata u rešavanju društveno-ekonomskih problema. Naročito tesnu saradnju u ovom periodu Centralno veće je razvijalo sa republičkim većima SSJ i centralnim odborima sindikata.

U skladu sa zadacima posle IV kongresa i radi izučavanja stanja i problema na svim područjima života sindikata, Centralno veće je kao svoja pomoćna tela formiralo niz komisija, grupa, odbora i centara. Broj ovih tela je zavisio od obima problematike u odgovarajućim područjima, a njihov sastav odgovarao je nastojanjima da se u njima okupi što veći broj sindikalnih radnika iz različitih sindikalnih organa, pre svega iz republičkih veća i centralnih odbora. U 1963. izvršene su promene i u organizaciji ovih organa Centralnog veća radi njihovog prilagođavanja novim zadacima. Umesto ranijih grupa, formirane su komisije, a centri su, izuzev Centra za osposobljavanje kadrova, uključeni u odgovarajuće komisije. Posle ovih promena, Centralno veće ima sledeće pomoćne organe: šest stalnih i jednu privremenu komisiju, Odbor za odmor i rekreaciju i Centar za obrazovanje sindikalnih kadrova. Stalne komisije su: Organizaciono-kadrovska, Komisija za privredna pitanja, Komisija za standard, Komisija za obrazovanje, kulturu i idejne probleme, Komisija za samoupravljanje i Komisija za međunarodne veze. Kao privremena komisija radi Komisija za skraćivanje radnog vremena.

ČLANSTVO

U periodu od 1959. do kraja 1963. ukupan broj članova Saveza sindikata nalazio se u stalnom porastu. Procent sindikalno organizovanih u odnosu na ukupan broj zaposlenih radnika u tom periodu porastao je za 9%. (Tabela 2.)

Po pojedinim sindikatima porast članstva u periodu 1959—1963. bio je naročito značajan u Sindikatu poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika, Sindikatu građevinskih radnika i Sindikatu radnika uslužnih delatnosti,

² Iscrpnije o aktivnosti Centralnog veća Saveza sindikata u periodu 1959—1962. vidi: »Jug. pregled«, 1963, januar, str. 9—10 (1—2).

TABELA 2 — ČLANSTVO SAVEZA SINDIKATA JUGOSLAVIJE 1959—1963.

Godina	Broj članova	% od ukupnog broja zaposlenih
1959	2,204.000	78
1960	2,472.000	81
1961	2,616.000	81
1962	2,732.000	82
1963	2,954.000	87

u kojima je procent sindikalno organizovanih radnika ranije bio relativno niži nego u ostalim sindikatima. (Tabela 3.)

TABELA 3 — BROJ ČLANOVA PO POJEDINIM SINDIKATIMA U 1959. I 1963.

Sindikat	1959	1963
Radnika industrije i rudarstva	835.757	1,086.326
Poljoprivrednih, prehrambenih i duvanskih radnika	226.504	336.262
Gradevinskih radnika	224.942	315.357
Radnika saobraćaja i veza	232.568	278.567
Radnika uslužnih delatnosti	331.068	463.469
Radnika društvenih delatnosti	353.637	473.715

Po republikama, najznačajniji porast članstva ostvaren je u Makedoniji i Srbiji, gde je procent organizovanih u prethodnom periodu bio prilično nizak, dok je porast članstva u Crnoj Gori i u ovom periodu relativno mali. (Tabela 4.)

TABELA 4 — ČLANSTVO SAVEZA SINDIKATA PO REPUBLIKAMA U 1959. I 1963.

Republika	1959	1963
Jugoslavija	2,204.476	2,953.696
Bosna i Hercegovina	326.674	413.409
Crna Gora	41.060	49.562
Hrvatska	593.041	785.949
Makedonija	122.796	174.029
Slovenija	361.315	482.909
Srbija	759.589	1.047.838

Međutim, i pored stalnog porasta članstva, procent sindikalno neorganizovanih radnika još uvek je visok. Ovakvo stanje posledica je ne samo subjektivnih (nedovoljna aktivnost pojedinih sindikalnih organizacija i organa na učlanjivanju neorganizovanih i neuredno prikupljanje članarine) već i objektivnih činilaca, kao što su velika fluktuacija u pojedinim radnim organizacijama, sezonski rad, velik priliv nove nekvalifikovane radne snage sa sela, i sl. Otuda je procent neorganizovanih veći u sektoru poljoprivrede, građevinarstva, prehrambene i duvanske industrije nego u sektoru industrije i rudarstva, saobraćaja i veza. Iz istih razloga velik je i broj neorganizovanih u sektoru uslužnih delatnosti, gde su uglavnom u pitanju zanatski, trgovinski i drugi radnici, koji su zaposleni u malim radnim organizacijama, po selima, pa sindikalni organi u opštini često zastupljaju rad sa njima.

KADROVI

Povećana društvena uloga i novi zadaci sindikata i Saveza sindikata zahtevali su i unapređivanje kadrovske politike.

Pri tom se polazilo od principa da u sindikalnom radu neposredno na dobrovoljnoj osnovi učestvuje što širi krug članstva i da se celokupna aktivnost odvija preko *sindikalnog aktiva*. U periodu između IV i V kongresa došlo je zato do znatnog porasta broja članova sindikalnog aktiva. Prema podacima Centralnog veća, ukupan broj članova sindikalnog

aktiva u 1963. iznosio je 355.505. Od toga je u izvršnim i nadzornim odborima sindikata u radnim organizacijama bilo ukupno 251.377 članova, a u njihovim stalnim komisijama 52.363 člana, dok je u opštinskim i sreskim rukovodstvima sindikata i Saveza sindikata bilo ukupno 30.675, a u njihovim komisijama 21.090 članova.

Ukupan broj profesionalnih *sindikalnih funkcionera i stručnih službenika* na stalnom radu u sindikalnim organima takođe je bio u porastu. (Tabela 5.)

TABELA 5 — BROJ PROFESIONALNIH SINDIKALNIH FUNKCIONERA I STRUČNIH SLUŽBENIKA 1959—1963.

Godina	Profesionalni funkcioneri ukupno	Stalni stručnjaci i službenici	
		od toga u CV SSJ	od toga u CV SSJ
1959	583	15	896
1960	778	20	1.446
1961	893	18	1.601
1962	923	19	1.623
1963*	980	14	1.518

* Prethodni podaci.

S druge strane, broj profesionalnih funkcionera u sindikalnim organima neznatno je povećan, i to uglavnom u opštinskim organima sindikata i Saveza sindikata, što je u skladu sa intencijama reorganizacije. (Tabela 6.)

TABELA 6 — BROJ PROFESIONALNIH FUNKCIONERA U SINDIKALNIM ORGANIZACIJAMA I ORGANIMA 1959—1963.

	1959	1960	1961	1962	1963*
Sindikalne podružnice	12	47	67	48	40
Sindikalni odbori u radnim organizacijama	13	40	51	67	67
Opštinski odbori sindikata	—	—	2	2	41
Sreski odbori sindikata	36	38	45	44	38
Pokrajinski odbori sindikata	7	9	7	10	15
Republički odbori sindikata	84	91	100	91	91
Centralni odbori sindikata	37	34	34	32	26
Opštinska veća SSJ	193	295	343	407	465
Sreska veća SSJ	121	136	143	131	113
Pokrajinska veća SSJ	10	8	10	10	10
Republička veća SSJ	55	40	73	62	60
Centralno veće SSJ	15	20	18	19	14

* Prethodni podaci.

Na izborima održanim u 1963. u sve organe sindikata i Saveza sindikata (od podružnica do republičkih veća) izabran je velik broj novih članova, povećano je i učešće žena i omladine, ali njihov broj u ovim organima još uvek zaostaje za njihovim učešćem u privredi i društvenim delatnostima.

Uključivanje novih kadrova u sindikalni rad i sve složeniji zadaci koji se pred njih postavljaju, zahtevali su veću brigu sindikalnih organa oko vaspitanja i osposobljavanja sindikalnih kadrova. Pored već uobičajenih formi obrazovanja članova izvršnih odbora podružnica, republička veća organizovala su u tom cilju seminare za članove opštinskih i sreskih sindikalnih rukovodstava, a neki radnički univerziteti uveli su specijalne kurseve za obrazovanje sindikalnih kadrova, dok je pri Centralnom veću Saveza sindikata osnovan Centar za obrazovanje sindikalnih kadrova.

Promene u kadrovskom sastavu sindikalnih organa, naročito u centralnim odborima i republičkim većima, koje su došle kao posledica reorganizacije u 1963, uticale su i na *kadrovske promene u sastavu Centralnog veća*. U periodu između IV i V kongresa razrešeno je 35 a izabrano su 33 nova člana Centralnog veća, dok je u Predsedništvu razrešeno 38 a izabrano 28 novih članova, i u Sekretarijatu razrešeno 11 a izabrano 10 novih članova.

FINANSIRANJE

Finansiranje sindikalnih organizacija i organa u proteklom periodu vršeno je uglavnom sredstvima od članarine, a celokupno finansijsko poslovanje zasnivalo se na budžetu, koji svaka organizacija odnosno organ samostalno donosi i samostalno njime raspolaže. Kontrolu poslovanja vršili su nadzorni odbori, koji se biraju na skupštinama odnosno kongresima.

Članarina se do kraja 1963. određivala po sistemu članskih razreda, a visina članarine zavisila je od visine ličnog dohotka. Pošto se u praksi pokazalo da sistem članarine na osnovu članskih razreda i sindikalnih markica nejednako opterećuje članstvo i da je znatno komplikovan i prevaziđen za današnje uslove, to se od 1. januara 1964. prešlo na naplatu članarine u jedinstvenom procentu od 0,6% od ličnog dohotka.

Raspodela prihoda od članarine između sindikalnih organizacija i organa vrši se na osnovu kvota, i to tako da najveći deo pripada podružnicama i sindikalnim organima u radnim organizacijama i opštinama. U 1963. dalje je povećana kvota sa kojom opštinski organi sindikata i Saveza sindikata učestvuju u prihodima od članarine, kako bi se u skladu sa reorganizacijom sindikata stvorili povoljniji materijalni uslovi za osnivanje većeg broja i kadrovski jačih sindikalnih organa u opštini. Pored toga, i ukupni prihodi od članarine su se stalno povećavali, usled stalnog povećavanja broja članova i ličnih dohodaka, koji služe kao osnov za naplatu članarine. (Tabela 7.)

TABELA 7 — PRIHODI OD ČLANARINE I UČEŠĆE SINDIKALNIH ORGANIZACIJA I ORGANA U NJIHOVOJ RASPODELI 1959—1963. (U milionima din.)

	Kvota u %	1959	1960	1961	1962	Kvota u %	1963
Ukupno	100	2.468	3.171	3.805	4.579	100	5.421
Podružnice i sindikalni odbori u radnim organizacijama	30	740	951	1.142	1.374	30	1.626
Opštinski organi sindikata i SSJ	25	617	793	951	1.144	31	1.680
Sreski organi sindikata i SSJ	10	247	317	380	458	10	542
Republički organi sindikata i SSJ	20	494	634	761	916	17	922
Centralni odbori sindikata i Centralno veće SSJ	15	370	476	571	687	12	651

Sredstva od dotacija se relativno smanjuju, a naročito poslednjih godina. Ukoliko bi se dalje povećao broj članova, svi ili najveći deo rashoda mogao bi se pokrivati sopstvenim sredstvima, što takođe ukazuje na potrebu aktivnijeg rada na povećanju članstva i urednijem obračunavanju i prikupljanju članarine.

IZVOR: »Izveštaj o radu Saveza sindikata Jugoslavije između IV i V kongresa (1959—1964)«, Centralno veće SSJ.

MEĐUNARODNA AKTIVNOST SAVEZA SINDIKATA

Vreme između IV i V kongresa predstavlja period najživlje međunarodne aktivnosti jugoslovenskih sindikata. On je obeležen: neprekidnim proširivanjem saradnje na nove organizacije i zemlje; daljim razvijanjem uzajamnih veza i jačanjem njihovog radnog karaktera; konstruktivnošću međusobne saradnje i orijentacijom na ključne probleme savremenog razvoja i interesa radničke klase; jačanjem inicijative jugoslovenskih sindikata radi prevazi- laženja podeljenosti u međunarodnom sindikalnom pokretu.

Centralno veće, Predsedništvo i Sekretarijat, a i centralni odbori i republička veća, bavili su se vrlo intenzivno međunarodnom problematikom, stanjem i kretanjima u međunarodnom sindikalnom pokretu, razvojem saradnje sa pojedinim nacionalnim i međunarodnim sindikalnim organizacijama i opštim problemima radničke klase. Na dvadeset i jednoj sednici Predsedništva CV, između dva kongresa, raspravljano je o međunarodnoj saradnji SSJ, a VIII plenum CV, održan početkom 1962, isključivo je bio posvećen analizi stanja u međunarodnom sindikalnom pokretu i utvrđivanju principa daljeg razvoja bilateralne i multilateralne saradnje sa sindikatima tri glavna područja — socijalističkih zemalja, zemalja u razvoju i zapadnih razvijenih zemalja. Od IV kongresa SSJ do kraja 1963. Centralno veće je poslalo u pojedine zemlje 169 delegacija, a u Jugoslaviji je u tome periodu boravilo 199 delegacija centralnih rukovodstava pojedinih sindikata u svetu. U tim susretima uzela su učešće 832 funkcionera. Kao rezultat razgovora u kojima su utvrđivani stavovi prema kretanjima u međunarodnom sindikalnom pokretu i postavljane osnove uzajamne saradnje, potpisano je 25 zajedničkih saopštenja.

PRINCIPI MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI. Nove pojave u međunarodnim odnosima i u međunarodnom sindikalnom pokretu, stečena iskustva u širenju saradnje s drugim sindikalnim organizacijama, promenjeni uslovi i poboljšanje perspektive za dalje jačanje međunarodnih veza — bili su predmet širokog i svestranog razmatranja na VIII plenumu Centralnog veća SSJ, početkom 1962.

Plenum je ukazao na usku povezanost između unutrašnjeg socijalističkog razvoja Jugoslavije i njene međunarodne politike, odnosno između unutrašnje društveno-političke i društveno-ekonomske aktivnosti radničke klase i njene međunarodne aktivnosti. Promene u međunarodnim odnosima Savez sindikata je povezivao sa mestom i ulogom radničke klase, međunarodnog sindikalnog pokreta i naprednih snaga uopšte u očuvanju mira i stvaranju bolje budućnosti za celo čovečanstvo, bez diskriminacije, povlašćenosti ili zapostavljanja.

Plenum je stoga potvrdio i osnovne principe na kojima se razvija međunarodna aktivnost jugoslovenskih sindikata: ravnopravnost, demokratičnost, samostalnost, dobrovoljnost, nenametanje, nemešanje u unutrašnje probleme drugih pokreta, priznanje prava svakoj zemlji i njenoj radničkoj klasi da ocenjuje svoje interese, nalazi svoja rešenja, bira svoj put i svoje metode. Međunarodna orijentacija i pripadnost je, takođe, apsolutno pravo svake sindikalne organizacije.

Plenum je istakao:

prvo, da se stvaraju objektivni uslovi za prevazi- laženje podeljenosti sindikata u svetu i da u tom pravcu treba razviti što veće napore i što širu aktivnost. Uprkos razlikama koje postoje u shvatanjima i praksi između sindikata, radničku klasu i sindikate svih zemalja povezuju i mnogi zajednički interesi, pa na bazi tih problema i interesa treba razvijati uzajamne odnose sindikata;

drugo, da postoje okolnosti koje omogućuju i traže odlučniju orijentaciju ne samo na širu bilateralnu već i na multilateralnu saradnju sindikata, uz učešće organizacija

svih smerova nezavisno od njihove međunarodne pripadnosti, radi postepenog zblizavanja radničke klase u svetskim razmerama.

Plenum je pošao od toga da takva orijentacija u pogledu međunarodne saradnje predstavlja najbolji put za postizanje suštinskih, opštih ciljeva radničke klase.¹

U prvom periodu posle IV kongresa Centralno veće je svoju međunarodnu delatnost usmerilo naročito u sledeća dva pravca:

prvo, negovalo je i produbljivalo uspostavljene veze i proširivalo ih na nove zemlje i nove sindikate, što je predstavljalo konkretan prilog prevazilaženju podele u međunarodnom sindikalnom pokretu i dokaz mogućnosti i realističnosti takve orijentacije;

drugo, diferenciralo je uzajamnu saradnju u skladu sa problemima i interesima svakog sindikalnog pokreta, polazeći od činjenice da je sindikalna problematika raznovrsna i bogata, pa da na toj osnovi treba prilagođavati saradnju uslovima svake zemlje, razmenjivati stečena iskustva i tražiti pitanja od zajedničkog interesa.

BILATERALNA SARADNJA. Za međunarodnu bilateralnu saradnju jugoslovenskih sindikata u ovom periodu karakteristično je, s jedne strane, produbljivanje sadržine uzajamnih veza i razvijanje razmene stečenih iskustava, a s druge strane, sve veće korišćenje različitih oblika i vidova međunarodne saradnje i pružanja pomoći (diskusije, seminari, davanje stipendija, saradnja radničkih univerziteta, razmena predavača, razmena novinara, članaka za štampu, akcije solidarnosti, itd.). Obogaćivanje međunarodne aktivnosti u oba pravca — i sadržajno i u oblicima — predstavlja jedan od značajnih uspeha u proteklom godinama.

Saradnja sa sindikatima socijalističkih zemalja (osim Kine i Albanije, sa kojima uopšte nisu postojale veze) uspešno se proširivala i razvijala. Jugoslaviju i socijalističke zemlje zblizavaju zajednički osnovni ciljevi i socijalistički karakter društveno-ekonomskog uređenja u svim ovim zemljama, borba za mir, razoružanje i međunarodno sporazumevanje. Proces daljeg produbljivanja odnosa između Jugoslavije i drugih socijalističkih zemalja odrazio se i na povećanje obostranog interesovanja za dostignuća i iskustva u političkoj, društvenoj i ekonomskoj praksi.

U toku ovog perioda zabeležen je dalji porast konstruktivne i radne saradnje i veza SSJ, kako na planu Centralnog veća tako i strukovnih sindikata, sa sindikalnim organizacijama ovih zemalja. Posebna pažnja posvećena je razmeni iskustava koja su radničke klase socijalističkih zemalja postigle u izgradnji socijalističkog i komunističkog društva, jačanju uloge i formama delovanja neposrednih proizvođača u rešavanju društveno-ekonomskih problema. Tako, na primer, izvršena je korisna razmena iskustava o problemima kao što su: uloga sindikata na različitim područjima društveno-ekonomskog razvoja; podizanje produktivnosti rada i životnog standarda; uloga i oblici materijalnih i moralnih stimulansa; uključivanje radnika u upravljanje proizvodnjom i uopšte u rešavanje društveno-ekonomskih problema; ekonomika preduzeća i aktivnost sindikata na ovom području; putevi unapređenja i kolektivizacije poljoprivrede i efekti pojedinih mera na nacionalni dohodak zemlje; higijensko-tehnička zaštita i unapređenje uslova života i rada; socijalno i radno zakonodavstvo; kao i mnoga druga pitanja koja su predmet svakodnevne brige i aktivnosti sindikata.

Vođeni su, takođe, razgovori i razmenjivana mišljenja o odrazu međunarodnih događaja na aktivnost nacionalnih sindikalnih organizacija i svetskih sindikalnih centrala, kao i o saradnji u međunarodnom sindikalnom pokretu, pri čemu je konstatovana obostrana želja za daljim kvalitativnim proširivanjem međusobne saradnje i bliskost gledišta na mnoge probleme međunarodnog sindikalnog pokreta.

Razmena ovih mišljenja naročito je bila živa sa sindikatima SSSR, Poljske, Mađarske, a kasnije i sa sindikatima Rumunije, ČSSR, Bugarske i DR Nemačke.

Poseban značaj za upoznavanje sa aktivnošću i problemima sindikata pojedinih socijalističkih zemalja i za razvoj uzajamne saradnje imali su razgovori, vođeni na najvišem nivou, sa rukovodiocima sindikata SSSR, ČSSR, Mađarske i Rumunije i učešće najviših predstavnika CV SSJ na kongresima sindikata SSSR, ČSSR, Poljske, Mađarske, DR Nemačke i Bugarske.

Saradnja sa sindikatima zemalja u razvoju. Saradnja SSJ sa sindikalnim organizacijama zemalja nerazvijenih područja zasnivala se na principima ravnopravne i obostrano korisne razmene iskustava i mišljenja o nizu bitnih pitanja koja su od interesa kako za radničke organizacije Afrike, Azije i Latinske Amerike, tako i za međunarodni sindikalni pokret u celini.

Osnovu saradnje sa sindikatima Afrike i Bliskog istoka činio je kompleks problema i pitanja vezanih za izvojevanje političke nezavisnosti — kao što je to slučaj Alžira, Adena, Angole i drugih — zatim za ekonomski razvoj zemalja ovog područja, za šire ekonomske probleme u svetu i za očuvanje mira. Pitanja definitivnog sloma ostataka kolonijalističke vladavine, odbrane i učvršćenja tek stečene nezavisnosti mnogih zemalja, traženje puteva za najbrži ekonomski razvoj i uspešno suprotstavljanje neokolonijalističkim infiltracijama, kao i uključivanje međunarodnog sindikalnog pokreta u rešavanje ovih problema — na bazi shvatanja da su interesi radničke klase razvijenih i nerazvijenih zemalja identični i na bazi radničke solidarnosti — predstavljali su predmet uzajamne razmene gledišta, iskustava i zajedničkih akcija.

Na području razmene iskustava i mišljenja značajno mesto su zauzimala pitanja industrijalizacije, povećanja nacionalne akumulacije i iznalaženja izvora finansiranja privrednog razvoja, pomoći zemljama u razvoju, stvaranja moderne poljoprivrede, položaja radničke klase u društvu, položaja i uloge sindikata i njihovih odnosa sa državom i političkim partijama. Sa posebnim simpatijama praćena je borba za jedinstvo sindikalnog pokreta u Africi i van nje i poklanjana velika pažnja upoznavanju aktuelnih problema međunarodnog sindikalnog pokreta. Savez sindikata se posebno angažovao da se problem neokolonijalizma stavi na dnevni red i u sindikatima razvijenih zemalja. Na ovaj problem SSJ gleda kao na veoma značajno pitanje našeg vremena, koje ima odrazu na savremene ekonomske odnose među razvijenim i nerazvijenim zemljama. Utvrđivanje principa ravnopravnih odnosa i otklanjanje infiltracije neokolonijalizma, od zajedničkog je interesa za radnike razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Savez sindikata je pružio punu podršku narodima koji su se borili i koji se bore za svoju nezavisnost, a u okviru svojih mogućnosti dodeljivao i materijalnu pomoć i prima o na obuku kadrove sindikalnih organizacija afričkih zemalja. Savez je takođe dodelio stipendije za fakultetske studije i tehničku obuku sindikalnim organizacijama 13 afričkih zemalja (Adena, Angole, Alžira, Gane, Kenije, Konga, Maroka, Nigerije, Severne Rodezije, Somalije, Tanganjike, Ugande i Zanzibara). Savez se naročito angažovao u pružanju političke podrške sindikatima Alžira, Adena, Angole i Rodezije u ostvarenju njihovih nacionalnih težnji, a takođe i u borbi protiv «aparthejda» u Južnoj Africi. Na 47. konferenciji Međunarodne organizacije rada (MOR) predstavnici SSJ pružili su punu podršku jedinstvenom zahtevu predstavnika afričkih zemalja da se primeni rezolucija usvojena na 45. konferenciji 1961. godine i Južnoafrička Republika odstrani iz ove međunarodne organizacije. SSJ učestvuje u radu Međunarodnog sindikalnog komiteta solidarnosti sa radnicima i narodom Južnoafričke Republike. Na sastanku Komiteta održanom u Akri od 9. do 11. marta 1964. predstavnik SSJ se založio za primenu mera protiv vlade Južnoafričke Republike koje su usvojene u Ujedinjenim nacijama.

¹ Vidi: »Stavovi jugoslovenskih sindikata prema aktuelnim problemima međunarodnog sindikalnog pokreta«, »Jug. pregled«, 1962, februar, str. 55—58 (1—4).

SSJ takođe podržava borbu naroda i radnika Adena. Još u 1962. Savez je uložio protest britanskom guverneru i Međunarodnoj organizaciji rada. SSJ je učestvovao i na sastanku Međunarodnog komiteta solidarnosti sa radnicima i narodom Adena, koji je održan u Kairu od 9. do 11. januara 1964. i pružio podršku nizu dokumenata u kojima se od Ujedinjenih nacija, radničkih i drugih organizacija u svetu traži da se svetska javnost upozna sa pravednom borbom naroda Adena. SSJ je pružio, u okviru svojih mogućnosti, i materijalnu pomoć sindikatima Adena. Prošle godine Savez je uputio i apel sindikatima sa kojima prijateljski sarađuje da se zauzmu kod svojih vlada da podrže napore za ostvarenje nezavisnosti ove zemlje.

Naročito dobre odnose SSJ ima sa sindikatima Alžira, Maroka, UAR, Gane, Malija, Tanganjike i Adena, sa kojima su vođeni otvoreni i uzajamno korisni razgovori. Predstavnici SSJ prisustvovali su kongresima sindikata Maroka, Alžira, Malija i Gvineje. Delegacija SSJ je učinila posetu i sindikatima Tunisa (1963), koja predstavlja prvi korak ka boljem upoznavanju i saradnji dveju sindikalnih organizacija. U ovom periodu su prvi put uspostavljene veze i sa još nekim sindikalnim organizacijama (Senegal, Kamerun i Kongo-Brazavil).

Na području Azije SSJ održava prijateljske odnose i saradnju sa: japanskim sindikatom SOHYO; indonežanskim sindikatima: Centralnim većem Demokratskog saveza radnika Indonezije (KBKI) i Federacijom indonežanskih islamskih sindikata (GASBIINDO); indijskim sindikatima: Sveindijskim kongresom sindikata (AITUC), Nacionalnim kongresom indijskih sindikata (INTUC) i Hind Mazdoor Sabha (HMS) i sa cejlonskim sindikatima: Cejlonskom federacijom rada (CFL), Demokratskim radničkim kongresom (DWC) i Cejlonskim radničkim kongresom (CWC), kao i sa nizom strukovnih organizacija.

U toku ovog perioda sa ovim organizacijama je vršena intenzivna razmena mišljenja o aktuelnim problemima u međunarodnom sindikalnom pokretu, o regionalnim i međunarodnim inicijativama na planu saradnje i prevazilaženja podeljenosti, o akcijama koje su preduzimane u MOR-u i o drugim pitanjima od zajedničkog interesa.

Posebno uspešna saradnja ostvarena je između SSJ i japanskog SOHYO, koju karakteriše potpuno otvorena i iskrena razmena gledišta o najvažnijim pitanjima radničkog pokreta kako unutar dve zemlje, tako i na širem svetskom planu. Predstavnici SOHYO su pokazivali posebno interesovanje za iskustva SSJ u izgradnji zemlje i njegovo učešće u rešavanju društvenih i ekonomskih problema.

Saradnja sa sindikatima Latinske Amerike bila je usmerena na što bolje uzajamno upoznavanje, na učvršćivanje i proširivanje uspostavljenih kontakata i veza, na podršku sindikatima ovog potkontinenta u njihovoj borbi za potpunu političku i ekonomsku emancipaciju njihovih zemalja i celog regiona. Naročito u 1963. saradnja sa sindikatima Latinske Amerike, a posebno sa sindikalnim organizacijama Brazila, Čilea i Urugvaja, bila je u svakom pogledu bogatija i sadržajnija, a njeni rezultati konkretni i od obostrane koristi. SSJ održava takođe bliske odnose sa sindikatima Meksika, Bolivije, Venecuele, Argentine i Kube. Delegacija SSJ prisustvovala je Prvom kongresu ujedinjenja sindikata Latinske Amerike, koji je održan u Braziliji u januaru 1964.

U okviru saradnje sa sindikatima ovog područja, naročito u poslednje dve godine, pokazalo se da postoji niz pitanja od zajedničkog interesa. SSJ je pokazao puno razumevanje i interesovanje za borbu i nastojanja latinsko-američkih sindikata da se njihove zemlje izvuku iz položaja privreda privrede razvijenih zemalja, da se ekonomski razvijaju, da se reše mnogi teški socijalni problemi, da se učini kraj neokolonijalističkom mešanju u njihove unutrašnje stvari, da se što pre ostvari jedinstvo sindikalnog pokreta ovog regiona, što bi omogućilo radničkoj klasi da daleko više utiče na politiku i društveni razvitak ovog potkontinenta. Sa svoje strane, sindikati Latinske Amerike pokazali su interesovanje da upoznaju iskustva jugoslovenske radničke klase kako u revolucionarnom periodu, tako i u

periodu socijalističke izgradnje. Problemi saradnje u međunarodnom sindikalnom pokretu takođe su bili predmet uzajamne razmene gledišta i konsultovanja.

Saradnja sa sindikatima razvijenih zemalja Zapada. U periodu između dva kongresa SSJ je nastojao da razvija saradnju sa sindikalnim organizacijama razvijenih zemalja na Zapadu na bazi onih pitanja koja su od obostranog interesa. SSJ je u tom pogledu isticao svoje interesovanje za ekonomske i društvene procese koji se odvijaju u razvijenim zemljama Zapada i koji su sa stanovišta položaja radničke klase i uloge sindikata, postavili na dnevni red mnoga pitanja i probleme. Među najvažnija pitanja spadaju nacionalizovanje pojedinih industrijskih grana i upravljanje nacionalizovanim preduzećima, učešće radnika u kontroli preduzeća i saodlučivanje, integracija i položaj sindikata u zemljama koje ova obuhvata, kao i interesi radnika drugih zemalja, učešće predstavnika sindikata u tripartitnim telima, angažovanje u privrednom planiranju, itd. U poslednje vreme došlo je do izražaja i pojačano interesovanje mnogih sindikalnih organizacija ovog regiona da upoznaju različite aspekte unutrašnjeg razvoja Jugoslavije, iskustva, kao i mesto i ulogu jugoslovenskih sindikata u unutrašnjem razvoju zemlje. Istovremeno, pojedine organizacije ovog regiona pokazale su i spremnost da otvoreno diskutuju i izvrše razmenu mišljenja i gledišta o pojedinim širim problemima.

Uspešna i sadržajna saradnja je dalje nastavljena sa Generalnom konfederacijom rada Italije (CGIL), a veoma dobre odnose SSJ ima i sa Savezom sindikata Austrije (ÖGB), Italijanskom konfederacijom radničkih sindikata (CISL) i Unijom rada Italije (UIL), Generalnom konfederacijom rada Francuske (CGT), Hrišćanskom konfederacijom francuskih radnika (CFTC), zatim sa Konfederacijom finskih sindikata (SAK), Generalnom federacijom rada Belgije (FGTB), itd. Poseta brojne i jake delegacije Kongresa britanskih Tredjuniona (TUC) pokazala je korisnost ovakvih susreta i razgovora za uzajamno upoznavanje i razumevanje i stvaranje povoljnije atmosfere za prevazilaženje podeljenosti u međunarodnom sindikalnom pokretu. Nemački sindikati DGB, američki AFL—CIO i još neki drugi, nisu pokazivali spremnost za uspostavljanje neposrednih veza sa SSJ.

Razmena iskustava posebno se odvijala između jugoslovenskih strukovnih sindikata i strukovnih sindikata razvijenih zemalja na Zapadu. Pokazalo se da bilateralna saradnja, u kojoj se posebna pažnja poklanja razmeni iskustava o položaju radničke klase u pojedinim privrednim granama, može naročito uspešno da se ostvari preko strukovnih sindikata i drugih sindikalnih foruma. Saradnja između radnika pojedinih grana pruža velike mogućnosti povezivanja i širinu zajedničkih praktičnih tema.

* * *

Stvaranju ovakve atmosfere doprinela je i međunarodna solidarnost radničkog pokreta, koja se u proteklom periodu često manifestovala. Na primer, kada je glavni grad Makedonije, Skopje, zadesio katastrofalni zemljotres, sindikalne organizacije socijalističkih zemalja, Zapadne Evrope, Afrike, Azije i Latinske Amerike pritekale su u pomoć. Prilozi sindikalnih organizacija dostigli su oko 60 miliona din. Mnoge organizacije su kasnije pristupile upisivanju zajma u korist postradalog grada. Savez sindikata Jugoslavije je, sa svoje strane, takođe pružao pomoć sindikatima zemalja u kojima je radničkoj klasi i njihove narode zadesila nesreća. SSJ je takvu pomoć pružio sindikatima Brazila, Japana, Italije i Španije.

SARADNJA SA MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA. Savez sindikata Jugoslavije — ostajući i dalje izvan postojećih međunarodnih sindikalnih organizacija — pratio je njihov rad i sarađivao sa međunarodnim sindikalnim i drugim organizacijama.

U ovom periodu došlo je do proširivanja saradnje između SSJ i Svetske sindikalne federacije (SSF), prvenstveno sa njenim strukovnim unijama. Tome je doprinela

i orijentacija SSF na proširenje platforme saradnje u međunarodnom sindikalnom pokretu. SSJ je učestvovao na V kongresu SSF u Moskvi, a predstavnici jugoslovenskih strukovnih sindikata imali su više susreta sa pojedinim strukovnim organizacijama SSF.

SSJ je sarađivao i sa Svearskom konfederacijom sindikata u nekim akcijama u Africi, a odgovarajući strukovni sindikati sa Međunarodnom unijom prosvetnih radnika (FISE), Međunarodnom federacijom udruženja učitelja (FIAI), Međunarodnom konfederacijom organizacija nastavnika (WCOTP), zatim sa više međunarodnih organizacija železničara i ptt radnika i dr.

SSJ je redovno učestvovao, u okviru zvaničnih vladinih tripartitnih delegacija Jugoslavije, na godišnjim konferencijama Međunarodne organizacije rada (MOR), iznosio svoje stavove prema osnovnim problemima radničke klase i angažovao se u izradi normativnih dokumenata. U ovom periodu održane su 43, 44, 45, 46. i 47. godišnja konferencija MOR-a. Na tim konferencijama, pogotovo poslednjih godina, došlo je od pritiska socijalističkih i novih zemalja iz nerazvijenog područja na MOR, sa ciljem da se izradi adekvatan program rada i struktura ove organizacije prilagodi nastalim promenama u svetu. U tome se angažovao i SSJ i pružio svoj doprinos nastojanjima da se delatnost MOR-a orijentise na probleme od interesa za radnički pokret.

NOVE INICIJATIVE U MEĐUNARODNOJ AKTIVNOSTI. U toku 1961, na osnovu bilateralne saradnje, koja se i po obimu i po sadržini sve više granala, stvoreni su uslovi i za razvijanje multilateralnih veza i za organizovanje inicijative i akcije autonomnih sindikata. Posle prvih razgovora, vođenih u jesen 1961. s predstavnicima niza vanevropskih zemalja, nastavljena su *konsultovanja o mogućnostima sazivanja jedne međunarodne sindikalne konferencije*. Potvrđeno je zajedničko uverenje da inicijatori međunarodnih i multilateralnih akcija u sindikalnom pokretu ne mogu više biti samo međunarodne sindikalne organizacije, već da je potrebno angažovanje svih sindikalnih organizacija iz svih zemalja, jer je zajednička i odgovornost za postizanje veće uloge radničke klase u svetu, za prevazilaženje postojeće podeljenosti i podržavanje progresivnih kretanja u društvenom, političkom i ekonomskom razvoju. Na toj osnovi se učvršćuju i produbljuju odnosi s mnogim sindikalnim pokretima koji su inspirisani istim težnjama za prevazilaženje podeljenosti, za zbližavanje radničke klase i za saradnju na pitanjima od zajedničkog interesa.

Takvi stavovi i aktivnost SSJ nailazili su na nerazumevanje, pa i na otpor, kod nekih lidera koji su još opterećeni ideološkom isključivošću, i kod protagonista antikomunizma. Istovremeno, kineski, albanski i još neki azijski sindikati, opterećeni dogmatsko-sektaškim pogledima, usko-grudno su gledali na pozitivne pokušaje da se ukloni isključivost i stvori povoljnija atmosfera.

Orijentacija na multilateralno okupljanje, nezavisno od organizacione pripadnosti i bez namere da se stvori nova međunarodna organizacija, počela je da daje plodove u kontaktima s nizom sindikata iz Afrike, Azije i Latinske Amerike. Posete predsednika Centralnog veća SSJ Gani, Gvineji, Maliju, UAR i Iraku (1962) doprinele su tom cilju. Dalje posete i kontakti doveli su do susreta u Singapuru (septembra 1962) i objavljivanja zajedničkog saopštenja sindikata UAR, Gvineje, Cejlona, Singapura, Indonezije, Alžira, Senegala i Jugoslavije, u kojem su pozdravljeni naporu za jačanje saradnje svih sindikata u svetu. Sindikati Italije (CGIL), Maroka i Jugoslavije dali su inicijativu i organizovali konferenciju poljoprivrednih radnika Mediterana u Palermu oktobra 1962, na kojoj su se okupili predstavnici većine sindikalnih organizacija ovog područja, među kojima su bili članovi MKSS, MKHS i SSF, kao i sindikati koji ne pripadaju nijednoj sindikalnoj centrali. Ova konferencija je još jednom pokazala da postoje objektivne mogućnosti za saradnju sindikata različitih idejnih orijentacija ako se ta saradnja postavi na ravnopravnu osnovu i ako se raspravlja o problemima od zajedničkog interesa. Razgovore o multilateralnoj saradnji vodili su rukovodioci SSJ i prilikom poseta sindikatima Afrike, Azije i u Evropi

(početkom 1963), što je uticalo na afirmisanje ideje o međunarodnoj sindikalnoj konferenciji.

Rezultat napora jugoslovenskih i drugih sindikata doveo je do značajne multilateralne manifestacije u Kazablanki, 9. i 10. januara 1963. Tada je, posle diskusije i zajedničkog dogovora između predstavnika sindikata Alžira, Jugoslavije, UAR, Čilea, Japana, Cejlona, Malija, Maroka i Gvineje, objavljen Projekt platforme za sazivanje jedne međunarodne sindikalne konferencije. U ovom dokumentu je ukazano na nekoliko najkrupnijih problema koji mogu predstavljati zajednički interes najširih radničkih masa u svetu i osnovu za široko konsultovanje i razmenu gledišta među sindikalnim organizacijama, od kojih su najvažniji: obustavljanje trke u naoružanju i zabrana nuklearnih proba, očuvanje i konsolidovanje svetskog mira, ukidanje kolonijalizma i neokolonijalizma, postepeno uklanjanje razlika u ekonomskom razvoju između razvijenih i nerazvijenih zemalja; podizanje životnog standarda i zaposlenosti u svim zemljama i povećanje uloge radničke klase u rešavanju ekonomskih i društvenih problema.

Nacionalna sindikalna rukovodstva velikog broja zemalja i obe međunarodne sindikalne centrale raspravljali su o problemima koji su pokrenuti na sastanku u Kazablanki. Izuzev kineske i indonežanskih sindikata SOBSI, nijedna druga nacionalna ili međunarodna centrala nije javno istupila protiv Projekta platforme, niti protiv ciljeva koje je sastanak u Kazablanki postavio, što je dokaz da, uprkos rezervi, razmimoilaženjima i otporima koji postoje, nosioci takvih stavova nisu mogli da se otvoreno suprotstave idejama toliko značajnim za radnički pokret.

Već u prvih nekoliko meseci preko 20 sindikalnih pokreta u Aziji, Africi i Latinskoj Americi izjasnilo se za učešće na međunarodnoj sindikalnoj konferenciji.

Istovremeno, jugoslovenski sindikati su zauzimali pozitivan stav i prema drugim inicijativama multilateralnog karaktera. SSJ je podržavao inicijative regionalnog i međunarodnog okupljanja sindikata.

Prve korake u pravcu *regionalnog udruživanja sindikata Afrike*, preduzete na sastanku afričkih sindikalnih centrala u Dakaru 17—19. oktobra 1963, koji potvrđuju vitalnost i sposobnost ovog mladog sindikalnog pokreta da se oslobodi podeljenosti koja mu je u prošlosti nametnuta, SSJ je podržavao odlučno i otvoreno.

I *ideju za organizovanje afro-azijske sindikalne konferencije* SSJ je u nekoliko mahova pozdravio, pod uslovom da takva konferencija zaista posluži zbližavanju radnika celog sveta a ne za izolovanje radnika nekih kontinenata, što je i prilikom ranijih susreta sa predstavnicima sindikata Azije u potpisanim dokumentima takođe potvrđeno.

Nedavno održani *Prvi kongres ujedinjenja sindikata Latinske Amerike* predstavlja pozitivan doprinos nastojanjima sindikalnih organizacija ovog potkontinenta na prevazilaženju razjedinjenosti. Uprkos izraženim suprotnostima u stavovima oko pitanja osnivanja regionalne sindikalne centrale, jasno se manifestovala opšta težnja da se stvore odgovarajući uslovi za približavanje i saradnju sindikata Latinske Amerike i, kasnije, za osnivanje nezavisne regionalne centrale sindikata Latinske Amerike, na osnovama koje će omogućiti okupljanje najvećeg broja sindikata koji deluju sa različitih ideoloških pozicija ali se bore za prava i bolji život radničke klase svojih zemalja.

SSJ je pokazao interesovanje i za *inicijativu japanskih sindikata SOHYO za okupljanje sindikata afro-azijsko-latinskoameričkog područja*, radi razmatranja i saradnje na rešavanju specifičnih problema ovih zemalja.

Činjenica da postoji čitav niz različitih inicijativa multilateralne saradnje, izvan i preko međunarodnih sindikalnih centrala, sa ciljem okupljanja sindikata različite nacionalne pripadnosti, očigledno ukazuje na zrelost i opravdanost ovih tendencija, kao i na jedan značajan pravac aktivnosti sindikata u međunarodnim okvirima.

IZVOR: »Izveštaj o radu Saveza sindikata Jugoslavije između IV i V kongresa (1959—1964)«, Centralno veće SSJ.

OPOREZIVANJE INDIVIDUALNIH POLJO- PRIVREDNIH PROIZVOĐAČA

U sistemu oporezivanja prihoda od poljoprivrede individualnih poljoprivrednih proizvođača posle rata razlikuju se uglavnom dva perioda: period od 1946. do 1953. i period od 1954. naovamo.

U periodu do 1953, kada je zakonom određeni maksimum obradivog zemljišta u privatnoj svojini iznosio od 20 do 35 hektara po domaćinstvu (Zakon o agrarnoj reformi od 1945), a poljoprivredna proizvodnja bila konstantno deficitarna, oporezivanje dohotka individualnih poljoprivrednih proizvođača predstavljalo je ne samo jedan od izvora za finansiranje opštih potreba već i jednu od mera za regulisanje odnosa između robnih i kupovnih fondova i za ograničenje kapitalističkih tendencija na selu. Da bi oporezivanje odgovorilo takvoj funkciji, utvrđivan je stvarni dohodak od poljoprivrede svakog individualnog proizvođača, a progresivna stopa je iznosila i do 90% od utvrđenog dohotka. Dohodak je utvrđivan svake godine na osnovu prinosa, troškova proizvodnje i cena poljoprivrednih proizvoda (otkupnih i slobodno formiranih na tržištu). U nedostatku preciznijih merila, utvrđivanje visine dohotka ponekad je zavisilo i od slobodnih ocena.

U periodu posle 1954, odnosno posle smanjenja maksimuma obradivih zemljišta u privatnoj svojini na 10 hektara po domaćinstvu (Zakon o zemljišnom fondu opštenarodne imovine od 1953) i usled povećanih potreba gradskog stanovništva za poljoprivrednim proizvodima i povoljnijih mogućnosti za razvoj poljoprivredne proizvodnje, došlo je do odgovarajućih promena i u sistemu oporezivanja individualnih poljoprivrednih proizvođača. Pri tom se polazilo od stava da 10 hektara obradive površine predstavlja posed koji individualno gazdinstvo može da obradi bez angažovanja tuđeg rada i da proizvođača treba i poreskim merama stimulirati za što veću proizvodnju na tim površinama. Oporezivanje prema stvarnom dohotku, na tako smanjenoj površini u privatnoj svojini, kojim bi se više oporezivao veći dohodak stvoren većim ulaganjem sredstava i boljim radom, ne bi stimuliralo proizvođača na takva ulaganja i na postizanje većih prinosa. To je bio jedan od osnovnih razloga za prelazak na oporezivanje prema katastarskom prihodu, koje se primenjuje od 1954. godine.

OPOREZIVANJE PREMA KATASTARSKOM PRIHODU

Desetogodišnje iskustvo u oporezivanju dohotka od poljoprivrede individualnih proizvođača prema katastarskom prihodu pokazalo je više prednosti takvog načina oporezivanja.

Objektiviziranjem elemenata na osnovu kojih se utvrđuje katastarski prihod (prosečni prinos po pojedinim klasama svake katastarske kulture zemljišta — njive, vrtovi, voćnjaci, vinogradi, livade, pašnjaci, šume, trstici; prosečni troškovi proizvodnje prema uobičajenom načinu proizvodnje; prosečne cene, i dr.) otklonjeni su subjektivni uticaji na formiranje poreske osnovice, što je kod individualnih poljoprivrednih proizvođača stvorilo pravnu sigurnost u pogledu njihovih poreskih obaveza. Pored toga, oslobađajući od poreza višak proizvoda iznad prosečnih prinosa, ovakav

sistem oporezivanja znatno je doprineo porastu poljoprivredne proizvodnje i produktivnosti rada na individualnim gazdinstvima. Oporezivanjem utvrđenih poreskih osnovica za godinu unapred, individualnim proizvođačima je omogućeno da se sa više sigurnosti orijentišu u usmeravanju proizvodnje i unovčavanju poljoprivrednih proizvoda.

METODI OBRAČUNA KATASTARSKOG PRIHODA. Zbog složenosti i obima posla oko utvrđivanja katastarskog prihoda, u prvom periodu primene novog sistema — od 1. januara 1954. do 31. decembra 1958 — korišćen je predratni katastarski čisti prihod preračunat na nove iznose na osnovu prinosa, cena i troškova u periodu obračuna, odnosno prema planskim pokazateljima iz 1952. godine.

Pošto je utvrđivanje katastarskog prihoda i pre i posle rata vršeno za različita područja zemlje po različitim metodama, ono je sadržavalo i niz slabosti. Pored toga, mnoge promene u imovinskim odnosima, nastale nakon sprovođenja agrarne reforme, konfiskacije, eksproprijacije i arondacije zemljišta, kao i promene u kulturama zemljišta, nisu bile sprovedene kroz katastarske knjige, zbog čega takav katastarski prihod nije ni odražavao stvarno stanje.

Zbog toga su u 1956. doneti propisi o novom obračunu katastarskog prihoda, koji je u primeni od 1. januara 1959. Njime su kao osnova za utvrđivanje katastarskog prihoda uzeti elementi iz 1955 (prosečni prinosi, cene, troškovi proizvodnje, i dr.), koji su realnije odražavali odnose u poljoprivrednoj proizvodnji i na tržištu poljoprivrednih proizvoda.

Sa znatnim porastom poljoprivredne proizvodnje i dohotka individualnih poljoprivrednih proizvođača poslednjih godina, kao i osetno izmenjenim cenama, prevaziđeni su, međutim, i elementi iz 1955. koji su služili kao osnov za utvrđivanje katastarskog prihoda koji je sada u primeni. U 1959. katastarski prihod je činio 38% dohotka individualnih poljoprivrednih proizvođača u toj godini, u 1962. oko 28%, a 1963 (prema privremenoj proceni) samo 25%. Sadašnji način utvrđivanja katastarskog prihoda ne omogućava ni uspostavljanje pravilnih odnosa u pogledu nivoa poreskog opterećenja individualnih poljoprivrednih proizvođača po pojedinim društveno-političkim zajednicama i unutar njih, a ni po pojedinim katastarskim kulturama, jer su ulaganja u poljoprivredu i primena agrotehničkih mera poslednjih godina bili različiti i po pojedinim užim ili širim područjima (veća u ravničarskim nego u brdskim rejonima) i po pojedinim kulturama (veća na njivama, a manja na voćnjacima, vinogradima i dr.).

Iz tih razloga sada se pristupilo novom utvrđivanju katastarskog prihoda, koji treba da bude u primeni od 1965. godine. Od novog utvrđivanja katastarskog prihoda očekuje se u prvom redu što adekvatnije zahvatanje realnog dohotka individualnih poljoprivrednih proizvođača i usklađivanje odnosa u nivou poreskog opterećenja po društveno-političkim zajednicama i po pojedinim katastarskim kulturama (njive, vrtovi, voćnjaci, vinogradi, i dr.), iz čega će proizaći i ravnomerniji odnosi u poreskom opterećenju po poljoprivrednim domaćinstvima. Pri tome se posebno vodi računa da on stimulativno deluje na dalji porast poljoprivredne proizvodnje i podizanje produktivnosti na individualnim gazdinstvima.

NAČIN UTVRĐIVANJA NOVOG KATASTARSKOG PRIHODA. Osnovni principi utvrđivanja novog katastarskog prihoda, koje je sada u toku, uglavnom su istovetni sa principima na kojima se pretežno zasnivao i dosadašnji obračun katastarskog prihoda.

Utvrđivanje novog katastarskog prihoda regulisano je Uredbom Saveznog izvršnog veća o katastru zemljišta od 1956. i Uputstvom Saveznog sekretarijata za finansije o načinu utvrđivanja katastarskog prihoda od 1963.

Katastarski prihod buhvata prihod od biljne proizvodnje i stočarstva. Prihodi od sporednih delatnosti u poljoprivredi (od prevoznitstva, sakupljanja lekovitog bilja, šumskih plodova, ribolova, i dr.), kao i od korišćenja zemljišta za

nepoljoprivredne svrhe (pečenje cigle, crepa, kreča, vađenje kamena, peska i dr.), ne ulaze u katastarski prihod, već se posebno oporezuju. Katastarski prihod utvrđuje se po katastarskim srezovima, i to za svaku klasu zemljišta i svaku katastarsku kulturu posebno (njive, vrtovi, voćnjaci, vinogradi, livade, šume, pašnjaci, trstici). Utvrđeni katastarski prihod po klasama zemljišta i katastarskim kulturama za svaki katastarski srez prikazan je u lestvicama katastarskog prihoda po kojima se vrši obračun prihoda za svakog vlasnika zemljišta.

Prihod od biljne proizvodnje je novčana vrednost prosečnog prinosa sa jednog hektara zemljišta u prosečnoj godini, uz uobičajenu strukturu proizvodnje i način obrade, a po odbitku prosečnih materijalnih troškova. Prihod sa površina pod industrijskim biljem, koji je inače veći od prihoda sa površina pod žitaricama, obračunava se kao prihod sa površina pod kukuruzom. Ovakvim načinom obračuna prihoda od industrijskog bilja stimulira se povećanje njegove proizvodnje.

Prihod od stočarstva obuhvata prihod od mesa, mleka, vune i drugih proizvoda koje daje postojeći stočni fond (uključujući i priraštaj). On se ne iskazuje posebno, već se uključuje u prihod od biljne proizvodnje odgovarajućim povećanjem prihoda od proizvodnje stočne hrane: kukuruz, ovsa, ječma (osim pivarskog ječma), sena, leguminoze i krompira za stočnu ishranu.

Saveznim propisima (Uputstvo Saveznog sekretarijata za finansije od 1963) nabrojani su svi *materijalni troškovi* koji se priznaju pri utvrđivanju katastarskog prihoda a nužni su pri uobičajenom načinu proizvodnje u svakom katastarskom srezu. To su: vrednost semena i zasada, veštačkog đubriva, stajnjaka (samo kod vrtova), sredstava za zaštitu bilja, troškovi pri zaprežnoj ili mašinskoj obradi zemljišta, troškovi prevoza useva, ušura (ujma), čuvanja polja i osiguranja useva, vodni doprinosi, amortizacija poljoprivrednih ekonomskih zgrada i inventara i amortizacija voćnjaka i vinograda.

Za utvrđivanje katastarskog prihoda uzete su *cene* poljoprivrednih proizvoda prema cenama otkupa pojedinih proizvoda ili prema cenama koje su se formirale na tržištu, zavisno od vrsta proizvoda. Cene žita i stočne hrane utvrđene su u fiksnim iznosima na bazi otkupnih cena i rejonirane u 5 rejona, tako da su u žitorodnim rejonima manje a u nežitorodnim veće (zbog razlika u marži i troškovima prevoza). Cene pojedinih vrsta povrća, voća i grožđa određene su u minimalnim i maksimalnim iznosima, prema tome kako su se formirale na tržištu, a u okviru tog raspona republičke komisije za utvrđivanje katastarskog prihoda određuju cene za svaki katastarski srez i podnose ih na saglasnost Saveznoj komisiji za utvrđivanje katastarskog prihoda.

Cene radnog dana konjske zaprege određene su po pojedinim rejonima u fiksnim iznosima.

Amortizacija poljoprivrednih ekonomskih zgrada i investicija za pojedine katastarske kulture utvrđena je u procentima od bruto prihoda svake kulture pojedinačno.

Pri utvrđivanju *prosečnog prinosa*, za razliku od dosadašnjeg katastarskog prihoda koji se zasnivao na prosečnim prinosima i drugim elementima ukupne proizvodnje i na privatnom i na društvenom sektoru, kao baza za utvrđivanje novog katastarskog prihoda služe samo prinosi na individualnim gazdinstvima i u kooperaciji između njih i društvenih gazdinstava. Ova promena je uslovljena time što je društveni sektor u poljoprivredi sada znatno povećao svoje površine i postigao znatno veću proizvodnju po 1 hektaru od proizvodnje na individualnim gazdinstvima.

Pri utvrđivanju katastarskog prihoda koji je sada u primeni kao orijentacija za utvrđivanje prosečnog prinosa po 1 hektaru po pojedinim kulturama u svakom katastarskom srezu služio je ukupan prosečan prihod u sedmogodišnjem periodu 1949—1955. Pri novom utvrđivanju katastarskog prihoda kao osnov za utvrđivanje prosečnog

prinosa u katastarskom srezu služe samo prinosi sa individualnih gazdinstava i iz kooperacije u četvorogodišnjem periodu 1959—1962. Smatra se da je ovaj period dovoljno dug da se obuhvate oscilacije u kretanju poljoprivredne proizvodnje, s obzirom da uključuje kako dve rodnije godine (1959. i 1960), tako i dve manje rodne godine (1961. i 1962).

Prosečni prihod utvrđen po klasama za pojedine poljoprivredne proizvode u katastarskom srezu, ne može u načelu biti manji od prosečnog prinosa individualnih gazdinstava (uključujući i kooperaciju) u periodu 1959—1962. Samo u izuzetnim slučajevima, kada je očigledno da ti prinosi ne odgovaraju realnim prinosima utvrđenim neposredno na terenu, može se izvršiti obračun katastarskog prihoda na bazi nižih prinosa.

Ostale razlike između sadašnjeg i novog načina utvrđivanja katastarskog prihoda sastoje se uglavnom u elementima obračuna: prinosima, cenama proizvoda, vrednosti zaprežnog radnog dana, visini amortizacije, i dr.

STRUKTURA POSEDA I KATASTARSKOG PRIHODA

Strukturu zemljišnog poseda individualnih gazdinstava karakteriše usitnjenost, jer polovina od ukupnog broja gazdinstava ima u posedu svega do 3 hektara obradivih površina. Usled takve strukture poseda i nedovoljnih prihoda sa takvih površina, kao i zbog načina obračuna katastarskog prihoda koji je sada u primeni, relativno je mali i njegov ukupan iznos i prosečan prihod po domaćinstvu. (Tabele 1 i 2.).

TABELA 1 — STRUKTURA INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA PREMA VELIČINI POSEDA U 1960.

Veličina poseda	Gazdinstva	
	broj	%
Ukupno	2,618.103	100,0
do 1 ha	469.943	18,0
preko 1 do 3 ha	838.687	32,0
preko 3 do 5 ha	558.295	21,3
preko 5 do 8 ha	421.947	16,1
preko 8 do 10 ha	141.811	5,4
preko 10 ha	187.420	7,2

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 263/63.

TABELA 2 — STRUKTURA INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA PREMA VISINI KATASTARSKOG PRIHODA KOJI JE U PRIMENI OD 1959.

Katastarski prihod (u hiljadama din.)	Gazdinstva		Prosečan katas- tarski prihod po 1 gazdinstvu (u hiljadama din.)	Procentualno učešće u poreskim davanjima		
	broj	%		porez	prizez	ukupno
Ukupno	3,267.337	100	66	100	100	100
do 30	1,244.758	38,1	13	4,7	5,6	5,2
preko 30 do 50	507.380	15,5	39	6,6	7,4	7,0
preko 50 do 80	535.631	16,4	64	12,3	13,8	13,0
preko 80 do 120	427.640	13,1	98	16,6	18,3	17,5
preko 120 do 160	237.043	7,3	137	15,0	15,5	15,3
preko 160 do 200	136.930	4,2	177	12,8	12,3	12,6
preko 200 do 250	91.590	2,8	212	12,2	11,0	11,6
preko 250 do 300	44.557	1,4	271	8,1	6,9	7,4
preko 300 do 400	32.866	1,0	340	8,3	6,7	7,4
preko 400 do 500	7.740	0,2	437	2,7	2,1	2,4
preko 500 do 600	910	0,03	538	0,5	0,3	0,4
preko 600 do 700	194	0,006	641	0,1	0,1	0,1
preko 700 do 800	64	0,002	758	0,05	—	0,05
preko 800	34	0,001	1.115	0,05	—	0,04

Podaci: Savezni sekretarijat za finansije.

Podaci o strukturi katastarskog prihoda pokazuju da individualna gazdinstva (uključujući i gazdinstva koja su samo vlasnici zemljišta) koja imaju katastarski prihod do 30.000 din., ili prosečan prihod po jednom gazdinstvu od 13.000 godišnje, čine 38,1% od ukupnog broja gazdinstava, a da u ukupnim osnovnim poreskim davanjima (porez i prirez) učestvuju sa svega 5,2%, odnosno da 53,6% od ukupnog broja gazdinstava imaju katastarski prihod do 50.000 din. i da u ukupnim osnovnim poreskim davanjima učestvuju sa svega 12,2%. Na drugoj strani, samo 1,2% od ukupnog broja domaćinstava ima katastarski prihod preko 300.000 din. i u ukupnim osnovnim poreskim davanjima učestvuje sa 10,4%.

Po republikama, a naročito po pojedinim užim područjima, struktura katastarskog prihoda je vrlo različita, u zavisnosti od strukture poseda, zastupljenosti pojedinih katastarskih kultura i boniteta zemljišta. (Tabela 3.)

TABELA 3 — STRUKTURA INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA PREMA VISINI KATASTARSKOG PRIHODA PO REPUBLIKAMA

Katastarski prihod (u hiljadama din.)	(Broj gazdinstava u %)					
	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvat- ska	Makedo- nija	Slove- nija	Srbija
do 30	49,9	64,0	40,7	41,3	42,6	28,5
preko 30 do 50	19,2	17,1	16,7	15,2	12,3	13,9
preko 50 do 80	16,6	11,4	16,9	15,9	13,1	17,1
preko 80 do 120	9,2	5,1	12,7	12,9	11,7	15,7
preko 120	5,1	2,4	13,0	14,7	20,3	24,8

Podaci: Savezni sekretarijat za finansije.

Veliki broj gazdinstava sa ovako niskim katastarskim prihodom ne bavi se poljoprivredom kao isključivim, pa ni kao pretežnim zanimanjem. Prema podacima popisa individualnih poljoprivrednih gazdinstava izvršenog u 1960 (Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 263/63), od ukupnog broja popisanih gazdinstava koja poseduju zemljište bavi se isključivo poljoprivredom 58,6%, poljoprivredom i drugom delatnošću iz koje ostvaruju dohodak (iz radnog odnosa i stalnog ili povremenog obavljanja drugih privrednih delatnosti, i dr.) — 33,1%, dok su 8% gazdinstava samo vlasnici zemljišta a uopšte se ne bave poljoprivredom.¹

VRSTE I OBIM PORESKIH DAVANJA INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA

Individualni poljoprivredni proizvođači, odnosno vlasnici zemljišta, plaćaju po sadašnjim propisima sledeće poreze, takse i doprinose: porez na dohodak, opštinski prirez, porez na upotrebu tuđe radne snage, porez na promet prirodnog vina i rakije, mesni samodoprinos i taksu na određena sredstva za proizvodnju.

Svaki od ovih poreza i taksa ima svoju posebnu funkciju u sklopu opšte politike oporezivanja ove kategorije poreskih obveznika. Osnovne vidove oporezivanja individualnih poljoprivrednih proizvođača čine porez na dohodak i opštinski prirez, kod kojih kao osnovica za određivanje iznosa služi katastarski prihod, i to od svakog zemljišta koje se može koristiti za poljoprivrednu proizvodnju, bez obzira da li se ono i kako iskorišćava.

POREZ NA DOHODAK. Putem poreza na dohodak, tj. propisivanjem jedinstvenih progresivnih poreskih stopa na katastarski prihod, federacija vodi politiku jednakog oporezivanja istog prihoda na celoj teritoriji Jugoslavije. Poreske stope se progresivno kreću od 9% (na katastarski prihod od 30.000 din.), do 40% (na katastarski prihod preko 800.000 din.).

Porez na dohodak razrezan u 1962. godini, iznosio je 28.387 miliona din., odnosno 13,3% od ukupnog katastarskog prihoda. Pošto stope poreza na dohodak nisu menjane od 1959, opterećenje katastarskog prihoda ovim porezom bilo je u celom tom periodu na istom nivou.

OPŠTINSKI PRIREZ je oblik dopunskog oporezivanja prihoda individualnih poljoprivrednih proizvođača. S obzirom na različite uslove proizvodnje, različito kretanje cena i druge uslove unovčavanja poljoprivrednih proizvoda, u pojedinim područjima zemlje, kao i radi što elastičnijeg poreskog zahvatanja dohotka po pojedinim područjima, opštine mogu propisivati različite stope po katastarskim opštinama kao užim područjima (jedna opština ima više katastarskih opština), što one redovno i čine.

Osnovni zakon o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu od 1955. propisao je da srezovi mogu, uz saglasnost republičkog izvršnog veća, odrediti minimalne i maksimalne stope opštinskog prireza, u čijim granicama opštine određuju stope za svoju teritoriju. Srezovi, međutim, nisu koristili ovo ovlašćenje, pa su u praksi opštine potpuno slobodne u određivanju obima i načina zavodenja prireza, tj. mogu da propisuju stope koje odgovaraju njihovim konkretnim uslovima.

Takva elastičnost u poreskoj politici omogućila je da opštinski prirez, koji je prvobitno imao samo karakter manjeg dopunskog poreskog zahvatanja prihoda od poljoprivrede, po svojoj visini premaši porez na dohodak kao osnovni vid oporezivanja prihoda individualnih poljoprivrednih proizvođača. U 1962, na primer, opštinski prirez je iznosio 43.122 miliona din., ili za 52% više nego porez na dohodak. Osim toga, dok je porez na dohodak u celoj zemlji od 1956. do 1962. smanjen za 8%, opštinski prirez je povećan za četiri puta. U ukupnom obimu osnovnog poreza (tj. zbiru poreza na dohodak i opštinskog prireza) u 1956. porez na dohodak je učestvovao sa 74%, a opštinski prirez sa svega 26%. U 1962. taj odnos je izmenjen: porez na dohodak učestvuje sa svega 40%, a opštinski prirez sa 60%. Pri tom je u razdoblju od 1956. do 1962. najveći porast opštinskog prireza ostvaren u Sloveniji i Hrvatskoj, a najmanji u Makedoniji. (Tabela 4.)

TABELA 4 — OSNOVNA PORESKA DAVANJA INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA PO REPUBLIKAMA U 1956. I 1962.

Republika	Porez na dohodak			Opštinski prirez		
	1956	1962	Indeks	1956	1962	Indeks
			1962 1956			1962 1956
Jugoslavija	30.776	28.387	92	10.736	43.122	402
Bosna i Hercegovina	3.040	2.542	84	1.215	4.486	369
Crna Gora	313	272	87	82	301	367
Hrvatska	7.641	5.865	77	2.496	11.042	442
Makedonija	1.604	1.316	82	514	1.471	286
Slovenija	2.956	2.635	89	967	4.372	452
Srbija	15.222	15.757	104	5.462	21.450	393

Podaci: Savezni sekretarijat za finansije.

Zakonom o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova od 1959. propisan je obavezan opštinski prirez u celoj zemlji u iznosu od 26 milijardi dinara kao zajednički prihod svih društveno-političkih zajednica. Prirez naplaćen preko tog iznosa pripada isključivo opštinama kao njihov poseban prihod (fakultativni deo). Prema tome, od prireza u 1962. u ukupnom iznosu od 43 milijarde din., 26 milijardi je zajednički prihod svih društveno-političkih zajednica (federacije, republika, srezova i opština), a 17 milijardi prihod opština.

POREZ NA UPOTREBU TUĐE RADNE SNAGE. Ovaj oblik poreza, koji je uveden 1954, ima ekonomsko-politički cilj da ograniči eksploataciju tuđeg rada. Usled

¹ Vidi: »Društveno-ekonomska kretanja na selu«, »Jug. pregled«, 1962, novembar—decembar, str. 421—432 (1—12).

teškoća oko evidentiranja i kontrole upotrebe dopunskog rada drugih lica na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima, taj porez je dosad bio neznatan i čak je u opadanju (u 1957 — za ranije godine ne postoje podaci — iznosio je 23 miliona, a u 1962. svega 6 miliona din.).

POREZ NA PROMET PRIRODNOG VINA I RAKIJE predstavlja dopunski vid oporezivanja prihoda od proizvodnje grožđa i voća, koji je u katastarskom prihodu obračunat na bazi cena osnovnog proizvoda (grožđa i voća), a ne na bazi prerade tih proizvoda. Porez iznosi 20 dinara po litru proizvedenog vina i 240 dinara po jednom hektolitarskom stepenu proizvedene rakije i plaća se pri prodaji, koju su proizvođači obavezni da prijavljuju opštinskom finansijskom organu.

Količina proizvedenog vina i rakije utvrđuje se popisom, odnosno kontrolom proizvodnje koju vrše opštinski finansijski organi. Od oporezivanja se izuzimaju količine potrebne za godišnju potrošnju u domaćinstvu, po propisima koje donose republike, i to po članu domaćinstva i u granicama određenim saveznim propisima (za vino po članu starijem od 15 godina — od 40 do 120 litara, a za rakiju po članu starijem od 18 godina — od 3 do 7 hektolitarskih stepeni).

U 1957 (za ranije godine ne postoje podaci) na ime ovog poreza naplaćeno je 2.473 miliona, a u 1962. godini 2.726 miliona din., ili za svega 10% više.

MESNI SAMODOPRINOS, koji predstavlja specifičan vid samooporezivanja građana, uveden je Osnovnim zakonom o društvenom doprinosu i porezima od 1952. Međutim, njegovo praktično zavođenje otpočelo je tek 1. januara 1956, posle donošenja posebnog Osnovnog zakona o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu od 1955. Pošto savezni Zakon o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu ima karakter osnovnog zakona, to je i način zavođenja mesnog samodoprinosu bliže regulisan republikim zakonima.

Mesni samodoprinos zavode opštinske skupštine u cilju izgradnje komunalnih, privrednih, zdravstvenih, socijalnih, kulturnih i drugih objekata za koje nisu obezbeđena redovna budžetska sredstva, i to samo na osnovu odluke zbora birača odnosno područja. On se zavodi u radu, materijalu i prevoznim uslugama, s tim što se vrednost tih davanja može nadoknaditi i novcem. Izuzetno, mesni samodoprinos se može zavesti i u novcu, ali ne može iznositi više od 3% od ukupnih prihoda (katastarskog prihoda i prihoda iz radnog odnosa i drugih delatnosti individualnih poljoprivrednih proizvođača).

Putem mesnog samodoprinosu, a naročito davanjima u radnoj snazi, materijalu i prevoznim uslugama, izgrađeni su mnogi objekti od neposrednog interesa za građane (zdravstvene stanice, domovi kulture, seoski putevi i mostovi), izvršena je elektrifikacija mnogih sela, itd. Prema podacima Narodne banke SFRJ, u 1963. je samo u novcu naplaćeno 6.899 miliona din. mesnog samodoprinosu u celoj zemlji, od čega najveći deo otpada na doprinos individualnih poljoprivrednih proizvođača.

TAKSA NA ODREĐENA SREDSTVA ZA PROIZVODNJU U PRIVATNOJ SVOJINI uvedena je 1956, i to: 1) na zaprežna vozila — kao poseban doprinos vlasnika ovih vozila za održavanje puteva kojima se oni služe; 2) na radnu stoku — sa ciljem da se individualni poljoprivredni proizvođači što više orijentišu na savremenu obradu zemlje kroz proizvodnu saradnju sa društvenim poljoprivrednim gazdinstvima (korišćenjem njihovih mašina umesto radne stoke, kao zaostalog načina obrade); 3) na traktore, mlinove i vodenice, vršalice i kazane za pečenje rakije — radi dopunskog oporezivanja prihoda od vršenja usluga drugim licima, koji se ne mogu u dovoljnoj meri obuhvatiti redovnim poreskim instrumentima (porezom na dohodak, opštinskim prirezom, i dr.); i 4) na hibridne vinograde — sa ciljem da se ovi zamene plemenitom lozom.

Izmenama i dopunama Zakona o administrativnim taksama, ova taksa je u 1962. proširena još na 14 oruđa za proizvodnju i drugih predmeta u privatnoj svojini (teške

plugove, strugare na mašinski pogon, i dr.), a visinu takse ne određuje više federacija, već republike. Za pojedina oruđa takse mogu biti jedinstvene na teritoriji cele republike, ali i različite po pojedinim užim i širim područjima. Republike su ovlašćene da mogu osloboditi od plaćanja takse na: vodenice, sušare, kazane za pečenje rakije, konje, volove i bivoje. S obzirom da je osnovni cilj ovakvog proširenja predmeta podložnih taksi dalje razvijanje proizvodne saradnje individualnih poljoprivrednih proizvođača sa društvenim poljoprivrednim gazdinstvima (korišćenjem mašina u društvenoj svojini), ovakva ovlašćenja omogućuju republikama da elastičnije vode politiku opterećenja ovim taksama, zavisno od konkretnih uslova i mogućnosti takve saradnje u pojedinim područjima republike, što se ne bi moglo postići jedinstvenim taksama za celu teritoriju republike.

Pored ostalih mera, i ove takse su delovale na proširenje proizvodne saradnje individualnih proizvođača sa društvenim poljoprivrednim gazdinstvima. Samo obim radova obavljenih mašinama opštih zemljoradničkih zadruga na oranju, zaoravanju i rigolovanju zemljišta na individualnim gazdinstvima povećan je sa 302.000 ha u 1957. na 937.000 ha u 1962, ili za preko 3 puta. Pored toga, znatno je povećan i obim ostalih usluga koje društvena gazdinstva pružaju individualnim proizvođačima (prečišćavanje semena, setva, žetva, prskanje vinograda, i dr.).²

Usled smanjenja broja ovih sredstava za proizvodnju u privatnoj svojini smanjen je i iznos taksa od 5.187 miliona din. u 1957. na 3.715 miliona din. u 1961. (Tabela 5).

TABELA 5 — BROJ SREDSTAVA ZA PROIZVODNJU U PRIVATNOJ SVOJINI NA KOJA SE PLAĆA TAKSA U 1957. I 1961.

Sredstva	1957	1961	Indeks 1961 1957
Zaprežna vozila	1,158.032	984.301	85
Radna stoka	1,728.734	1,603.022	93
Traktori	1.767	1.132	64
Vršalice	20.348	10.241	50
Mlinovi i vodenice	61.163	34.364	56
Kazani za pečenje rakije	121.405	88.544	73
Čokoti hibridnih vinograda	234,986.829	131,625.433	56

Podaci: Savezni sekretarijat za finansije.

Prema nepotpunim podacima u 1962. je na ime ovih taksa naplaćeno ukupno 6.249 miliona din., ili za 80% više nego u 1961. godini.

NAPLATA POREZA OD INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA 1956—1962.

U periodu 1956—1962. porast narodnog dohotka individualnih proizvođača od poljoprivrede bio je veći za 27% od porasta njihovih osnovnih poreskih davanja. Zbog toga je i poresko opterećenje narodnog dohotka osnovnim poreskim davanjima smanjeno od 10,6% u 1956. na 9,5% u 1962. (Tabela 6.)

I pored povećanja dohotka i novčanih primanja individualnih gazdinstava, stope poreza na dohodak nisu menjane u celom ovom periodu, već je ostavljeno opštinama da one putem opštinskog prireza zahvate te povećane prihode od poljoprivrede. Ni opštine, međutim, nisu zavodile veći opštinski prirez, iako je on znatno premašio porez na dohodak, jer poreski instrumenti još uvek nisu dovoljno elastični da zahvate ona poljoprivredna gazdinstva koja su, koristeći povoljne uslove na tržištu, ostvarila te povećane prihode.

² Vidi: »Rezultati proizvodne saradnje u ratarstvu«, »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 228—233 (68—73).

TABELA 6 — NARODNI DOHODAK I OSNOVNA PORESKA DAVANJA INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA U 1956. I 1962.

	Vrednost u milio- nima din.		Indeks 1962	Poresko opte- rećenje u %	
	1956	1962		1956	1962
Narodni dohodak	392.132	749.456	191	10,6	9,5
Osnovna poreska davanja (porez i prirrez prema razrezu)	41.512	71.509	164		

Podaci: za narodni dohodak Statistički godišnjak FNRJ, 1962. i Indeks Saveznog zavoda za statistiku, br. 8/1963, a za osnovna poreska davanja Savezni sekretarijat za finansije.

Pri utvrđivanju nivoa poreskog opterećenja, međutim, ima se u vidu i *doprinos za obavezno zdravstveno osiguranje individualnih poljoprivrednih proizvođača*, koji je u primeni od 1. januara 1960. Mada ovaj doprinos nema karakter poreza, već predstavlja naknadu za korišćenje usluga zdravstvenih ustanova, koje je korisnik-individualni poljoprivredni proizvođač ranije uglavnom neposredno plaćao, on ipak za jedan deo gazdinstava predstavlja novo opterećenje, jer ga iz dohotka plaćaju kako oni koji u toku godine te usluge koriste, tako i oni koji ih ne koriste. U 1960. ovaj doprinos je iznosio 5.811 miliona, a u 1962. povećan je na 16.641 milion din.

Naplatu svih poreskih obaveza individualnih poljoprivrednih proizvođača u periodu 1956—1962. prelazila je 90% od ukupnih zaduženja, a naplata poreza na dohodak i opštinskog prireza kao osnovnih obaveza ostvarivana je i do 95% od iznosa zaduženja. Ovako efikasna naplata sprovedena je uz minimalnu primenu prinudnih mera. Tako je u 1956. od ukupno preko 3 miliona obveznika prinudnom prodajom stvari naplaćen porez od svega njih 8.500 (0,35%), a u 1962. od 14.109 (0,46% od ukupnog broja poreskih obveznika). Visina poreza naplaćenog prinudnim putem iznosila je u 1956. svega 0,54%, a u 1962. svega 1,30% od ukupno naplaćenog poreza. Naplata poreza prinudnim putem vršena je samo u izuzetnim slučajevima.

Na oporezivanje prihoda od poljoprivrede podnosi se mali broj *žalbi*. Sam sistem oporezivanja individualnih poljoprivrednih proizvođača gotovo isključuje žalbe, jer je poreska osnovica utvrđena na osnovu objektiviziranih elemenata (prinosa, cena, troškova) i unapred za više godina, pri čemu finansijski organ na već utvrđene osnovice samo primenjuje propisane stope poreza i prireza. I ukoliko postoje, žalbe se odnose uglavnom na nesprovedene promene u imovinskim odnosima (kupoprodaje, nasleđa i poklone zemljišta, nacionalizaciju, eksproprijacije, arondacije, i dr.), za šta dobrim delom snose odgovornost i organi koji neblagovremeno donose rešenja o tim promenama i sami obveznici koji ih ne prijavljuju na vreme.

U 1956. žalbe na razrez poreza podnelo je svega 27.000 (0,9%), a u 1961. svega 8.392, (0,3% od ukupnog broja) obveznika.

NEKE POSEBNE PORESKE OLAKŠICE

Posebним poreskim merama stimulira se osvajanje novih ili poboljšanje boniteta postojećih obradivih površina. Na zemljišta koja su bila poljoprivredno neupotrebljiva (neplodna), pa se vanrednim troškovima obveznika učine plodnim, ne plaća se porez za 15 godina, dok se za zemljišta

čija je plodnost poboljšana izvanrednim radovima i troškovima poreskog obveznika (zaštitom od poplava, regulacijom vodotoka, isušivanjem, drenažom i dr.), u narednih 15 godina porez plaća po katastarskom prihodu one klase zemljišta koju je ono imalo pre izvršenja tih radova.

Radi podsticanja vlasnika zemljišta na podizanje novih vinograda, voćnjaka i šuma, privremeno se oslobađaju poreskih davanja vlasnici zemljišta na kojima su zasađene te kulture, i to: za novopodignute vinograde — od 4 do 20 godina, u zavisnosti od tla na kojem se podižu; za novopodignute voćnjake — od 8 do 10 godina, u zavisnosti od vrste voća; za masline — 20 godina; za šume niskog uzgoja — 10 godina; i za šume visokog uzgoja — 20 godina. Opštinske skupštine su ovlašćene da po svom nahođenju mogu produžiti ovakve olakšice još za polovinu propisanog roka.

Radi stimuliranja povrtarstva u industrijskim naseljima i u njihovoj neposrednoj blizini, opštinske skupštine su ovlašćene da propisuju i posebne olakšice u vidu smanjenja poreza za takve kulture.

Izmenama Uredbe o porezu na dohodak od 1962. data je posebna poreska olakšica i obveznicima koji zemljište daju u zakup društvenim poljoprivrednim organizacijama. Kod takvih zakupa zakupodavac plaća porez na zemljište dato u zakup prema katastarskom prihodu ili prema iznosu zakupnine, u zavisnosti od toga šta je manje, dok zakupodavac koji daje zemljište u zakup individualnom proizvođaču plaća porez u zavisnosti od toga šta je od to dvoje veće. Za zemljišta data u zakup društvenim poljoprivrednim organizacijama predviđa se i dalje smanjenje tako razrezanog poreza u različitim procentima, zavisno od ugovorenog vremena trajanja zakupa, a sa ciljem da se jače stimuliraju dugogodišnji zakupi kao rentabilniji za društvena gazdinstva. To smanjenje poreza kreće se od 10% (za zakup ugovoren na godinu dana) do 70% (za zakup ugovoren na vreme do 5 godina), dok se na zemljište izdato u zakup na više od 5 godina ne plaća nikakav porez.

* * *

Po čl. 27 Ustava SFRJ svaka društveno-politička zajednica (federacija, republika i opština) samostalno utvrđuje svoje prihode i samostalno raspolaže njima, što znači da samostalno propisuje i stope doprinosa i poreza. Od tih postavki polazi i novi osnovni zakon o doprinosima i porezima, koji je u pripremi i koji treba da bliže odredi opšti pravac poreske politike i ovlašćenja republika i opština u njenom vođenju. Pri tom se polazi i od postavke da poreska politika i ubuduće treba da bude usmerena na prvom redu na stimuliranje daljeg unapređenja poljoprivredne proizvodnje.

IZVOR: Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji — »Službeni list FNRJ«, br. 64/45; Zakon o zemljišnom fondu opštenarodne imovine — »Službeni list FNRJ«, br. 22/53; Uredba o katastru zemljišta — »Službeni list FNRJ«, br. 43/53, i 13/61; Uputstvo o načinu utvrđivanja katastarskog prihoda — »Službeni list SFRJ«, br. 31/63; Uredba o porezu na dohodak (prečišćeni tekst) — »Službeni list FNRJ«, br. 22/61, i 42/62; Osnovni zakon o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu — »Službeni list FNRJ«, br. 19/55, 19/57, 52/58, i 52/59; Zakon o budžetima i finansiranju samostalnih ustanova — »Službeni list FNRJ«, br. 52/59, 23/61, i 52/61; Uredba o porezu na promet (prečišćeni tekst) — »Službeni list FNRJ«, br. 19/61; Tarifa poreza na promet (prečišćeni tekst) — »Službeni list FNRJ«, br. 19/61; Uredba o izmenama i dopunama takse tarife Zakona o taksama — »Službeni list FNRJ«, br. 6/56; Zakon o izmenama i dopunama Zakona o administrativnim taksama — »Službeni list FNRJ«, br. 53/62; Dokumentacija Saveznog sekretarijata za finansije.

M. Đ.

PROIZVODNJA I POTROŠNJA BELIH ŽITA

Proizvodnja belih žita — pšenice, raži, napolice, krupnika, ječma i ovasa — ne zadovoljava potrebe potrošnje. Naročito se oseća nedostatak hlebnih žita (pšenice, raži, napolice i krupnika), usled čega se znatne količine pšenice i pšeničnog brašna uvoze. Uzroci ovakvom stanju su višestruki. U prvom redu, promene u socijalnoj strukturi stanovništva uticale su da se način ishrane izmeni u pravcu povećanja potrošnje belih hlebnih žita na račun ranije uobičajene visoke potrošnje kukuruza.¹ Na povećanu potrošnju belih žita uticao je i porast stanovništva: od 1952. do 1963. broj stanovnika u zemlji povećao se za 13,5%. Pored toga, najveći deo proizvodnje belih žita (oko 76%) čini proizvodnja na individualnim gazdinstvima, koja je, i pored znatnog napretka u tehnologiji, još uvek ekstenzivna i uglavnom naturalna.

SETVENE POVRŠINE

U periodu 1958—1963. godine² ukupne površine pod belim žitima nisu znatnije menjane. Uz manje oscilacije, godišnje je belim žitima zasejavano oko 3 miliona hektara (ili oko 42% od ukupnih setvenih površina), odnosno preko 50% (u 1963. godini 55%) od ukupnih površina pod žitima. (Tabela 1.)

TABELA 1 — POVRŠINE POD BELIM ŽITIMA 1958—1963.

(U hiljadama hektara)

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Bela žita — ukupno	3.021	3.125	3.013	2.903	3.003	2.994
Hlebna žita	2.284	2.409	2.316	2.177	2.342	2.329
pšenica	1.990	2.130	2.060	1.960	2.130	2.140
raž	249	236	213	180	177	157
napolica i krupnik	45	43	43	37	35	32
Ječam	390	378	363	371	351	350
Ovas	347	338	334	355	310	315

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963; Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 151, 180, 217, 240 i 273; Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

U strukturi površina pod belim žitima najzastupljenije su površine pod hlebnim žitima, koje čine preko tri četvrtine (1958. godine 75,6%, a 1963. godine 77,8%) od ukupnih površina. Površine pod pšenicom, koje čine preko dve trećine (1958. godine 65,9%, a 1963. godine 71,5%) od ukupnih površina pod hlebnim žitima, bile su u porastu, dok su površine pod ostalim hlebnim žitima smanjene. S obzirom da u ishrani stanovništva preovlađuje pšenični hleb i da visokorodne sorte pšenice daju veće prosečne prinose, povećanje površina pod pšenicom predstavlja značajan napredak u rešavanju akutne nestašice hlebnih žita.

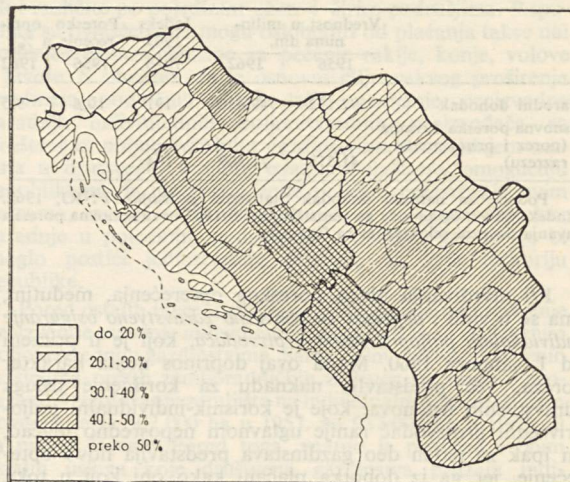
Na površine pod ostalim belim žitima otpada oko 23% (pod ječmom oko 12% i pod ovsom oko 11%) od ukupnih površina pod belim žitima.

Najveći deo površina pod belim žitima nalazi se na individualnim gazdinstvima, na kojima je u 1963. belim žitima bilo zasejano 2,571.000 hektara, odnosno 85,8%

¹ Vidi: »Isхрана stanovništva«, »Jug. pregled«, 1960, septembar, str. 367—374 (61—68).

² O kretanju proizvodnje belih žita do 1958. vidi: »Jug. pregled«, 1959, jul—avgust, str. 299—300 (73—74).

KARTOGRAM 1 — UČEŠĆE POVRŠINA POD BELIM ŽITIMA
U UKUPNIM ORANIČNIM POVRŠINAMA
PO SREZOVIMA U 1963.

od ukupnih površina. Površine pod hlebnim žitima iznosile su u isto vreme 1,977.000 ha, odnosno 84,9%, a od toga samo površine pod pšenicom 1,790.000 ha, ili 83,7% od ukupnih površina pod pšenicom.

Površine pod belim žitima na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima povećane su u periodu 1958—1963. za 70%. U ukupnim površinama belih žita u zemlji društvena poljoprivredna gazdinstva učestvovala su u 1963. sa 14,2%, prema 8,2% u 1958.

Učešće površina pod hlebnim žitima na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima u ukupnim površinama ove grupe useva povećano je od 6,8% u 1958. na 15,1% u 1963, dok su površine pod ječmom oscilirale a površine pod ovsom smanjene. (Tabela 2.)

TABELA 2 — POVRŠINE POD BELIM ŽITIMA NA DRUŠTVENIM
GAZDINSTVIMA 1958—1963.

(U hiljadama hektara)

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Bela žita — ukupno	249,2	281,4	312	348	396	423
Hlebna žita	156,2	210,4	245	250	329	352
pšenica	153	208	242	247	326	348
raž	3	2	2	2	2	3
napolica i krupnik	0,2	0,4	1	1	1	1
Ječam	59	40	39	55	46	48
Ovas	34	31	28	43	21	23

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 151, 180, 217, 240 i 273 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

PRINOSI

Prosečni prinos belih žita dostigao je u 1963. nivo dosad najrodnije godine (1959) i iznosio je 17,4 mtc/ha, tako da je u odnosu na 1958. veći za 51%, a u odnosu na 1962. za 16%. (Tabela 3.)

Zahvaljujući primeni savremene i moderne agrotehnike i kvalitetnog sortnog semena, na društvenim poljoprivrednim gazdinstvima postizani su znatno viši prosečni prinosi po jedinici površine nego na individualnim gazdinstvima. (Tabela 4.)

Prosečni prinos belih žita na društvenim gazdinstvima bio je redovno dvaput veći od prinosa na individualnim gazdinstvima. Prosečni prinos pšenice povećan je, međutim, poslednjih godina i na individualnim gazdinstvima. Na to povećanje je u prvom redu uticala proizvodna saradnja sa društvenim poljoprivrednim organizacijama, odnosno primena savremenije agrotehnike i povećana upotreba veštačkog đubriva i kvalitetnog sortnog semena.

TABELA 3 — PROSEČNI PRINOSI BELIH ŽITA 1958—1963.

	(U mtc/ha)					
	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Bela žita — ukupno	11,5	17,4	15,8	15,2	15,0	17,4
Hlebna žita	12,0	18,5	16,6	15,6	15,9	18,6
pšenica	12,3	19,4	17,3	16,1	16,5	19,4
raž	9,7	11,2	10,9	10,6	9,5	9,9
napolica i krupnik	9,6	11,2	10,7	11,9	10,7	10,6
Ječam	12,1	15,2	14,6	15,4	13,5	14,9
Ovas	7,5	12,0	11,2	12,2	9,8	10,9

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963; Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 151, 180, 217, 240 i 273 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

TABELA 4 — PROSEČNI PRINOSI BELIH ŽITA NA INDIVIDUALNIM I DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1958. I 1963.

	1958		1963	
	individualna gazdinstva	društvena gazdinstva	individualna gazdinstva	društvena gazdinstva
Bela žita — ukupno	10,6	21,6	15,2	30,4
Hlebna žita	11,2	22,7	16,2	31,9
pšenica	11,4	22,8	16,9	32,0
raž	9,7	14,5	9,8	19,7
napolica i krupnik	9,6	10,1	10,3	26,8
Ječam	10,2	22,3	13,1	26,4
Ovas	6,5	15,6	10,5	17,2

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 151 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

PROIZVODNJA

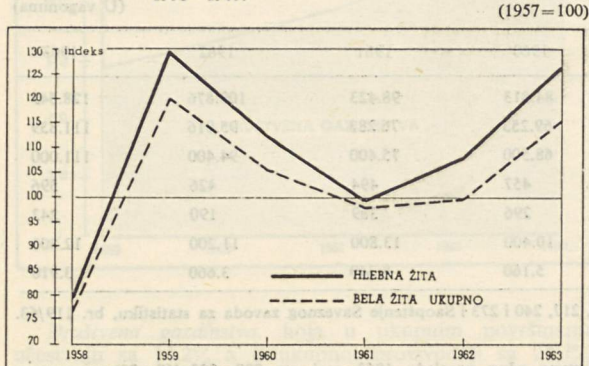
UKUPNA PROIZVODNJA. U 1963. u zemlji je proizvedeno ukupno 519.807 vagona belih žita, što je u odnosu na najrodniju godinu (1959) samo za 4,3% manje, a u odnosu na ostale godine znatno više: npr. u odnosu na 1958. za 50%, a u odnosu na 1962. za 15,6%. (Tabela 5.)

TABELA 5 — PROIZVODNJA BELIH ŽITA 1958—1963.

	(U vagonima)					
	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Bela žita — ukupno	346.320	542.223	475.120	440.790	449.630	519.807
Hlebna žita	273.420	444.323	384.920	340.490	371.630	433.007
pšenica	245.000	413.000	357.000	317.000	351.000	414.000
raž	24.100	26.500	23.300	19.100	16.900	15.600
napolica i krupnik	4.320	4.823	4.620	4.390	3.730	3.407
Ječam	47.000	57.500	52.900	57.100	47.500	52.300
Ovas	25.900	40.400	37.300	43.200	30.500	34.500

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963, Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 151, 180, 217, 240 i 273 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

GRAFIKON 1 — INDEKS PROIZVODNJE BELIH I HLEBNIH ŽITA 1958—1963.

U ukupnoj proizvodnji belih žita, najveći deo čini proizvodnja hlebnih žita. U 1963. ona je iznosila 83,4% od ukupne proizvodnje belih žita, prema 82% u 1959.

U okviru proizvodnje hlebnih žita preko 95% otpada na pšenicu, koje je u 1963. proizvedeno za oko 1.000 vagona više nego u 1959. godini.³

KARTOGRAM 2 — PROIZVODNJA PŠENICE PO SREZOVIMA U 1963.

Mada je pšenica oduvek imala dominantnu ulogu u proizvodnji belih, a posebno hlebnih žita, poslednjih godina, zahvaljujući uvođenju visokoprinosnih sorti, njen uticaj na povećanje proizvodnje postaje sve značajniji. Tako su, na primer, površine pod visokoprinosnim sortama pšenice povećane sa oko 320.000 ha (odnosno oko 15% od ukupnih površina pod pšenicom) u 1959. na oko 1.370.000 ha (odnosno 64% od ukupnih površina pod pšenicom) u 1963. U istom periodu prosečni prinosi ovih sorti bili su za oko dva puta veći od prosečnih prinosa ostalih sorti. Uporedo sa povećanjem površina povećavana je i ukupna proizvodnja visokoprinosnih sorti pšenice. U periodu 1959—1960. to povećanje iznosi 167,4%, a učešće tih sorti u ukupnoj proizvodnji pšenice povećano je sa 29,1% na 77,5%. (Tabela 6.)

TABELA 6 — POVRŠINE, PROIZVODNJA I PRINOSI VISOKOPRODNIH SORTI PŠENICE 1959—1963.

Godina	Površine			Proizvodnja			Prosečni prinosi u mtc/ha	
	ukupno (u hiljadama hektara)	indeks	% od ukupnih površina pod pšenicom	ukupno (u hiljadama vagona)	indeks	% od ukupne proizvodnje pšenice	visokoprinske sorte	ostale sorte
1959	320	100	15,0	120	100	29,1	38,0	16,2
1960	700	219,1	34,0	179	149,1	50,1	25,5	13,1
1961	892	279,2	45,5	200	166,6	63,1	22,4	10,9
1962	1.090	341,2	51,2	237	197,4	67,5	21,8	11,0
1963	1.370	428,8	64,0	321	267,4	77,5	23,4	12,1

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 180, 217, 240 i 273 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

Proizvodnja raži, napolice i krupnika opada uporedo sa smanjivanjem površina, dok je proizvodnja ječma i ovasa, uz izvesne oscilacije u pojedinim godinama, uglavnom na istom nivou.

³ O proizvodnji i potrošnji pšenice do 1959. vidi: »Jug. pregled«, 1959, januar, str. 17—22 (7—12).

Izvesne promene u strukturi proizvodnje belih, a posebno hlebnih žita, sa tendencijom povećanja proizvodnje pšenice kao osnovnog hlebnog žita, u osnovi su u skladu sa opštim naporima koji se ulažu da bi se zadovoljile povećane potrebe ishrane stanovništva.

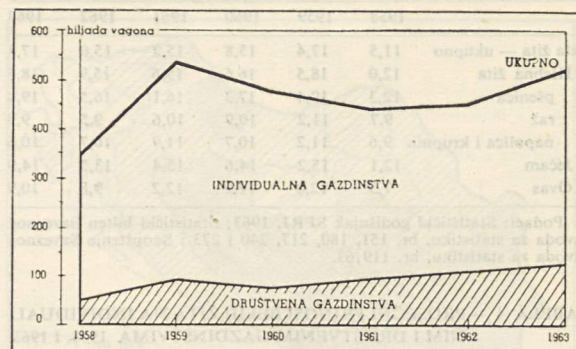
PROIZVODNJA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA. Društvena poljoprivredna gazdinstva iz godine u godinu postaju sve značajniji proizvođači belih žita. Ona su u 1963. postigla dosad rekordnu proizvodnju od 128.549 vagona belih žita, što predstavlja oko 25% od ukupne proizvodnje ove grupe žita u zemlji. Pri tom je posebno značajno da je proizvodnja rasla brže od povećanja površina pod ovim usevima, što pokazuje da je ona u prvom redu rezultat primene savremene agrotehnike i uvođenja visokorodnih sorti, odnosno povećanja prinosa. (Tabela 7.)

Od ukupne proizvodnje belih žita na ovim gazdinstvima najveći deo čini proizvodnja hlebnih žita (u 1963. godini 111.839 vagona, ili 87%), a u okviru hlebnih žita proizvodnja pšenice (u 1963. godini 99,3%). U odnosu na 1958, proizvodnja hlebnih žita je u 1963. povećana za preko 216%, a samo pšenice za preko 217%. Nivo proizvodnje hlebnih žita u 1963. na ovim gazdinstvima veći je od rekordne proizvodnje u 1959. za 38%. (Tabela 8.)

PROIZVODNJA NA INDIVIDUALNIM POLJOPRIVREDNIM GAZDINSTVIMA. Individualna gazdinstva još uvek daju tri četvrtine ukupne proizvodnje belih žita. Međutim, u 1963. ova je proizvodnja postignuta sa oko 85,8% od ukupnih površina pod ovom grupom useva. Iste godine u ukupnoj proizvodnji hlebnih žita ova gazdinstva su učestvovala sa preko 74%, a u ukupnoj proizvodnji pšenice sa preko 73%, ali na površini koja iznosi oko 84% od ukupnih površina pod pšenicom.

Zahvaljujući proizvodnoj saradnji sa društvenim poljoprivrednim organizacijama, proizvodnja pšenice po otimu održava se na istom nivou, ili neznatno povećava, i pored toga što se površine pod njom smanjuju. U 1963, na primer, kooperacijom je bilo obuhvaćeno 689.000 ha, odnosno 38% od ukupnih površina pod pšenicom na individualnim gazdinstvima. Sa ovih površina proizvedeno je 147.000

GRAFIKON 2 — PROIZVODNJA BELIH ŽITA PO VRSTAMA GAZDINSTAVA 1958—1963.

vagona, što iznosi 48,5% od ukupne proizvodnje pšenice na ovim gazdinstvima. Prosečni prinosi pšenice u kooperaciji (u 1963. godini 21,4 mtc/ha) znatno su viši od prinosa u proizvodnji van kooperacije (u 1963. za 42%).

U 1963. proizvedeno je u kooperaciji: ječma 7.220 vagona, ili 18,2% od ukupne proizvodnje na individualnim gazdinstvima, ovasa 2.710 vagona, ili 8,9%, i raži 552 vagona, ili 3,4% od ukupne proizvodnje na individualnim gazdinstvima.⁴

OTKUP

Otkup belih žita u stvari predstavlja otkup tržišnih viškova, od čijeg obima zavisi u prvom obezbeđenje potrebnih količina hlebnih žita za prehranu nepoljoprivrednog stanovništva.

Poslednjih godina otkupljene količine belih žita su u stalnom porastu. U 1963. one su iznosile preko 1,640.000 tona, odnosno oko 500.000 tona više nego u 1959. Od toga

TABELA 7 — UČEŠĆE DRUŠTVENIH GAZDINSTAVA U UKUPNIM POVRŠINAMA I PROIZVODNJI BELIH ŽITA 1958—1963.

(U procentima)

	1958		1959		1960		1961		1962		1963	
	površina	proizvodnja	površina	proizvodnja	površina	proizvodnja	površina	proizvodnja	površina	proizvodnja	površina	proizvodnja
Bela žita — ukupno	8,2	15,6	9,0	18,1	10,4	17,9	12,0	22,3	13,2	24,4	14,2	24,7
hlebna žita	6,8	12,9	8,7	18,2	10,6	18,0	11,5	22,4	14,0	25,6	15,1	25,8
pšenica	7,7	14,3	9,8	19,5	11,7	19,2	12,6	23,8	15,3	26,9	16,3	26,8

Podaci: Obračunato na osnovu podataka u tabelama 1, 2, 5 i 8.

TABELA 8 — PROIZVODNJA BELIH ŽITA NA DRUŠTVENIM GAZDINSTVIMA 1958—1963.

(U vagonima)

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Bela žita — ukupno	53.932	98.380	84.813	98.423	109.876	128.549
Hlebna žita	35.362	80.960	69.253	76.283	95.016	111.839
pšenica	35.000	80.400	68.500	75.400	94.400	111.000
raž	347	370	457	494	426	596
napolica i krupnik	15	190	296	389	190	243
Ječam	13.070	11.100	10.400	13.800	11.200	12.800
Ovas	5.500	6.320	5.160	8.340	3.660	3.910

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 151, 180, 217, 240 i 273 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 119/63.

⁴ Opširnije o kooperaciji vidi: »Rezultati proizvodne saradnje u ratarstvu«, »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 228—233 (68—73).

na otkup sa društvenih poljoprivrednih gazdinstava otpada preko 1,130.000 tona, ili 69%. U otkupljenim količinama pšenice učešće društvenih gazdinstava je još veće. U 1963. sa ovih gazdinstava je otkupljeno preko milion tona, ili 70% od ukupnog otkupa pšenice. (Tabela 9.)

TABELA 9 — OTKUPLJENE KOLIČINE BELIH ŽITA 1959—1963. PO VRSTAMA GAZDINSTAVA

	1959	1960	1961	1962	1963
(U tonama)					
Bela žita — ukupno	1,151.705*	1,118.044*	1,179.353	1,293.912	1,640.103
sa društvenih gazdinstava	587.283	674.822	769.450	925.692	1,131.360
sa individualnih gazdinstava	564.422	443.222	409.903	368.220	508.743
Pšenica i raž	1,063.591**	1,030.089**	988.135	1,164.905	1,500.757
sa društvenih gazdinstava	534.433**	625.459**	677.699	837.718	1,045.538
sa individualnih gazdinstava	529.158**	404.630**	310.436	327.187	455.219
Ječam	42.970***	41.181***	125.580	89.976	104.369
sa društvenih gazdinstava	28.946***	25.604***	60.153	65.449	69.171
sa individualnih gazdinstava	14.024***	15.577**	65.427	24.527	35.198
Ovas	45.144	46.774	65.638	39.031	34.977
sa društvenih gazdinstava	23.904	23.759	31.598	22.525	16.651
sa individualnih gazdinstava	21.240	23.015	34.040	16.506	18.326

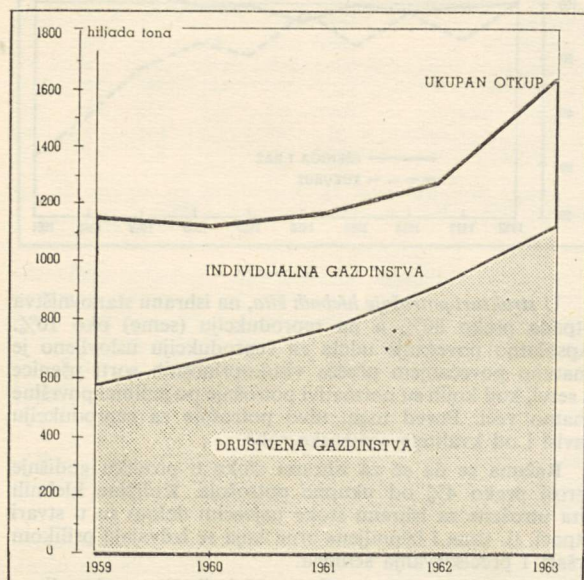
* Bez semenske pšenice i pivarskog ječma.

** Bez semenske pšenice.

*** Bez pivarskog ječma.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 287 i 289 i Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, br. 27/64.

GRAFIKON 3 — OTKUP BELIH ŽITA PO VRSTAMA GAZDINSTAVA 1959—1963.

Društvena gazdinstva, koja u ukupnim površinama učestvuju sa 14,2% a u ukupnoj proizvodnji sa 24,7%, daju preko dve trećine tržišnih viškova belih žita. (Tabela 10.)

TABELA 10 — STRUKTURA OTKUPA BELIH ŽITA PREMA VRSTI GAZDINSTAVA 1959—1963.

	1959	1960	1961	1962	1963
(U %)					
Bela žita — ukupno					
sa društvenih gazdinstava	51,0	60,4	65,2	71,5	69,0
sa individualnih gazdinstava	49,0	39,6	34,8	28,5	31,0
Pšenica i raž					
sa društvenih gazdinstava	50,2	60,7	68,5	71,9	70,0
sa individualnih gazdinstava	49,8	39,3	31,5	28,1	30,0
Ječam					
sa društvenih gazdinstava	67,4	62,2	47,9	72,7	66,3
sa individualnih gazdinstava	32,6	37,8	52,1	27,3	33,7
Ovas					
sa društvenih gazdinstava	53,0	50,8	48,1	57,7	47,6
sa individualnih gazdinstava	47,0	49,2	51,9	42,3	52,4

Podaci: obračunato na osnovu podataka u tabeli 9.

Prodajom belih žita poljoprivredna gazdinstva ostvaruju preko 13% od vrednosti otkupa svih poljoprivrednih proizvoda, odnosno 65%—75% (u zavisnosti od rodnosti godine) od vrednosti ostvarene prodajom svih vrsta žita.

Odnos površina, proizvodnje i otkupa pokazuje da je u periodu 1958—1963. sa manjih površina (indeks 1963/1957 = 97,1) postignuta znatno veća proizvodnja (indeks 129,0) i ostvaren znatno veći otkup (indeks 251,0). (Tabela 11.)

TABELA 11 — INDEKSI POVRŠINA, PROIZVODNJE I OTKUPA BELIH ŽITA 1958—1963.

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
(1957 = 100)						
Bela žita — ukupno						
površina	97,8	101,3	97,6	94,1	98,7	97,1
proizvodnja	86,0	134,6	117,9	109,4	111,6	129,0
otkup	69,1	176,3	171,1	180,5	198,0	251,0
Hlebna žita						
površina	100,4	105,9	101,8	95,7	103,0	102,4
proizvodnja	79,7	129,6	112,8	99,3	108,4	126,3
otkup	71,8	198,3	192,1	184,3	217,2	280,0

Podaci: obračunato na osnovu podataka u tabelama 1, 5, 9.

Na znatno brži porast otkupa uticali su pored povećanja proizvodnje i drugi faktori, a u prvom redu veće otkupne cene i brzi porast otkupa sa društvenih gazdinstava.

CENE

Prosečne otkupne cene⁵ jednog kilograma belih žita bile su poslednjih godina u porastu, što pokazuju podaci o otkupnim cenama pšenice, ječma i ovasa. (Tabela 12.)

TABELA 12 — PROSEČNE OTKUPNE CENE PŠENICE, JEČMA I OVSA 1959—1963.

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
(U din., po kg)						
Pšenica	32,8	30,0	30,9	34,9	40,9	43,0
Ječam	28,9	27,6	28,6	35,1	35,7	39,0
Ovas	27,0	25,6	23,0	30,2	33,9	41,0

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 273 i 303.

⁵ Prosečne otkupne cene su cene koje postižu individualni proizvođači za poljoprivredne proizvode isporučene zemljoradničkim zadrugama, a prosečne prodajne cene su cene koje postižu poljoprivredne organizacije (poljoprivredna dobra, kombinati, seljačke radne zadruge i ekonomije) prilikom isporuke vlastitih proizvoda. Ova isporuka ima tretman isporuke na veliko. Prosečne prodajne cene postižu i zemljoradničke zadruge prilikom isporuke sopstvenih proizvoda i proizvoda otkupljenih od individualnih proizvođača. Ove cene su po pravilu redovno više od otkupnih, jer pored marže, sadrže i namenski deo vrednosti koji služi za proširenu reprodukciju.

Prosečne prodajne cene⁵ koje su postizale društvene poljoprivredne organizacije redovno su bile veće od prosečnih otkupnih cena za individualne proizvođače. U 1963. prosečne prodajne cene su iznosile: za pšenicu 46,8 din., za ječam merkantilni 48,2 din. i za ovas 49,8 din. po kilogramu.⁶

Za pšenicu i raž iz roda 1962. društvene poljoprivredne organizacije su, pored garantovane otkupne cene od 38 din. po kg, dobijale i premiju od 10 din. po kg za količine isporučene do 4. oktobra 1962, a za količine isporučene posle 5. oktobra 1962. premiju od 2 din.⁷

UVOZ I IZVOZ

S obzirom da proizvodnja belih žita ne zadovoljava potrebe, deficit se nadoknađuje iz uvoza. Iz istih razloga, izvoze se samo relativno male količine. (Tabela 13.)

TABELA 13 — UVOZ I IZVOZ BELIH ŽITA I BRAŠNA 1958—1963. (U vagonima)

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Uvoz						
Bela žita — ukupno	73.900	101.517	6.790	74.504	74.880	150.776
pšenica i raž	73.900	101.000	6.790	74.500	73.500	143.880
ječam	—	517	3	2	1.380	6.896
ovas	—	—	—	2	—	0
Brašno	5.880	6.830	6.460	5.280	4.650	3.250
Izvoz						
Bela žita — ukupno	11.780	4.500	15.748	513	2.158	3
pšenica i raž	10	1.720	15.700	3	0	0
ječam	8.230	1.330	—	510	1.510	3
ovas	3.450	1.450	48	—	648	—

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine.

U 1963. uvezeno je 150.776 vagona belih žita (dosad rekordna količina) u vrednosti od 33.525,2 miliona din., što čini oko 10,6% od vrednosti ukupnog uvoza, odnosno 53,2% od vrednosti uvoza poljoprivrednih proizvoda, a 75,5% od vrednosti uvoza ratarskih proizvoda. Ako se, međutim, vrednosti uvoza belih žita doda i vrednost uvezenog brašna, koja iznosi 1.105,7 miliona din., na uvoz belih žita otpada oko 10,9% od vrednosti ukupnog uvoza.

U strukturi uvoza pšenica zauzima prvo mesto, a pojedinih godina ona je jedino i uvožena. U 1963. uvezeno je 143.880 vagona pšenice, a zajedno sa uvezenim količinama brašna (preračunatim u zrno⁸) 148.050 vagona, što u odnosu na proizvodnju u 1963. predstavlja 35,8%.

U istom periodu izvožene su neznatne količine belih žita. Značajnije količine su izvezeno u 1960. godini — 15.748 vagona, uglavnom pšenice, i u 1958. godini — 11.780 vagona, od čega ječma 8.230 vagona (70,6%) i ovasa 3.450 vagona (29,3%).

POTROŠNJA

Najveći deo hlebnih žita troši se za ishranu stanovništva, dok se ječam i ovas uglavnom troše za ishranu stoke a neznatne količine u industriji piva i za proizvodnju ovsenih pahuljica.

POTROŠNJA HLEBNIH ŽITA. Potrošnja hlebnih žita je u stalnom porastu. Na to je uticalo više faktora, od kojih su najznačajniji povećanje broja stanovnika i promene u načinu ishrane. Od 1952. do 1963. broj stanovnika je povećan za 2.267.000, ili za 13,5%. Samo ovo povećanje

broja stanovnika uticalo je da se potrošnja hlebnih žita poveća za preko 45.000 vagona. Na povećanje potrošnje uticale su i promene u strukturi ishrane, tj. smanjenje potrošnje kukuruza na račun hlebnih žita. (Tabela 14.)

TABELA 14 — POTROŠNJA HLEBNIH ŽITA I KUKURUZA PO STANOVNIKU 1952—1961. (U kg)

Godina	Pšenica i raž			Kukuruz		
	brašno	zrno*	indeks potrošnje zrna	brašno	zrno*	indeks potrošnje zrna
1952	133,1	173,0	100	58,5	64,5	100
1953	132,7	172,5	99,7	50,4	55,9	86,1
1954	129,6	168,5	97,4	56,7	62,9	96,9
1955	132,0	171,6	99,2	48,6	53,9	83,0
1956	122,4	159,1	92,0	55,8	61,9	95,3
1957	132,2	171,9	99,4	46,8	51,9	79,9
1958	130,6	169,8	98,1	48,6	53,9	83,0
1959	140,4	182,5	105,5	43,2	48,0	74,0
1960	148,2	192,7	111,4	32,6	36,2	55,7
1961	153,4	199,4	115,3	25,8	28,4	44,0

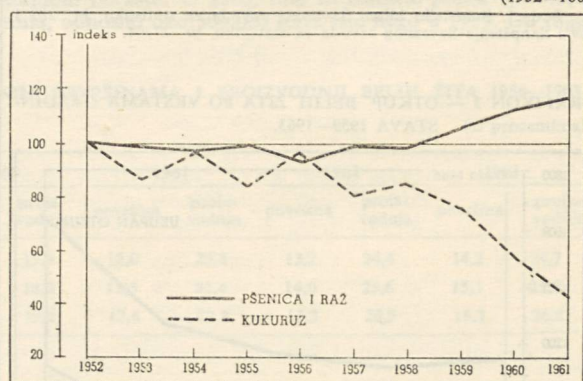
* Preračun brašna u zrno izvršen: za pšenicu u odnosu 1:1,3 a za kukuruz u odnosu 1:1,11.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963.

Pored toga, povećanje učešća visokoprinosnih sorti u potrošnji, koje po pravilu imaju manji stepen ekstrakcije od domaćih sorti pšenice, uticalo je na apsolutno povećanje potrošnje.

Iz svih ovih razloga, potrošnja pšenice je od 1952. povećana za blizu 137.000 vagona, odnosno za oko 53%.

GRAFIKON 4 — INDEKS POTROŠNJE PŠENIČNOG I KUKURUZNOG BRAŠNA PO STANOVNIKU 1952—1961. (1952=100)

U strukturi potrošnje hlebnih žita, na ishranu stanovništva otpada preko 80%, a na reprodukciju (seme) oko 10%. Apsolutno povećanje uдела za reprodukciju uslovljeno je znatnim povećanjem učešća visokoprinosnih sorti pšenice u setvi, kod kojih su normativi potrošnje po jedinici površine znatno veći. Pored toga, nivo potrošnje za reprodukciju zavisi i od kvaliteta semenske robe.

Računa se da se za ishranu stoke u proseku godišnje utroši preko 4% od ukupne potrošnje. Količine hlebnih žita utrošene za ishranu stoke najvećim delom su u stvari otpaci, tj. sitna i izlomljena zrna koja se izdvajaju prilikom vršaja i prečišćavanja semena.

S obzirom da se najveći deo hlebnih žita proizvodi na individualnim gazdinstvima, koja po pravilu nemaju savremene i uređene smeštajne prostore za njihovo čuvanje, računa se da najmanje oko 4,0% od ukupne potrošnje otpada na gubitke prilikom uskladištenja i manipulacije.

⁶ Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 303.

⁷ »Službeni list SFRJ«, br. 31/62, 40/62, 10/63, 17/63, 1/64.

⁸ Preračunavanje brašna u zrno izvršeno u odnosu 1:1,3, što predstavlja stepen ekstrakcije od 77%.

Pored toga, i višestruka manipulacija istim količinama žita utiče da su rasturi relativno visoki. (Tabela 15.)

TABELA 15 — STRUKTURA POTROŠNJE I GUBICI HLEBNIH ŽITA 1961—1963.

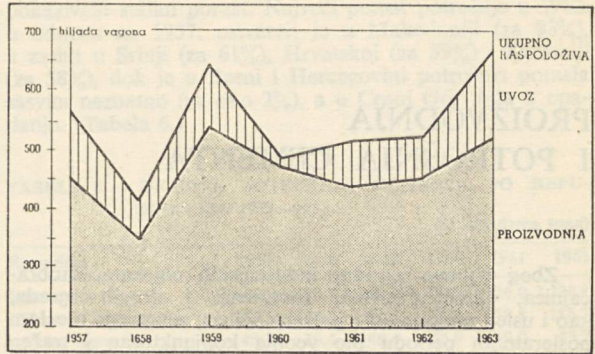
	1961		1962		1963	
	vagona	%	vagona	%	vagona	%
Ukupno	452.403	100	476.090	100	489.600	100
Za ishranu ljudi*	370.600	81,9	390.000	82,0	394.700	80,6
Za reprodukciju*	45.000	10,0	48.000	10,1	51.400	10,5
Za ishranu stoke**	20.000	4,4	19.200	4,0	22.000	4,5
Izvoz	3	0	—	—	—	—
Gubici prilikom manipulacije i usklađivanja**	16.800	3,7	18.890	3,9	21.500	4,4
Razlika (proizvodnja minus potrošnja)	—111.913	—	—104.460	—	—56.593	—

* Obračun autora na osnovu uobičajenih normativa: za ishranu uzeto je u 1961. godini 199,4 kg a u 1962. i 1963. godini 206,7 kg zrna po stanovniku, što je u skladu sa potrošnjom brašna; za reprodukciju (seme) uzeto je od 210 do 240 kg po ha, u zavisnosti od učešća visokoprinosnih sorti u strukturi setve.

** Procena autora.

S obzirom da proizvodnja pokazuje tendencije oscilacije, a potrošnja konstantan porast, razlike između pro-

GRAFIKON 5 — STRUKTURA UKUPNO RASPOLOŽIVIH KOLIČINA BELIH ŽITA 1957—1963.

izvodnje i potrošnje su nejednake i nadoknađuju se uvozom, U 1961. npr. potrošnja hlebnih žita bila je za 32,9% viša od proizvodnje, u 1962 za 28%, a u 1963, usled relativno visoke proizvodnje, za 13%.

M. P.

PROIZVODNJA I POTROŠNJA CEMENTA

Zbog obimne izgradnje industrijskih objekata, saobraćajnica, administrativnih, stambenih i drugih zgrada, kao i usled mogućnosti i potreba izvoza, cement je u celom posleratnom periodu bio veoma konjunkturan i tražen proizvod. U pojedinim periodima, i pored visokog stepena korišćenja proizvodnih kapaciteta, nisu mogle biti zadovoljene sve potrebe, zbog čega je cement i uvožen.

U periodu 1957—1963. porast proizvodnje cementa bio je spor i u neskladu sa razvojem privrede u celini, a posebno industrije, zbog čega, i pored uvoza, nisu mogle biti podmirene potrebe zemlje. I lokacija industrije cementa je nepovoljna, što se odražava na nedovoljnu snabdevenost pojedinih područja. Zbog toga se prema prvim sagledavanjima pravaca razvoja proizvodnje u Društvenom planu 1964—1970. razvoju industrije cementa posvećuje posebna pažnja i računa se da će se u tom periodu njeni kapaciteti više nego udvostručiti.

PROIZVODNJA

U odnosu na 1939. proizvodnja cementa je već u 1947. povećana za 63,3%, a u 1963. više nego četvorostručena. U periodu 1957—1963. godine¹ proizvodnja cementa je povećana za 42,6%. (Tabela 1.)

TABELA 1 — PROIZVODNJA CEMENTA 1939—1963.

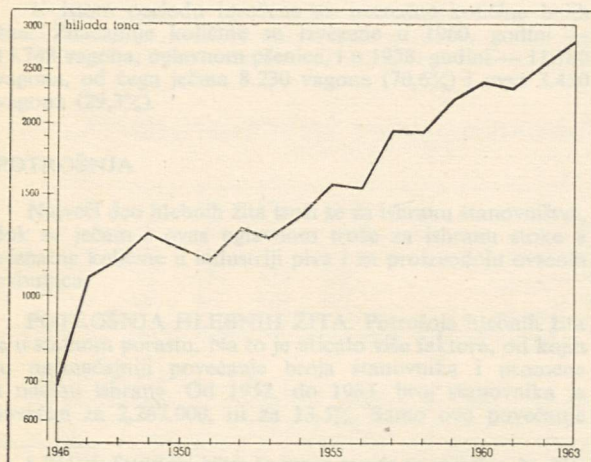
(U hiljadama tona)

	1939*	1946—1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Proizvodnja	663	1.248	1.982	1.967	2.221	2.398	2.336	2.519	2.826
Indeks	33,4	62,9	100	99,2	112,1	121,0	117,9	127,1	142,6

* Podaci samo za predratnu teritoriju Jugoslavije. Sa krajevima pripojenim posle rata proizvodnja je u 1939. iznosila 894 hiljade tona.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1963; za 1963. »Indeks« Saveznog zavoda za statistiku, br. 2/1964.

GRAFIKON I — PROIZVODNJA CEMENTA 1946—1963.

¹ O cementnoj industriji do 1957. vidi: »Jug. pregled«, 1958, jul—avgust, str. 299—302 (71—74).

Razvoj industrije cementa u Jugoslaviji znatno zaostaje ne samo za razvojem ove industrije u svetu² već i za razvojem domaće industrije u celini.

Po vrstama, učešće portland cementa (PC 250) u ukupnoj proizvodnji je približno na nivou učešća ove vrste cementa u industrijski razvijenim zemljama. Ostale kvalitetnije vrste cementa učestvuju sa nižim procentom, ali imaju tendenciju postepenog povećanja. (Tabela 2.)

TABELA 2 — STRUKTURA PROIZVODNJE CEMENTA PO VRSTAMA 1957—1962.

(U procentima)

Vrsta cementa*	1957	1961	1962
PC 250	60,4	55,4	57,9
PC 350	36,7	38,5	36,4
PC 450	1,2	2,9	3,3
P (Pucolan)	0,9	2,3	1,4
L 700	0,8	0,8	0,9
Beli	—	0,1	0,1

* Brojevi znače otpornost na pritisak posle 28 dana izražen u kg/cm², po metodi ispitivanja s plastičnim malterom.

Podaci: Stručno udruženje industrije cementa Jugoslavije.

Struktura proizvodnje po pojedinim vrstama cementa uglavnom je posledica strukture vrsta peći (vertikalnih i rotacionih), a delimično i odnosa cena pojedinih vrsta cementa. Ovaj odnos se, međutim, iz godine u godinu poboljšava u korist proizvodnje klinkera u rotacionim pećima. Tako je, na primer, u 1955. proizvodnja klinkera u rotacionim pećima iznosila 47%, a u 1962. godini 63%.

Obim proizvodnje po republikama odgovara teritorijalnom rasporedu fabrika cementa. Najveće količine cementa proizvode se u Hrvatskoj (57% proizvodnje u 1962), a zatim u Srbiji (30,6%), Sloveniji (12%) i Makedoniji (5,4%). (Tabela 3.)

TABELA 3 — PROIZVODNJA CEMENTA PO REPUBLIKAMA 1957—1963.

(U hiljadama tona)

Republika	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Jugoslavija	1.982	1.967	2.221	2.398	2.336	2.519
Bosna i Hercegovina	—	—	—	11	8	—
Hrvatska	1.110	1.071	1.211	1.291	1.242	1.310
Makedonija	21	64	91	107	116	137
Slovenija	220	218	199	201	202	302
Srbija	631	614	720	788	768	770
uže područje	264	293	311	326	316	337
Kosovo i Metohija	55	50	82	100	82	90
Vojvodina	312	271	327	362	370	343

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 169 (za 1957, 1958. i 1959) i br. 272 (za 1960, 1961. i 1962).

Lokacija industrije cementa nije, međutim, adekvatna potrošačkim rejonima, što utiče na povećanje troškova transporta. Tako, na primer, u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori nema nijedne fabrike cementa, zbog čega je snabdevanje ovih područja neravnomernije. Na neusklađenost u rasporedu kapaciteta ukazuje upoređenje strukture stanovništva i strukture proizvodnje cementa po republikama. Proizvodnja cementa po stanovniku iznosila je u 1962. u Hrvatskoj 312,1 kg, u Makedoniji 95,6 kg, u Sloveniji 188,2 kg, i u Srbiji 99,5 kg. Prosek proizvodnje po stanovniku za celu zemlju iznosio je u istoj godini 133,7 kg.

Produktivnost rada, merena proizvodnjom po 1 zaposlenom (u industriji cementa bilo je u 1962. ukupno 7.344 zaposlena,

² Tako je, na primer, u 1961. u odnosu na 1947. proizvodnja cementa povećana u svetu za 3,9 puta, a u Jugoslaviji za oko 2,2 puta. U odnosu na 1948. proizvodnja cementa u 1961. bila je veća: u Austriji za oko 4,3 puta, u Bugarskoj 4,6, u Grčkoj 6,4, u Italiji 5,4, u Rumuniji 5, a u Jugoslaviji samo za 2 puta.

i to 3.977 radnika i 3.367 režijskog osoblja), porasla je u 1962. u odnosu na 1957. za 23,4%. (Tabela 4.)

TABELA 4 — PROIZVODNJA CEMENTA PO 1 ZAPOSLENOM 1957—1962.

Godina	Proizvodnja	
	po 1 proizvodnom radniku	po 1 ukupno zaposlenom
1957	459	278
1958	457	276
1959	596	310
1960	570	324
1961	619	309
1962	633	343

Podaci: Godišnji izveštaj za 1962. Udruženja jugoslovenskih proizvođača cementa »Jucema«.

Produktivnost merena utroškom radnih sati po toni cementa takođe pokazuje stalan porast. U 1962. za proizvodnju 1 tone cementa utrošeno je 5,6 časova, prema 7,5 časova u 1957. Produktivnost rada merena na ovaj način porasla je u 1962. u odnosu na 1957. za 25,4%.

POTROŠNJA

DOMAĆA POTROŠNJA. Pretežan deo proizvodnje cementa plasira se na domaćem tržištu, a raspoložive količine za domaću potrošnju pokazuju stalan porast, sa izuzetkom 1962. Ove količine povećane su u 1962. u odnosu na 1957. za 50,9%. (Tabela 5.)

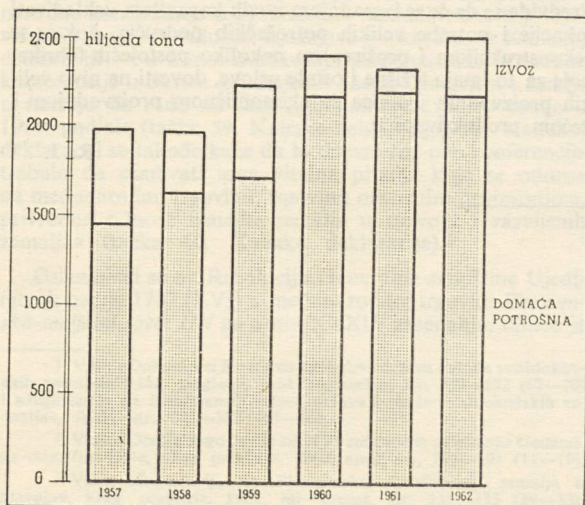
TABELA 5 — RASPOLOŽIVE KOLIČINE CEMENTA ZA DOMAĆU POTROŠNJU 1957—1962.

Godina	Raspoloživo za domaću potrebu*
	(U hiljadama tona)
1957	1.455
1958	1.617
1959	1.732
1960	2.182
1961	2.356
1962	2.196

* Proizvodnja plus uvoz minus izvoz.

Podaci: Obračun autora na osnovu podataka Statističkog godišnjaka SFRJ, 1963. i Statistike spoljne trgovine SFRJ za odnosne godine.

GRAFIKON [2 — RASPODELA DOMAĆE PROIZVODNJE CEMENTA 1957—1962.

U okviru raspoloživih količina kretala se i potrošnja cementa (razlike između raspoloživih količina i potrošnje odnose se na prelazne zalihe). Ona je u periodu 1957—1962. pokazivala stalan porast. Najveći porast potrošnje u 1962. u odnosu na 1957. ostvaren je u Makedoniji (za 83%), a zatim u Srbiji (za 61%), Hrvatskoj (za 59%) i Sloveniji (za 58%), dok je u Bosni i Hercegovini potrošnja porasla sasvim neznatno (za oko 2%), a u Crnoj Gori bila u opadanju. (Tabela 6.)

TABELA 6 — UKUPNA POTROŠNJA CEMENTA PO REPUBLIKAMA 1957—1962.

Republika	Proizvodnja					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Jugoslavija	1.445,6	1.570,5	1.767,3	2.170,5	2.326,0	2.220,8
Bosna i Hercegovina	176,0	173,5	191,6	246,5	218,8	186,2
Crna Gora	48,1	36,4	48,4	56,9	60,0	43,7
Hrvatska	472,1	551,2	509,9	686,1	797,0	752,7
Makedonija	84,8	98,7	112,9	119,2	139,5	155,1
Slovenija	219,7	248,0	294,2	326,3	307,9	346,7
Srbija	444,9	502,7	610,3	735,5	802,8	717,9

Podaci: Dokumentacija Udruženja jugoslovenskih proizvođača cementa „Incema“.

Potrošnja cementa po stanovniku³ znatno varira i po republikama i po godinama. Ona je po stanovniku u Sloveniji i Hrvatskoj znatno viša nego u ostalim republikama. (Tabela 7.)

TABELA 7 — POTROŠNJA CEMENTA PO STANOVNIKU PO REPUBLIKAMA 1957—1962.

Republika	Potrošnja					
	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Jugoslavija	81,4	87,5	97,5	118,5	125,5	117,0
Bosna i Hercegovina	56,6	54,8	59,5	76,6	66,8	55,9
Crna Gora	105,5	78,5	102,5	122,4	127,3	91,1
Hrvatska	116,1	124,7	123,6	166,5	191,7	178,2
Makedonija	63,5	73,6	83,7	85,6	99,4	109,1
Slovenija	143,1	160,7	189,8	207,3	193,9	215,0
Srbija	61,4	68,8	82,6	97,4	105,1	92,5

Podaci: Obračunato na osnovu podataka u tabeli 6.

Razlike u potrošnji po republikama delimično su posledica razlika u stepenu privrednog razvoja, a delimično i delovanja faktora koji uslovljavaju snabdevenost (lokacije odnosno troškova transporta).

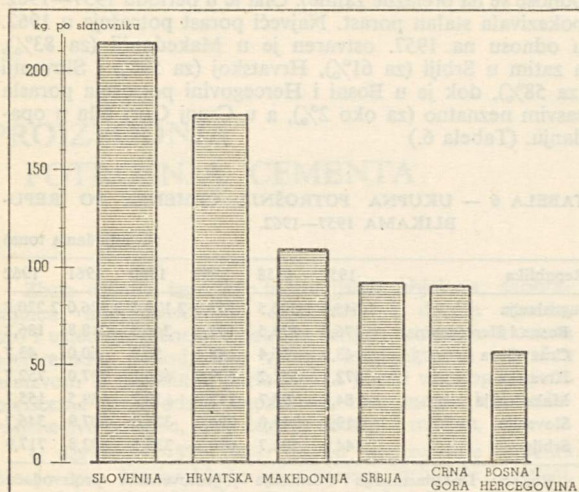
Cene cementa, kao proizvoda bazične industrije, nalaze se pod kontrolom. U periodu 1957—1960 (do 3. VIII) cene su bile plafonirane na različitim nivou po preduzećima-proizvođačima. Prosečna prodajna cena proizvođača (po toni) iznosila je u 1957. godini 10.563 din., u 1958. godini 10.592, u 1959. godini 10.670, a u 1960. godini 11.980 din. Krajem 1960. određene su jedinstvene cene cementa za sve proizvođače, i one iznose (u dinarima po 1 toni):

PC 250	12.000
PC 350	13.400
PC 450	14.800
aluminatni cement	23.000
beli cement	32.000

Od 1962. cene za aluminatni i beli cement formiraju se slobodno. U 1962. prosečna cena za aluminatni cement iznosila je 25.993, a za beli cement 35.000 din. po toni.

³ Potrošnja cementa po stanovniku u Jugoslaviji niža je od potrošnje u susjednim i nizu drugih zemalja. Tako je, na primer, u 1961. potrošnja po stanovniku iznosila u Italiji 360 kg, u Austriji 415 kg, u Grčkoj 210 kg, u SSSR 230 kg, u CSSR 390 kg, u Poljskoj 220 kg, u Istočnoj Nemačkoj 300 kg, itd.

GRAFIKON 3 — POTROŠNJA CEMENTA PO STANOVNIKU PO REPUBLIKAMA U 1962.

Sistem jedinstvenih cena ne pogoduje proizvođačima, jer njihova akumulaciona sposobnost proizlazi isključivo iz razlike u proizvodnim troškovima, koji su u industriji cementa po fabrikama uglavnom fiksni. U ovakvim uslovima u težem su položaju fabrike sa zastarelim osnovnim sredstvima, kao i nove fabrike opterećene visokim anuitetima.

IZVOZ I UVOZ. Jugoslavija spada u red tradicionalnih izvoznika cementa. Pre rata su fabrike (locirane u svoje vreme u priobalnom pojasu), zbog niske domaće potrošnje, bile orijentisane pretežno na izvoz. Izvoz je u 1935, na primer, izuzetno dostigao maksimum od 472 hiljade tona, ili oko 50% od ukupne proizvodnje (računajući i fabrike u krajevima koji su pripojeni Jugoslaviji posle rata).

U posleratnom periodu izvoz je po godinama bio veoma različit i kretao se između 5,7% i 27% od ukupne proizvodnje. Maksimalan posleratni izvoz ostvaren je u 1957, kada je izvezeno oko 512 hiljada tona. I u posleratnom periodu kao izvoznici pojavljuju se priobalne fabrike cementa («Dalmacija cement», Pula, Koromačno i Umag).

Cement je uvožen u znatno manjem obimu, i to samo u sezoni povećane potražnje na domaćem tržištu. (Tabela 8.)

Oscilacije izvezenih količina po godinama posledica su povremenih restriktivnih mera, koje su imale za cilj smanjenje izvoza radi podmirivanja domaćih potreba.

Regionalna struktura izvoza podložna je znatnim promenama. Za razliku od stanja u 1957. i ranijim godinama, kada su najveće količine izvožene u evropske i azijske zemlje, poslednjih godina najznačajnije mesto u izvozu zauzimaju zemlje Afrike, a zatim evropske i azijske zemlje. (Tabela 9.)

U 1957. cement je izvožen u 23, a u 1962. u 34 zemlje. U 1962. najviše cementa je izvezeno u Libiju (54.000 t), Kuvajt (41.070 t), Liberiju (33.380 t), Ganu (31.450 t) i Maltu (31.957 t).

TABELA 8 — IZVOZ I UVOZ CEMENTA 1957—1963.

(Količine u hiljadama tona; vrednost u milionima din. po kursu 1 \$ = 300. din.)

Godina	Izvoz		Uvoz	
	količina	vrednost	količina	vrednost
1957	529	1.832	1	4,3
1958	350	1.073	0,3	0,5
1959	521	1.537	32	128,6
1960	227	774	11	31,2
1961	134	503	154	387,5
1962	337	1.076	14	37,0
1963	265	946	22	90,2

Podaci: Statistika spoljne trgovine za odnosne godine; za 1963. neobjavljeni podaci Saveznog zavoda za statistiku.

TABELA 9 — REGIONALNA STRUKTURA IZVOZA 1957—1962. (U procentima)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Ukupan izvoz	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Evropa	44,4	34,9	32,6	25,4	33,2	29,9
Afrika	7,6	31,4	17,2	39,4	13,7	48,2
Azija	46,6	31,3	46,0	30,4	5,8	21,1
Severna i Srednja Amerika	1,3	2,3	2,3	4,3	6,5	0,8
Južna Amerika	0,1	0,1	1,9	0,5	0,8	—

Podaci: Obračunato na osnovu podataka Statistike spoljne trgovine za odnosne godine.

Najveće količine cementa uvezene su u 1961, i to uglavnom iz Rumunije (a manje količine iz Bugarske i drugih zemalja). U 1962. najveće količine uvezene su iz Bugarske (oko 10.000 t) i Rumunije (oko 4.000 t).

* * *

U narednom periodu očekuje se znatno brži razvoj stambene izgradnje, izgradnje javnih i školskih zgrada, zatim krupnih industrijskih i hidroenergetskih objekata, puteva, pruga i dr. Pored toga, u građevinarstvu sve brže dolazi do preorijentacije sa tradicionalnog na savremeniji način građenja uz veću primenu prefabrikovanih montažnih elemenata, što će uticati na povećanje proizvodnje, proširenje asortimana i poboljšanje kvaliteta cementa.

Povećane potrebe domaće potrošnje postojeća industrija cementa ne može zadovoljiti, zbog čega predstoji izgradnja novih kapaciteta i rekonstrukcija nekih fabrika. Prema prvim sagledavanjima pravaca razvoja proizvodnje u Društvenom planu 1964—1970, računa se da će se u tom periodu kapaciteti povećati na 6 miliona tona godišnje. Predviđa se da će se izgradnjom novih kapaciteta usklađivati lokacije i potrebe velikih potrošačkih područja, dok će se rekonstrukcijom i proširenjem nekoliko postojećih fabrika, koje za to imaju tržišne i ostale uslove, dovesti na nivo velikih proizvodnih jedinica sa ekonomičnom proizvodnjom i većom produktivnošću.

R. J.

PRIPREME ZA KONFERENCIJU UJEDINJENIH NACIJA O TRGOVINI I RAZVOJU

Konferencija šefova država i vlada vanblokovskih zemalja, održana u Beogradu od 1. do 6. septembra 1961. pozvala je sve zemlje u razvoju »da sazovu što pre međunarodnu konferenciju na kojoj bi se diskutovali njihovi zajednički problemi i postigao sporazum o sredstvima i načinu uklanjanja smetnji njihovom razvitku; i da diskutuju i saglase se o najcelishodnijim merama koje bi obezbedile njihov ekonomski i društveni razvitak« (tačka 24. Deklaracije Konferencije šefova država i vlada vanblokovskih zemalja¹.)

Ovaj stav Beogradske konferencije bio je rezultat uočavanja važnosti problema saradnje razvijenih i nerazvijenih zemalja i neophodnosti pružanja međunarodne ekonomske pomoći nerazvijenim područjima sveta radi njihovog bržeg ekonomskog razvoja. Ekonomska pomoć nedovoljno razvijenim zemljama predstavlja jedan od bitnih elemenata politike aktivne miroljubive koegzistencije i u interesu je celokupne svetske privrede.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija, na svom XVI redovnom zasjedanju, donela je 19. decembra 1961. Rezoluciju 1707 (XVI) o međunarodnoj trgovini, kojom se, pored ostalog, traži da ekonomski razvijene zemlje-članice UN u sprovođenju svoje trgovinske i ekonomske politike vode računa o interesima nerazvijenih zemalja i zemalja u razvoju i ulože maksimalne napore da se tim zemljama pruže olakšice koje će poboljšati njihov ekonomski položaj. Rezolucijom se takođe zahteva od generalnog sekretara Ujedinjenih nacija da od vlada država-članica UN, kao i specijalizovanih agencija, zatraži mišljenje o potrebi održavanja međunarodne konferencije o problemima međunarodne trgovine i da, ako odgovori pokažu da je takva konferencija poželjna, predloži pitanja koja bi se mogla staviti na dnevni red takve konferencije. Rezoluciju je predložilo osam latinskoameričkih država i usvojena je jednoglasno.²

Konkretizujući stavove Beogradske konferencije, *Kairska konferencija zemalja u razvoju*, održana od 9. do 18. jula 1962. pozdravila je inicijativu Ujedinjenih nacija, izraženu u Rezoluciji Generalne skupštine 1707 (XVI), da se vlade država-članica UN konsultuju o potrebi održavanja međunarodne konferencije o problemima međunarodne trgovine. »Konferencija se odlučno izjašnjava — kaže se u Kairskoj deklaraciji — u korist održavanja međunarodne privredne konferencije u okviru Ujedinjenih nacija i poziva sve zemlje u razvoju da rade na sazivanju konferencije što ranije u 1963. godini« (tačka 59. Kairske deklaracije). U Kairskoj deklaraciji se takođe kaže da bi dnevni red ove konferencije trebao da obuhvati »sva vitalna pitanja koja se odnose na međunarodnu trgovinu, trgovinu osnovnim proizvodima, privredne odnose između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja« (tačka 60. Kairske deklaracije).³

Oslanjajući se na Rezoluciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1707 (XVI) o međunarodnoj trgovini *Ekonomsko-socijalni savet UN* na svom XXXIV zasjedanju, doneo je

3. avgusta 1962. Rezoluciju 917 kojom je konstatovano: 1) da je Ekonomsko-socijalni savet rešio da sazove konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju; 2) da se, u tom cilju, na početku 1963. sazove Pripremni komitet radi razmatranja dnevnog reda i pripreme dokumentacije za konferenciju (sa posebnim osvrtnom na probleme zemalja u razvoju). Komitet bi sačinjavali predstavnici vlada zastupljenih u Ekonomsko-socijalnom savetu, koji treba da budu naime-novani najkasnije do novembra 1962. godine. Inicijativu za donošenje ove rezolucije dale su delegacije Brazila, Etiopije, Indije, Jugoslavije i Senegala.⁴

Odluku Ekonomsko-socijalnog saveta o sazivanju međunarodne konferencije potvrdila je *Generalna skupština UN na svom XVII redovnom zasjedanju* Rezolucijom 1785 (XVII) od 8. decembra 1962, kojom je predviđeno da se konferencija sazove posle jula 1963, a najkasnije do početka 1964. Generalna skupština preporučila je Ekonomsko-socijalnom savetu da se broj članova Pripremnog komiteta poveća za novih 12 članova, vodeći računa o srazmernoj geografskoj raspodeli mesta i odgovarajućem predstavištvu kako zemalja u razvoju, tako i najrazvijenijih zemalja. Rezolucijom je Ekonomsko-socijalnom savetu i Pripremnom komitetu preporučeno da se prilikom sastavljanja privremenog dnevnog reda drže sledećih osnovnih tačaka: 1) povećanje trgovine sirovinama, polufabrikatima i gotovim proizvodima zemalja u razvoju, kako bi se obezbedilo brzo povećanje njihovih izvoznih primanja; 2) donošenje mera za obezbeđenje stabilnih i pravednih cena; 3) donošenje mera radi postepenog otklanjanja carinskih, necarinskih i drugih trgovinskih prepreka od strane industrijskih zemalja; i 4) prihvatanje metoda i mehanizama za sprovođenje u život mera koje se odnose na ekspanziju međunarodne trgovine.⁵

Uporedo sa pomenutim akcijama, *Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT)* dao je inicijativu za formulisanje principa koji treba da vladaju u međunarodnoj trgovini. Na XIX zasjedanju GATT-a, oktobar—novembar 1961, usvojena je Deklaracija o unapređenju trgovine nedovoljno razvijenih zemalja, a na XX zasjedanju, oktobar—novembar 1962, grupa od 21 zemlje u razvoju — članice GATT-a podnela je Program akcije,⁶ kojim se zahteva: 1) uzdržavanje od povećanja ili pogoršanja carinskih i necarinskih mera; 2) ukidanje kvantitativnih ograničenja; 3) odobravanje bescarinskog uvoza tropskih proizvoda; 4) ukidanje carinskih opterećenja na sirovine; 5) smanjenje i ukidanje carina na uvoz polufabrikata i gotovih proizvoda poreklom iz nedovoljno razvijenih zemalja; 6) progresivno snižavanje unutrašnjih poreza i taksa; 7) obaveza slanja redovnih godišnjih izveštaja; i 8) ostale mere, kao što su preferencijali, robni sporazumi, planovi za stabilizaciju cena, kompenzatorno finansiranje, organizacija tržišta, finansiranje i davanje kredita pod povoljnim uslovima i revizija Opšteg sporazuma o carinama i trgovini. Ovaj Program akcije, koji predstavlja minimum zahteva koje su postavile zemlje u razvoju radi unapređenja međunarodne trgovine i poboljšanja položaja nerazvijenih područja u međunarodnoj razmeni, usvojen je na ministarskoj konferenciji GATT-a u maju 1963. godine.⁷

Na osnovu Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1785 (XVII) od 8. decembra 1962, generalni sekretar UN imenovao je *dr Raula Prebiša za generalnog sekretara konferencije UN o trgovini i razvoju*.⁸

⁴ Vidi: »Jugoslavija na XXXIV zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN«, »Jug. pregled«, 1962, septembar, str. 378—380 (40—42).

⁵ Vidi: »Učešće Jugoslavije na XVII redovnom zasjedanju Generalne skupštine UN«, »Jug. pregled«, 1963, februar, str. 87—96 (7—16).

⁶ Program akcije podneli su: Argentina, Brazil, Burma, Cejlon, Čile, Gana, Haiti, Indija, Indonezija, Izrael, Jugoslavija, Kambodža, Kuba, Malaja, Nigerija, Pakistan, Peru, Tanganjika, Tunis, UAR i Urugvaj.

⁷ O GATT-u i odnosima Jugoslavije i GATT-a vidi: »Jug. pregled«, 1959, decembar, str. 497—498 (55—56) i 1962, novembar—decembar, str. 481—483 (51—53).

⁸ Dr Raul Prebiš (Raúl Prebisch), argentinski ekonomist, rođen 1901, profesor političke ekonomije na Univerzitetu u Buenos Airesu 1925—1948, izvršni sekretar Ekonomske komisije Ujedinjenih nacija za Latinsku Ameriku 1948—1962, generalni direktor Latinskoameričkog instituta za ekonomsko i socijalno planiranje od 1962. godine.

¹ Vidi: »Dokumenti Konferencije šefova država i vlada vanblokovskih zemalja«, »Jug. pregled«, 1961, septembar, str. 389—392 (67—70) i »Jugoslavija na Konferenciji šefova država i vlada vanblokovskih zemalja«, ibid., str. 385—388 (63—66).

² Vidi: »Učešće Jugoslavije na XVI redovnom zasjedanju Generalne skupštine UN«, »Jug. pregled«, 1962, april, str. 185—191 (11—19).

³ Vidi: »Jugoslavija na Ekonomskoj konferenciji zemalja u razvoju«, »Jug. pregled«, 1962, jul—avgust, str. 331—335 (29—33).

Prvo zasjedanje Pripremnog komiteta održano je u Njujorku od 22. januara do 5. februara 1963, i na njemu je formulisana privremeni dnevni red konferencije.⁹

Istovremeno, svim zemljama-članicama upućen je *upitnik generalnog sekretara UN o merama i rešenjima koja bi trebalo da razmotri predstojeća konferencija*.

U odgovoru na upitnik generalnog sekretara UN Jugoslovenska vlada je 6. aprila 1963. uputila memorandum u kojem je istakla da konferenciji Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju pridaje velik značaj. »Ona smatra — kaže se u memorandumu jugoslovenske vlade — da konferenciji Ujedinjenih nacija pripada vanredno odgovoran zadatak da afirmiše osnovne principe međunarodne privredne saradnje i doprinese rešavanju konkretnih problema na području međunarodne trgovine i razvoja koji sprečavaju ubrzani privredni napredak, i time stvori uslove za ostvarivanje ravnopravnih odnosa u svetu.« U memorandumu se, pored toga, ističe da konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju ima obavezu da unese promene u međunarodne privredne odnose koje će obezbediti ravnopravnu saradnju između svih zemalja sveta, omogućiti brži privredni razvoj, ukloniti veštačke prepreke u međunarodnim privrednim odnosima i dati ekonomsku sadržinu političkoj nezavisnosti, i da, zbog toga, konferencija treba prvenstveno da razmatra probleme zemalja u razvoju. U memorandumu je dalje rečeno da jugoslovenska vlada ne smatra da će konferencija moći da reši sve probleme međunarodnih privrednih odnosa, te da je stoga potrebno stvoriti odgovarajući mehanizam koji će biti u stanju da rešava nastale probleme i u budućnosti. Predloženi su zatim izvesne konkretne mere i rešenja, koji se odnose na principe međunarodne trgovinske saradnje, na povećanje izvoza i izvoznih primanja zemalja u razvoju, na regionalne ekonomske grupacije, na dugoročno finansiranje ekonomskog razvoja, na povećanje nerobnih primanja zemalja u razvoju, kao i na organizaciju međunarodne saradnje na području međunarodne trgovine i ekonomskog razvoja.

Drugo zasjedanje Pripremnog komiteta održano je od 21. maja do 28. juna 1963. u Ženevi. Na ovom zasjedanju vođena je opširna diskusija o svim problemima koji će biti na dnevnom redu konferencije i razmatrani su alternativni predlozi za rešenja ovih problema. Tom prilikom 17 zemalja u razvoju, među kojima i Jugoslavija, podnelo je Pripremnom komitetu Zajedničku izjavu u kojoj su formulisani osnovni stavovi zemalja u razvoju u vezi sa radom predstojeće konferencije.¹⁰ Ti osnovni stavovi formulisani su u sledećih 7 tačaka: 1) stvaranje uslova za proširenje trgovine između zemalja sa sličnim stepenom razvoja, sa različitim stepenom razvoja i sa različitim društvenim i ekonomskim sistemom; 2) progresivno smanjenje i što je moguće hitnije ukidanje svih barijera i ograničenja koja ometaju izvoz zemalja u razvoju, bez recipročnih ustupaka ovih zemalja; 3) povećanje obima izvoza sirovina iz zemalja u razvoju u industrijske zemlje i stabilizovanje cena na pravičnom nivou; 4) proširenje tržišta za izvoz industrijske proizvodnje i polufabrikata iz zemalja u razvoju; 5) obezbeđenje adekvatnih finansijskih sredstava uz povoljne uslove, kako bi se zemljama u razvoju omogućilo povećanje uvoza kapitalnih dobara i industrijskih sirovina neophodnih za njihov privredni razvoj; 6) poboljšanje nerobne razmene zemalja u razvoju, posebno smanjenjem plaćanja koja vrše za pomorski transport i osiguranje robe; i 7) poboljšanje institucionalnih aranžmana, uključujući i stvaranje novog mehanizma.

U okviru konsultacija o konferenciji UN o trgovini i razvoju, *generalni sekretar konferencije dr Prebiš posetio je niz zemalja*, među kojima, na poziv Saveznog izvršnog veća, i Jugoslaviju (od 20. do 24. septembra 1963). Dra

Prebiša primili su Edvard Kardelj, predsednik Savezne skupštine i dr Jože Brilej, predsednik Odbora Saveznog izvršnog veća za ekonomske odnose sa inostranstvom. U razgovorima sa jugoslovenskim rukovodiocima izvršena je razmena gledišta o pripremama za konferenciju i o problemima koji će se na njoj razmatrati.

Na XVIII zasjedanju Generalne skupštine 75 zemalja u razvoju podnelo je deklaraciju koja je 11. novembra 1963. jednoglasno prihvaćena kao Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1897 (XVIII).¹¹ U ovoj deklaraciji, koju je potpisala i Jugoslavija,¹² ističe se da zemlje u razvoju smatraju konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju kao značajan događaj u međunarodnoj saradnji koji će biti od koristi za razvoj njihovih nacionalnih privreda i za opšti porast svetske privrede kao celine. Trgovina može, kaže se u deklaraciji, da postane moćan instrument i pokretač ekonomskog razvoja. U tom cilju potrebna je nova međunarodna podela rada, sa novim oblicima proizvodnje i trgovine. Da bi se postigli ti ciljevi, potrebna je dinamična međunarodna trgovinska politika. Ta politika treba da bude zasnovana na potrebi obezbeđenja posebne pomoći i zaštite slabije razvijenih područja svetske privrede. »Mere koje preduzimaju razvijene zemlje da bi unapredile razvoj relativno zaostalih područja unutar svojih nacionalnih granica — kaže se u deklaraciji — mogu poslužiti kao primer za smišljenu i dinamičnu akciju na polju međunarodne ekonomske saradnje.« Deklaracija zatim navodi niz konkretnih mera koje bi u tom cilju trebalo prihvatiti: stvaranje uslova za ekspanziju trgovine, progresivno smanjenje i hitno eliminisanje svih barijera, povećanje obima izvoza zemalja u razvoju, proširenje tržišta za plasman fabrikata i polufabrikata iz zemalja u razvoju, obezbeđenje adekvatnih finansijskih izvora zemalja u razvoju radi povećanja uvoza kapitalne opreme, poboljšanje nerobnog priliva zemalja u razvoju i uspostavljanje novih mehanizama i instrumenata za primenu odluka konferencije.

Uporedo sa aktivnošću UN i u smislu zaključaka ministarske konferencije GATT-a od maja 1963, održano je, od 7. oktobra do 1. novembra 1963, zasjedanje GATT-a o problemima zemalja u razvoju. Ovo zasjedanje bilo je posvećeno sprovođenju ministarskih preporuka: 1) o ustanovljenju preferencijalnog sistema u korist zemalja u razvoju; 2) o unošenju u Opšti sporazum o carinama i trgovini potrebnih odredaba koje bi omogućile svestranije prilagođavanje problemima zemalja u razvoju i izvršenje zadataka koje pred strane ugovornice postavlja Program akcije; i 3) o proučavanju robnih lista i ostalih pitanja u vezi s izvozom zemalja u razvoju.

Treće zasjedanje Pripremnog komiteta održano je u Njujorku od 3. do 15. februara 1964. Na njemu je rešen niz formalnih i administrativnih pitanja u vezi sa konferencijom Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju. Glavne tačke dnevnog reda ovog zasjedanja bile su: 1) diskusija o problemima konferencije; 2) razmatranje privremenog dnevnog reda konferencije; i 3) osnovna administrativna pitanja konferencije. U okviru diskusije o administrativnim pitanjima konferencije, doneta je odluka o sastavu Generalnog komiteta konferencije (34 člana) i sastanku zamenika šefova delegacija pre konferencije (18. marta 1964. u Ženevi). Jugoslavija je na ovom zasjedanju uključena u azijsko-afričku grupu zemalja i time svrstana u red zemalja u razvoju. Pripremni komitet je prihvatio sledeću strukturu Generalnog

¹¹ Potpisnici Deklaracije su: Alžir, Argentina, Avganistan, Bolivija, Brazil, Burma, Burundi, Cejlon, Centralna Afrika Republika, Čad, Čile, Dahomej, Dominikanska Republika, Ekvador, El Salvador, Etiopija, Filipini, Gabon, Gana, Gornja Volta, Gvatemala, Gvineja, Haiti, Honduras, Indija, Indonezija, Irak, Iran, Jamajka, Jemen, Jordan, Jugoslavija, Kambodža, Kamerun, Kipar, Kolumbija, Kongo (Brazavil), Kongo (Leopoldvil), Kostarika, Kuvajt, Laos, Liban, Liberija, Libija, Madagaskar, Malezija, Mali, Maroko, Mauritanija, Meksiko, Nepal, Niger, Nigerija, Nikaragva, Novi Zeland, Pakistan, Panama, Paragvaj, Peru, Ruanda, Saudijska Arabija, Senegal, Siera Leone, Sirija, Somalija, Sudan, Tajland, Tanganjika, Togo, Trinidad i Tobago, Tunis, UAR, Uganda, Urugvaj i Venecuela.

¹² Vidi: »Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN«, »Jug. pregled«, 1964, januar, str. 23—32 (1—10).

⁹ Članovi Pripremnog komiteta su: Argentina, Australija, Austrija, Brazil, Čehoslovačka, Danska, El Salvador, Etiopija, Francuska, Indija, Indonezija, Italija, Japan, Jordan, Jugoslavija, Kanada, Kolumbija, Liban, Madagaskar, Malaja, Nigerija, Novi Zeland, Pakistan, Peru, Poljska, SAD, Senegal, SSSR, Tunis, UAR, Urugvaj i Velika Britanija.

¹⁰ Zajedničku izjavu su potpisali: Argentina, Brazil, Etiopija, Indija, Indonezija, Jordan, Jugoslavija, Kolumbija, Liban, Madagaskar, Malaja, Nigerija, Pakistan, Peru, Senegal, Tunis i UAR.

komiteta konferencije: 1) istočnovevropske zemlje (bez Jugoslavije) — 4 člana; 2) zapadnovevropske zemlje, Sjedinjene Američke Države i druge zemlje — 9 članova; 3) afričke i azijske zemlje i Jugoslavija — 15 članova, i 4) latinskoameričke zemlje — 6 članova.

Na istom zasjedanju Pripremnog komiteta odobren je i konačni dnevni red konferencije koji obuhvata 7 osnovnih tema: 1) Proširenje međunarodne trgovine i njen značaj za privredni razvoj; 2) Međunarodni problemi sirovina; 3) Trgovina industrijskim proizvodima i polufabrikatima; 4) Podsticanje nerobnog priliva zemalja u razvoju; 5) Uticaj regionalnih privrednih organizacija; 6) Finansiranje ekspanzije međunarodne trgovine; i 7) Institucionalna rešenja, metodi i mehanizam za primenu mera u vezi sa ekspanzijom međunarodne trgovine.¹³

* *

Pripreme za konferenciju Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju imale su opsežne razmere i obuhvatale sve svetske regione. U okviru tih priprema, održan je *sastanak afričkih zemalja* u Niamey-u (Niger), na kome su doneti konkretni zaključci u vezi sa održavanjem predstojeće konferencije. *Platforma azijskih zemalja* usvojena je na sastanku ministara u Manili. Svoje stavove, kao i zaključke i predloge donele su i *latinskoameričke zemlje* na seminaru u Braziliji.

PRIPREME I STAVOVI JUGOSLAVIJE. U Jugoslaviji su takode izvršene opsežne i temeljite pripreme za učešće na konferenciji Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju. Odbor za spoljne poslove i međunarodne odnose Saveznog veća Savezne skupštine odlučio je 28. decembra 1963. da predloži Saveznom veću rezoluciju o problemima koje će razmatrati konferencija UN o trgovini i razvoju, a 7. januara 1964. u *Institutu za međunarodnu politiku i privredu* u Beogradu održano je savetovanje o problemima koji će biti na dnevnom redu konferencije.

Savezno veće Savezne skupštine održalo je 13. februara 1964. sednicu posvećenu ovom pitanju, na kojoj je usvojena i Rezolucija o osnovnim stavovima Jugoslavije prema problemima savremenih ekonomskih i trgovinskih odnosa u svetu. Ova rezolucija poslužiće kao platforma aktivnosti jugoslovenske delegacije na konferenciji Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju.¹⁴

Govoreći na pomenutoj sednici Saveznog veća Savezne skupštine, predsednik Odbora za spoljne poslove i međunarodne odnose Saveznog veća Vladimir Popović istakao je veliki značaj koji Jugoslavija pridaje radu konferencije i njenim rezultatima. »U jeku dekolonizacije i istovremeno nezadržive težnje novih zemalja da konsoliduju političku slobodu i nacionalnu nezavisnost — rekao je Vladimir Popović — bilo je i prirodno i neizbežno da međunarodna zajednica pristupi temeljnom preispitivanju principa i metoda međunarodne ekonomske saradnje nastalih u davno prevaziđenim uslovima, u cilju pronalaženja rešenja koja bi omogućila privredni napredak u kome bi na novi, pravno-pravni način našle sebi mesto sve zemlje u svetu.« Vladimir Popović je pri tom napomenuo da međuzavisnost i povezanost današnjeg sveta predstavljaju jednu od najbitnijih karakteristika epohe u kojoj živimo, i da je teško zamisliti bilo kakav trajniji napredak na jednoj strani bez odgovarajućeg napretka i na drugoj strani.

Podsećajući na činjenicu da se Jugoslavija u traženju rešenja za osnovne ekonomske probleme inspiriše širim, opštim i dugoročnim potrebama svetske privrede u celini, Vladimir Popović je rekao da je odluka o sazivanju konferencije jedna od najznačajnijih praktičnih potvrda politike

miroljubive koegzistencije. »Napori za ostvarivanje ekonomske ravnopravnosti i obezbeđenje nesmetanog progressa za sve zemlje i narode — rekao je Vladimir Popović — predstavljaju uslov za stvaranje materijalne baze koegzistencije, to jest njene neophodne socijalno-privredne sadržine.«

Pošto je upozorio na potrebu hitne međunarodne akcije za uklanjanje smetnji porastu izvoza i izvoznih primanja zemalja u razvoju, Vladimir Popović je izneo gledište da treba uložiti napore za temeljnu reviziju dosadašnjih i izradu novih opštih principa za zaključivanje budućih sporazuma. Oni mogu biti bilateralni, multilateralni, na bazi kliringa ili ne, ali moraju obezbediti povećan izvoz i izvozna primanja uz dugoročnu stabilizaciju cena i uz hitnu akciju za povećanje obima i poboljšanje uslova međunarodnog finansiranja.

Na kraju svog izlaganja, Vladimir Popović je istakao da nova politika u razvijanju međunarodne ekonomske saradnje neće moći da se sprovodi samo u dosadašnjim institucionalnim okvirima. »Pored prilagođavanja postojećih međunarodnih institucija i organizacija novim uslovima i potrebama — rekao je Vladimir Popović — mi pridajemo naročiti značaj stalnosti konferencije o trgovini i razvoju, koja bi se sastajala periodično, po mogućnosti svake godine, kao i obrazovanju njenih stalnih tela.« Sve promene u institucijama međunarodne trgovine i ekonomske saradnje o kojima će konferencija doneti odluku, pružiti široke okvire za učešće cele međunarodne zajednice u rešavanju osnovnih ekonomskih problema današnjeg sveta.

Na sednici je govorio i predsednik Savezne skupštine Edvard Kardelj. On je naglasio da je, pre svega, neophodno što jasnije odrediti mesto koje zauzima problem ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja u savremenom svetu. Razlike između razvijenih i nerazvijenih zemalja nisu izuzetak u istoriji čovečanstva, već pravilo. Međutim, ove razlike su postale jedan od centralnih problema tek u savremenom svetu. Ovaj problem ima danas poseban značaj u razvoju čovečanstva i međunarodnih zbivanja. Koreni toga leže »u onim objektivnim zakonitostima ekonomskog razvika u svetu koje su učinile da ti problemi, koji su ranije imali relativno ograničeni značaj i odnosili se uglavnom na interni ekonomski razvitak pojedinih zemalja ili grupa zemalja, danas sve direktnije zadiru u interese ekonomskog napretka svih naroda, postavši na taj način problem daljeg razvika proizvodnih snaga u svetu uopšte«. Proizvodne snage dostigle su u svetu takav nivo razvika da ne samo preživeli društveni sistemi, već i postojeće barijere koje stvaraju državne granice i zaštitne i razne druge mere, postaju sve veća prepreka za dalji razvoj tih snaga. Moderna krupna proizvodnja traži veoma široka tržišta. »Otuda proizlazi — rekao je Edvard Kardelj — karakteristična činjenica da se u razvijenim zemljama udeo eksportne proizvodnje sve više povećava u odnosu na udeo proizvodnje namenjene unutrašnjoj potrošnji.« To sve zahteva veće zblizavanje naroda i nove oblike ekonomske saradnje i integracije. »Zato — rekao je dalje Predsednik Savezne skupštine — sve veće političko zaoštavanje problema nedovoljno razvijenih zemalja, kao i niza drugih problema iz oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa, predstavlja, u stvari, samo stihijski izraz jedne objektivne neophodnosti da se unapređuju odnosi između naroda i zemalja na takav način koji će obezbediti da se istorijski raščisti tlo za progresivne procese u razviku proizvodnih snaga savremenog čovečanstva, za procese u koje čovečanstvo u stvari tek ulazi.«

Ubrzani razvoj nedovoljno razvijenih zemalja nije samo u interesu tih zemalja, već i u interesu razvijenih. »Drugim rečima — rekao je Edvard Kardelj — realnost borbe za međunarodnu pomoć ubrzanom ekonomskom razviku nedovoljno razvijenih zemalja ne leži toliko u apelu na političku mudrost vlada i humanizam — mada i moralni i politički faktori imaju sve veću ulogu u svetu — već pre svega u činjenici da takav razvitak postaje i postaća u sve većoj meri uslov daljeg razvoja proizvodnih snaga i u samim razvijenim zemljama.« Zato o tim problemima moraju da vode brigu ne samo vlade već i svi demokratski faktori, na prvom mestu radnička klasa i radnički pokret.

¹³ U podrobnim obrazloženjima dnevnog reda navedena je osnovna dokumentacija za svaki od pojedinih problema o kojima će se diskutovati na konferenciji. Između ostalog, skrenuta je pažnja i na posebnu studiju o jugoslovenskom iskustvu: *Methods and Experiences in Promoting Exports of Manufactured Goods, Federal Planning Bureau's Papers and Monographs*, 2, Beograd, 1963.

¹⁴ Puni tekst Rezolucije dajemo u prilogu, vidi str. 142—144 (34—36).

Edvard Kardelj se zatim zadržao na pitanju kako i kojim sredstvima treba rešavati ove probleme. On je ukazao na to da iskustvo Jugoslavije svedoči da je diversifikacija industrijske i poljoprivredne proizvodnje, odnosno industrijalizacija zemlje, jedina uspešna orijentacija za ubrzan ekonomski razvoj nerazvijenih područja. »Nosioci politike svog ubrzanog ekonomskog razvoja i planiranja ovog razvoja — rekao je Edvard Kardelj — treba da budu sami narodi nedovoljno razvijenih zemalja, svojim naporima na unutrašnjoj aktivizaciji svih svojih snaga i borbom za ekonomsku ravnopravnost.« Međunarodna akcija pomoći takvom razvoju treba da se zasniva »na nacionalnim planovima privrednog razvika i da dođe do izražaja, pre svega, u jednom mehanizmu međunarodnog finansiranja i stvaranja povoljnih uslova za nedovoljno razvijene zemlje da sprovedu te svoje planove i da u tom cilju i u međunarodnoj razmeni imaju povoljnije uslove putem raznih olakšica i drugih mera.« Pored toga, nerazvijenim zemljama treba pružiti tehničku pomoć u najširem smislu te reči. »U krajnjoj liniji — rekao je Edvard Kardelj — pitanje kako treba pristupiti problemu nedovoljno razvijenih zemalja znači: kako podržati istorijski neizbežne i progresivne procese ekonomskog ujedinjavanja odnosno integrisanja savremenog sveta, svesno se uključujući u aktivnosti te vrste, a boreći se istovremeno protiv tendencija da se upravo ti procesi iskoriste za nametanje novih oblika ekonomske i političke zavisnosti naroda.«

Dajući osvrt na društveno-ekonomski i politički aspekt problema ubrzanog razvika nedovoljno razvijenih zemalja, Edvard Kardelj je rekao da nedovoljno razvijene zemlje ne mogu danas, u svom razvoju, da se kreću na isti način kao što su to u prošlom veku učinile zapadnoevropske i neke američke zemlje. »Zapadne zemlje — rekao je Edvard Kardelj — svoj industrijski razvoj izvršile su u eposi ograničenih nacionalnih ekonomija, tj. kada su nacionalne ekonomije bile prirodan način društvenog života u tadašnjem svetu. Međutim, nedovoljno razvijene zemlje treba da ga izvrše u uslovima svetske privrede, koja ima tendencije sve većeg integrisanja.« Razvoj kapitalizma u XIX veku odvijao se putem savladavanja unutrašnjeg otpora feudalizma, dok razvoj nedovoljno razvijenih zemalja u današnjim uslovima nailazi ne samo na unutrašnji otpor, već i na otpor na planu međunarodnih ekonomskih odnosa. Pored toga, unutrašnja sredstva kojima raspolažu nerazvijene zemlje ne mogu, u današnjim uslovima, biti dovoljna za izgradnju moderne industrije. »Očigledno je — rekao je Edvard Kardelj — da klasični privatno-kapitalistički put objektivno uopšte ne može obezbediti stvarno ubrzanje privrednog razvika nedovoljno razvijenih zemalja do takvog stepena da bi one mogle da počnu zatvarati makaze razlika između razvijenih i nerazvijenih zemalja.« Zato se u tim zemljama sreće pojava da država preuzima funkciju organizatora ubrzanog privrednog razvoja. U ovakvim uslovima državni sektor se pokazuje kao najposposniji da koncentriše unutrašnje snage i sredstva naroda, i s druge strane, da mobilise međunarodnu finansijsku podršku. Na tome se baziraju i razni progresivni ideološki pravci i socijalističke tendencije u nedovoljno razvijenim zemljama. Lenjin je govorio da će mnoge kolonijalne zemlje, kad se oslobode, moći da krenu putem socijalizma a da prethodno ne prođu celokupan proces kapitalističkog razvoja. To što je u Lenjinovo vreme bila samo jedna mogućnost, danas je postalo neophodnost. Stoga su ranije antiimperijalistički pokreti imali za nosioce nacionalne buržoazije, a danas su ti pokreti u prvom redu narodni pokreti radnika, seljaka i inteligencije, sa izrazito antiburžoaskim tendencijama. Time ti pokreti otvaraju nove perspektive specifičnih puteva u socijalizam. »Ne videti te procese — rekao je Edvard Kardelj — znači ne videti snagu

savremenog socijalizma i njegove međunarodne uloge.« Problem nedovoljno razvijenih zemalja je stoga jedan od najznačajnijih čvorova ekonomske, društvene i političke problematike današnjeg sveta, i njegovo rešenje imalo bi odlučujući značaj za napredak u svetu. »Upravo zato — završio je Edvard Kardelj — neophodno je da se socijalistička Jugoslavija aktivno angažuje u toj značajnoj bitki za napredak čovečanstva.«

B. P.

REZOLUCIJA SAVEZNE SKUPŠTINE O KONFERENCIJI UN O TRGOVINI I RAZVOJU

Savezna skupština SFR Jugoslavije smatra da konferencija UN o trgovini i razvoju predstavlja važan korak u pravcu unapređenja međunarodne saradnje, ubrzanja ekonomskog progressa i učvršćenja mira u svetu.

Ona sa zadovoljstvom konstatuje da je sazivanje ove konferencije u cilju razmatranja osnovnih ekonomskih problema savremenog sveta naišlo na snažnu podršku u svetu i podstaklo široku međunarodnu aktivnost, posebno u okviru Ujedinjenih nacija.

Polazeći od činjenice da je spoljopolitička i ekonomska aktivnost SFR Jugoslavije dosledno bila usmerena ka izgrađivanju odnosa saradnje među narodima na novim osnovama, Savezna skupština smatra neophodnim da se delegacija SFRJ u svojoj aktivnosti na konferenciji UN o trgovini i razvoju rukovodi sledećim postavkama.

I

Ubrzani porast savremenih proizvodnih snaga i izvanredan razvitak nauke i tehnike imperativno zahtevaju unapređenje međunarodne ekonomske saradnje, novu međunarodnu podelu rada i ekonomske odnose među zemljama zasnovane na novim principima koji treba da omoguće tešnje povezivanje nacionalnih privreda i dalje razvijanje jedinstvenog svetskog tržišta.

Napori čovečanstva u borbi protiv ekonomskih i društvenih izvora materijalne bede i nemaštine bili bi mnogo efikasniji kada ih ne bi sputavala trka u naoružanju i druge veštačke prepreke koje danas postoje u međunarodnim odnosima.

Takav razvoj i takva kretanja otežavaju, pored političkih, i određene društveno-ekonomske suprotnosti, naročito:

— ekonomska nerazvijenost velikog dela sveta nastala kao posledica uslova istorijskog razvika kolonijalizma i drugih oblika imperijalizma, koji se na tu zaostalost oslanjao, učvršćivao svoju vladavinu i sistem ekonomske eksploatacije. Ovakvo stanje sputava svetsku ekonomsku razmenu i time bitno usporava razvoj proizvodnih snaga, kako u nerazvijenim tako i u razvijenim zemljama;

— društveno-ekonomske i političke suprotnosti u današnjem svetu koje su ostavile duboke tragove i u ekonomskim odnosima među državama, razne veštačke prepreke motivisane političkim i vojno-strategijskim interesima i tendencije stvaranja zatvorenih ekonomskih grupa, kao i diskriminacije prema drugim zemljama, posledice i elementi hladnog rata, teško opterećuju i deformišu međunarodne ekonomske odnose.

U odnosima sa nerazvijenim zemljama bilateralna pomoć predstavlja normalnu praksu koja može biti pozitivna ako se daje bez političkih i drugih uslova koji stavljaju zemlju u zavisnost od onoga koji daje pomoć. Međutim, ovakva pomoć, nužno ograničena na parcijalno rešavanje problema, ne obezbeđuje kompleksno rešavanje ključnih pitanja iz odnosa ekonomski razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja.

Rešenja za neke probleme traže se i u posebnim zaštitnim merama pojedinih zemalja ili u regionalnim ekonomskim sporazumima. Takve mere mogu imati svoje opravdanje ukoliko nisu usmerene ka diskriminaciji drugih zemalja i ka jačanju autarhičnih tendencija. Međutim, u posleratnim godinama došle su do izražaja tendencije ka udruživanju nekih industrijski razvijenih zemalja u zatvorene ekonomske grupacije, što može da dovede do slabljenja ekonomske saradnje ovih grupacija sa trećim zemljama, pooštavanja diskriminacije u međunarodnim ekonomskim odnosima i daljeg produbljivanja jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Zemlje u razvoju, koje predstavljaju dve trećine čovečanstva, ulažu velike napore da uklone ekonomske i socijalne posledice svoje nerazvijenosti i kolonijalizma. One u industrijalizaciji zemlje i modernizaciji poljoprivrede s pravom vide najbolji put za trajno uklanjanje ekonomske zaostalosti i zavisnosti, koja u savremenim uslovima postaje baza za razne neokolonijalističke oblike eksploatacije i potčinjavanje naroda. Međutim, opšte je poznata činjenica da zemlje u razvoju nemaju dovoljno vlastitih izvora da stvore sredstva, niti uslova da stvore takva sredstva, koja bi im omogućila ubrzan razvoj. Pokazalo se da se taj cilj najefikasnije može postići razvijanjem i jačanjem odgovarajućih državnih i društvenih institucija i primenom javnih sredstava u ekonomskom razvoju, uz takvu podršku zemalja sa razvijenom privredom koja podstiče potrebnu koncentraciju unutrašnjih napora zemalja u razvoju.

Očigledno je da se ovi problemi mogu uspešno rešavati samo zajedničkim naporima svetske zajednice. Pošto su rastuće razlike u nivou ekonomske razvijenosti jedan od glavnih izvora teškoća i problema s kojima su danas suočene zemlje u razvoju, kao i cela svetska privreda, to je u nesumnjivom interesu i razvijenih i nerazvijenih zemalja da se saglase o merama koje treba preduzeti za rešavanje otvorenih problema novih nedovoljno razvijenih zemalja. Svrha tih mera treba da bude stvaranje što povoljnijih uslova za menjanje postojeće strukture međunarodne podele rada, i da dovede do bitnog poboljšanja položaja zemalja u razvoju u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Stoga je neophodno olakšati proces diversifikacije proizvodnje i spoljne trgovine zemalja u razvoju putem finansijske i druge podrške njihovoj industrijalizaciji i unapređenju poljoprivredne proizvodnje, kao i to da razvijene zemlje preduzmu odgovarajuće mere u smislu neophodnih prilagođavanja u strukturi svoje proizvodnje i trgovine. S druge strane, to pretpostavlja da i zemlje u razvoju vode takvu ekonomsku politiku koja će ih osposobiti da budu sve aktivniji faktori u međunarodnoj razmeni, jer samo racionalnom upotrebom svih sredstava zemlje u razvoju će na najefikasniji način doprineti razvitku sopstvenih snaga i poboljšanju životnog standarda.

Imajući u vidu sve ove faktore, i ubeđena da brzi privredni razvitak u svetu i u svakoj pojedinoj zemlji predstavlja postulat međunarodne saradnje u rešavanju problema svetske privrede, Savezna skupština SFRJ smatra da je stvaranje uslova za uklanjanje prepreka u progresivnijem razvijanju svetskog tržišta i svetske privrede podjednako u interesu svih naroda. Zemlje sa razvijenom privredom moći će uspešno dalje da razvijaju svoje proizvodne snage samo ako zemlje u razvoju postanu aktivan faktor u međunarodnim ekonomskim odnosima. Zato Jugoslavija ovom problemu pristupa ne samo iz humanističke brige za sudbinu ljudi nezavisno od društvenog sistema, narodnosti i rase, nego pre svega kao problemu daljeg uspešnog razvoja celokupne svetske privrede, od čega zavisi poboljšanje životnih uslova naroda u svim zemljama i progres u svetu.

Aktivnost u tom pravcu biće uspešna jedino ako se zasniva na slobodnoj akciji i ekonomskoj ravnopravnosti svih zemalja i naroda, na demokratskim odnosima među njima, na prevazilaženju svih oblika diskriminacije i hegemonizma, na poštovanju uzajamne koristi i onih

interesa koji proizlaze iz potreba unutrašnjeg ekonomskog razvoja u svakoj zemlji, na priznavanju određenih olakšica zemljama u razvoju, ne vezujući ih za reciprocitet, i na brizi za čoveka nezavisno od narodnosti i rase.

Otuda proističe i dužnost da se preduzimaju stalni naponi radi prevazilaženja političkih i društvenih suprotnosti savremenog sveta, na bazi principa miroljubive koegzistencije i aktivne saradnje zemalja sa različitim društveno-ekonomskim sistemima. Iz svih tih razloga Jugoslavija smatra da Organizacija ujedinjenih nacija predstavlja najpogodniji međunarodni forum za rešavanje ekonomskih problema sveta, što treba da predstavlja osnovnu sadržinu njene aktivnosti u očuvanju mira u svetu.

II

Savezna skupština izražava uverenje da će konferencija UN o trgovini i razvoju uspeti da postigne saglasnost o preduzimanju onih bitnih mera i međunarodnih akcija koje treba da osposobe svetsku zajednicu nacija za praktično rešavanje svih tih problema.

U oblasti trgovine primarnim proizvodima, zemlje u razvoju izradile su niz predloga usmerenih ka stabilizaciji tržišta ovih proizvoda, povećanju i stabilizaciji prihoda od izvoza, kao i poboljšanju njihovih odnosa razmene. Među tim merama naročiti značaj ima ukidanje carinskih i drugih prepreka i ograničenja koja nepovoljno deluju na izvoz ovih proizvoda na tržišta razvijenih zemalja, slabljenje i eliminisanje agrarnog protekcionizma, sklapanje dugoročnih međunarodnih robnih sporazuma, uspostavljanje međunarodnog sistema kompenzatornog finansiranja.

Od posebnog i odlučujućeg značaja za porast udela zemalja u razvoju u svetskoj razmeni dobara je i povećanje ne samo tradicionalnog izvoza, nego i izvoza novih industrijskih proizvoda, na bazi proširenja tržišta u razvijenim zemljama. Na području industrijskog izvoza opravdano se očekuje od industrijskih zemalja da se u opštem interesu uzdržavaju od svakog daljeg povećanja carina i kvantitativnih ograničenja i da pristupe njihovom postepenom ukidanju, kao i da prihvate program pružanja preferencijalnog carinskog tretmana za uvoz industrijskih proizvoda i polupreradevina iz zemalja u razvoju.

Donošenje konkretnih rešenja na konferenciji predstavljalo bi značajan doprinos otklanjanju prepreka i diskriminacija u međunarodnoj trgovini, stabilizaciji tržišta sirovina, ubrzanju razvoja i izmeni privredne strukture zemalja u razvoju.

Savezna skupština očekuje da će konferencija, vodeći računa o neophodnosti ubrzanja opšteg razvoja, doprineti uspostavljanju odgovarajućeg mehanizma međunarodne ekonomske saradnje u okviru UN. Pri tome izuzetno veliki značaj ima stavljanje na dnevni red konferencije problema finansiranja zemalja u razvoju. Potrebno je stvoriti odgovarajući međunarodni mehanizam finansiranja pod kontrolom UN, koji bi bio u stanju da bude sprovednik tih ideja i da odgovori rastućim potrebama finansiranja ekonomskog razvoja ovih zemalja.

U vezi sa tim, konferencija bi trebalo da razmotri i sve predloge za obrazovanje fondova za kapitalni razvoj, fondova za nadoknadu gubitaka zemalja u razvoju prozorkovanih neravnopravnim trgovinom, predlog za povećanje sredstava za Specijalni fond, Prošireni program tehničke pomoći UN, kao i probleme vezane za aktivnost regionalnih finansijskih institucija. Savezna skupština smatra — ne umanjujući značaj drugih mera — da su upravo to sredstva i metodi koji su od prvorazrednog značaja za ubrzanje privrednog napretka zemalja u razvoju i bitno povećanje međunarodne razmene.

Uporedo s formiranjem novih fondova za finansiranje ekonomskog razvoja zemalja u razvoju pojavljuje se neodložna potreba povećanja obima sredstava radi proširenja aktivnosti u pružanju tehničke pomoći, odnosno pomoći u primeni nauke i savremene tehnologije u tim zemljama, u okvirima Ujedinjenih nacija.

Nova politika u razvijanju međunarodne ekonomske saradnje neće moći da se sprovodi samo u postojećim institucionalnim okvirima, formiranim na prevaziđenim koncepcijama. Stoga je neophodno da konferencija, pored predloga o adaptaciji sadašnjih ustanova i organizacija koje će voditi pojačanju njihove uloge, posebnu pažnju posveti stvaranju novih međunarodnih institucija.

U tom pogledu Savezna skupština smatra naročito značajnim predlog o stalnosti konferencije o trgovini i razvoju i njenih organa, i slične predloge koji bi obezbedili dugoročno rešavanje osnovnih problema svetske privrede na međunarodnom nivou. Ovakav stav ne samo da ne umanjuje ulogu i značaj postojećih međunarodnih institucija i organizacija, već ih upućuje na koordinaciju njihove aktivnosti u okviru UN, tj. na efikasnije prilagođavanje njihove politike i metoda rada izmenjenim uslovima i potrebama.

III

Savezna skupština u potpunosti podržava Deklaraciju 75 zemalja u razvoju, jednoglasno prihvaćenu na XVIII zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, u kojoj je izražena nada da će se konferencija inspirisati istom političkom voljom koja je dovela do usvajanja Povelje Ujedinjenih nacija.

Aktivni naporu Jugoslavije za uspeh predstojeće konferencije UN o trgovini i razvoju predstavljaju sastavni deo politike najšire međunarodne saradnje koju ona dosledno sprovodi prema svim zemljama, a u interesu progressa i mira u svetu. Naša zemlja, koja se nalazi u fazi ubrzanog privrednog razvoja i izgradnje socijalističkih i demokratskih društvenih odnosa, kao deo svetske privrede, neposredno je zainteresovana za iznalaženje konkretnih rešenja za otvorene ekonomske probleme današnjeg sveta. Ona vidi podudarnost svojih interesa sa interesima svih drugih zemalja koje se zalažu za takva rešenja.

S druge strane, Jugoslavija očekuje da će konferencija i rad međunarodnih organa, koji će eventualno biti formirani na osnovu odluka konferencije, doprineti rešavanju problema koji i Jugoslaviju neposredno tangiraju, kao što su, na primer, agrarni protekcionizam, carinske prepreke, razna kvantitativna ograničenja i slično.

U svojim ekonomskim odnosima sa drugim zemljama Jugoslavija nastoji da uspostavi takve oblike saradnje koji bi se zasnivali na punoj ravnopravnosti i opštoj koristi. U granicama svojih mogućnosti, naša zemlja teži da konstruktivno sarađuje sa zemljama u razvoju, koje ulažu napore za bržu industrijalizaciju i postizanje svoje ekonomske emancipacije.

Jugoslavija će i ubuduće otklanjati sve prepreke i smetnje na putu jačanja njenih ekonomskih odnosa sa zemljama u razvoju i tražiti nove oblike za što uspešniju međusobnu saradnju. Istovremeno, ona će nastojati da u svojim planovima privrednog razvoja obezbedi sredstva za kreditiranje zemalja u razvoju, u skladu sa svojim mogućnostima i nacionalnim planovima razvoja ovih zemalja. Pored toga, ona će i dalje ulagati napore u pravcu proširenja industrijske kooperacije sa ovim zemljama.

Jugoslavija će takode — u granicama svojih ekonomskih mogućnosti — povećati svoj doprinos fondovima Ujedinjenih nacija za finansiranje razvoja. Ona će posebno podržati predlog o osnivanju fonda za kapitalni razvoj (SUNFED) i biće spremna da učestvuje u njegovom finansiranju, srazmerno svojim mogućnostima.

Naša zemlja će i dalje raditi na proširenju tehničke i naučne saradnje sa zemljama u razvoju, kako u okvirima Ujedinjenih nacija, tako i bilateralnim putem.

Za što uspešnije ostvarenje navedenih ciljeva i politike, u skladu sa ustavnim načelima, naša zemlja će preduzimati potrebne organizacione mere i vršiti odgovarajuća prilagođavanja.

Promene u ekonomskim odnosima i svetskoj trgovini sve više će predstavljati probleme kojima će radnički pokret svih zemalja, posebno razvijenih, morati da posvećuje punu pažnju a naročito problemu nedovoljno razvijenih zemalja.

Savezna skupština pozdravlja izraženu spremnost UN i njenih tela za saradnju sa sindikalnim pokretom koji pruža značajne mogućnosti za pozitivno angažovanje svih progresivnih snaga i faktora, radi iznalaženja najpovoljnijih rešenja za navedene probleme.

IV

Narodi Jugoslavije vide u predstojećoj konferenciji UN o trgovini i razvoju najvažniji događaj u aktivnosti UN na ekonomskom polju. Oni očekuju da će konferencija učiniti značajan korak na putu ka bržem svetskom privrednom i socijalnom napretku, i doprineti pronalazanju odgovarajućih formi sporazumnog rešavanja gorućih međunarodnih ekonomskih problema. Time će se učvrstiti one tendencije i ojačati one snage u svetu koje aktivno rade na stvaranju uslova za progres i trajni mir među narodima.

Savezna skupština SFR Jugoslavije izražava spremnost Jugoslavije da, u saradnji sa svim zainteresovanim zemljama, doprinese pozitivnom rešavanju problema koji se nalaze na dnevnom redu konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju.

SADRŽAJ 1964.

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo Jugoslavije po polu i starosti	51—58	(1—8)
Pismenost i školska sprema stanovništva	101—108	(9—16)

OPŠTA POLITIKA

Društveni plan Jugoslavije za 1964. i mere za njegovo izvršenje	1—6	(1—6)
---	-----	-------

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Organizacija i metodi rada Savezne skupštine (referat Edvarda Kardelja)	59—76	(1—18)
Funkcioneri političko-izvršnih, upravnih i pravosudnih organa federacije, republika i pokrajina	77—100	(19—42)
SFR Jugoslavija	77—81	(19—23)
SR Bosna i Hercegovina	81—83	(23—25)
SR Crna Gora	84—86	(26—28)
SR Hrvatska	86—88	(28—30)
SR Makedonija	89—91	(31—33)
SR Slovenija	91—94	(33—36)
SP Srbija	94—97	(36—39)
AP Kosovo i Metohija	97—98	(39—40)
AP Vojvodina	98—100	(40—42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	109—116	(1—8)
Razvoj Saveza sindikata Jugoslavije	117—121	(9—13)
Međunarodna aktivnost Saveza sindikata	121—124	(13—16)

PRIVREDA

Oporezivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača	125—129	(17—21)
Proširenje površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava	7—13	(1—7)
Proizvodnja i potrošnja belih žita	130—135	(22—27)
Govedarstvo	14—29	(8—13)
Proizvodnja i potrošnja cementa	136—138	(28—30)
Industrija piva	20—22	(14—16)

SPOLJNA POLITIKA

Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	23—32	(1—10)
Govor predsednika Tita na VIII zasjedanju Generalne skupštine UN	33—35	(11—13)
Pripreme za konferenciju UN o trgovini i razvoju	139—144	(31—36)
SFR Jugoslavija i Rumunska Narodna Republika	36—40	(14—20)
Međunarodni ugovori zaključeni u drugoj polovini 1963.	41—44	(21—24)
Diplomatsko-konzularna predstavništva	45—50	(25—30)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretplata 8.000 dinara / Redakcija: Terazije 41/I/tel. 33-610.
Administracija: Terazije 41/I, Beograd, tel. 33-611, pošt. fah 677.
Žiro račun br. 101-14-637-195, Beograd, uz naznaku »Za Jug. pregled«.

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.